

33

Ukrainian Review
Ukrainische Rundschau
Revue Ukrainienne

УКРАЇНСЬКИЙ ЗБІРНИК

КНИГА 6

Institute for the Study
of the USSR

Institut zur Erforschung
der UdSSR

Institut d'études
sur l'URSS

МЮХЕН
1956

Передруковувати статті * матеріали із Збірника, з поданням джерела, дозволено.

Праці, що їх видає Інститут, є вільним висловом поглядів і висновків авторів і не завжди тотожні з поглядами чи висновками Видавничої Колегії.

Редагус Видавнича Колегія Наукової Ради Інституту.

Відповідальний редактор проф.П.Курінний.

Herausgeber und Verlag: Institut zur Erforschung der UdSSR e.V.,
München 37, Schliessfach 5, Augustenstrasse 46/1, Germany.
Verantwortlicher Redakteur: Prof.P.Kurinsky, München 37,
Schliessfach 5, Augustenstrasse 46/1, Germany.

ІНСТИТУТ ДЛІА ВІВЧЕННЯ СССР

Institute for the Study of the USSR * Institut zur Erforschung der UdSSR
Institut d'études sur l'URSS

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
З Б І Р Н И К

Книга 6

БІБЛІОТЕКА LIBRARY OF
Українського Національного Об'єднання
Ukrainian National Federation
297 College St. - Toronto, Ontario

2302

35530

М Ю Н Х О Н

1956

БІБЛІОТЕКА
ІМЕНІ О. ОЛЬЖИЧА
ВУЛ. ГРУШЕВСЬКОГО. 4

UKRAINIAN REVIEW
of the
Institute for the Study of the USSR

UKRAINISCHE RUNDSCHAU
des
Institut zur Erforschung der UdSSR

REVUE UKRAINIENNE
de
l'Institut d'études sur l'URSS

Інститут для вивчення ССРСР був створений у Мюнхені 8. липня 1950 р. Інститут є вільною корпорацією вчених, що покинули Советський Союз і працюють, досліджуючи науково ССРСР. Результати цих дослідів мають за мету розвіяти незнання щодо ССРСР та подати демократичному світові правдиві дані про Советський Союз.

Кожний науковий працівник або дослідник може стати співробітником Інституту незалежно від своєї національності або політичних переконань, якщо він не є членом комуністичної партії або не співчуває їй. Тому всі емігранти з ССРСР, що мають наукові кваліфікації, мають право брати участь у працях Інституту незалежно від місця їхнього перебування.

Інститут, що тепер знаходиться у Мюнхені, з осередком контакту для науковців-емігрантів з ССРСР. Інститут видає наукові журнали, монографії, збірники статей, бюлетень, присвячені питанням суспільно-політичного життя у ССРСР, та дає скромну матеріальну допомогу вченим-емігрантам у їх дослідчій праці.

The Institute for the Study of the USSR, organized in Munich on July 8, 1950, represents a free corporation of scientists and men and women of letters who have left the Soviet Union and are now engaged in research on their homeland. The purpose of their work is to push back the frontiers of ignorance by presenting to the democratic world the truth about the Soviet Union.

Anyone engaged in scholarly investigation may take part in the activities of the Institute regardless of his national or political affiliations provided he is not a Communist Party member or sympathizer. All members of the Soviet emigration who have scholarly qualifications are, therefore, eligible to participate in the work of the Institute irrespective of their places of residence. The central office of the Institute, now located in Munich, is primarily a clearinghouse for the emigré scholarship of the USSR. In addition to publishing journals and papers, the Institute sponsors conferences on the USSR and gives modest grants-in-aid for research studies by emigré scholars.

С. Г л о в і н с ь к и й .

XX з'їзд КПРС І СОВЕТСЬКА ГОСПОДАРЧА СИСТЕМА

XX з'їзд комуністичної партії і затверджені ним директиви по шостому п'ятирічному плану розвитку народного господарства на 1956-60 роки не внесли по суті нічого нового до сучасної структури господарчої системи Советського Союзу. Основні елементи цієї системи залишаються не змінені. З одного боку цю систему характеризують ті плани розвитку поодиноких галузів господарства й народного господарства в цілому, що їх виробляють центральні планові установи. Другий характерний елемент цієї системи - це елемент примусу, завдяки якому державна влада ці плани виконує. Плани і примус тісно пов'язані один з одним: плани без примусу не був би реальним.

Цей спосіб господарювання, уперше в новітній історії людства здійснений в Советському Союзі, міг бути здійснений тому, що тут ціла промисловість належить державі, а сільським господарством держава керує через створену нею колгоспну систему. Знаціоналізована промисловість, /а також і торгівля, кредит, шляхи сполучення/ і колективізоване сільське господарство - це економічні передумови центрально-планової народньо-господарчої системи. Політичні передумови цієї системи - це диктатура особи чи невеликої групи, здійснювана методами тоталітарного режиму.

Нічого нового не дають директиви XX з'їзду й для економічної політики советської держави. Орієнтація на переважний розвиток важкої індустрії захищається як провідна ідея нової п'ятирічки. Намагання перебороти сільсько-господарчі труднощі йдуть все в тих же двох напрямках, започаткованих ще за п'ятої п'ятирічки: це екстенсивне поширення посівної площі на цілинних землях і перелогів та форсування засівів кукурудзи, як тієї культури, що може забезпечити "круте піднесення" гуртового збору зернових і тим самим створити фуражну базу для тваринництва.

Так само не новина й перенесення центру ваги промислового розвитку на Схід, що почалося ще за другої п'ятирічки розбудовою Кузбасу. У 6-ій п'ятирічці ця тенденція набуває особливого розмаху. У Сибіру до 1960 р. мають збудувати понад 100 машинобудівельних заводів, 5 гідроелектростанцій, 2 з них - це Братська на Ангари й Красноярська на Єнісеї - величезних своїм розміром /по 3200 тис. кв./.

Але, якщо основні риси господарчої системи СРСР і не змінилися і основні напрямні економічної політики залишаються тими ж, як і перед XX з'їздом, то все ж цей з'їзд повинен викликати у нас не абиякий інтерес. XX партійний з'їзд знаменує певний етап в розвитку советської держави і в розвитку советського народнього господарства, на ньому відбувся перегляд переїденого шляху та намічення перспектив на майбутнє.

Висловлювання представників "колективного керівництва" на цьому з'їзді мають величезне значення, вони дають певну можливість заглянути за залізну заслону і до деякої міри уявити, що там відбувається.

х х х

У першу чергу пригляньмося, як самі керівники советської держави оцінюють нинішній етап господарчого розвитку Советського Союзу. Як відомо, ще в липні 1930 р., на XVI з'їзді ВКП/б/, було проголошено, що "СРСР вже увійшов у період соціалізму". І до питання, що стосується побудови соціалізму, Н.С. Хрущов хоче внести остаточну ясність:

"Центральному комитету, - говорив він, - пришлося исправлять тех работников, которые вносили разнобой и путаницу в некоторые важные и давно решенные вопросы. Взять, например, вопрос о построении социализма в СССР и постепенном переходе к коммунизму. В выступлениях отдельных работников допускались ошибочные формулировки вроде того, что у нас пока созданы лишь основы социализма, то есть фундамент социализма. Известно, что еще к моменту принятия новой Конституции СССР /1936 год/, социалистическая система победила и упрочилась во всех отраслях народного хозяйства. А это означает, что уже тогда социалистическое общество в нашей стране было в основном построено и с тех пор оно

розвивається на прочній базі соціалістических виробничих відносин ...

В трактуванні розвитку соціалізму спостерігається іноді й інша крайність ... Деякі гарячі голови вирішили, що будівництво соціалізму вже повністю завершено, і почали складати детальне розписання переходу до комунізму ... З'явилися необґрунтовані пропозиції про необхідність форсувати заміну радянської торгівлі, почали протиставляти легку промисловість важкій індустрії, переконуючи, що переважливе розвиток важкої індустрії необхідно було на ранніх стадіях радянської економіки, а тепер нам залишилося тільки форсувати розвиток легкої індустрії"1/.

Вдаривши, таким чином, по обидвох своїх товаришах з "колективного керівництва" - Молотову і Маленкову, Хрущов на питання "Que vultis ?", дав трохи неозначену відповідь: у стадії ступеневого переходу від соціалізму до комунізму ...

Залишимо на боці питання про те, чи правильно визначає радянське керівництво сучасну господарчу систему СРСР терміном "соціалізм". Для цієї системи вірнішим було б інше визначення, що, на нашу думку, краще відповідає суті цієї системи: центрально-плановане народне господарство /" Zentralgeleitete Volkswirtschaft " / . . Для нашої мети важливо констатувати, що, по-перше, питання заміни товарообігу продуктообміном не стоїть на порядку дня найближчих років. По-друге, те саме можна сказати й щодо іншого елемента, який мав би звітувати про прихід комунізму: це скасування колективної власності в сільському господарстві та передача її у власність держави. І нарешті, відсувається в більш чи менше далеке майбутнє комуністична засада розподілу не за працею, а за потребою. Цілком ясно, що радянська дійсність передумов для здійснення цих заходів не має, і рацію має Хрущов, коли говорить:

"Мы еще не перегнали наиболее развитые капиталистические страны, уровень производства у нас пока еще недостаточен для обеспечения зажиточной жизни всех членов общества, в стране еще много недостатков и неорганизованности в хозяйственном и культурном строительстве"2/.

Проте, сучасні радянські владці не мають сумніву, або принаймні роблять вигляд, що не сумніваються, не тільки в тому, що Радянському Союзу вдасться в найкоротший історичний термін

наздогнати й перегнати найбільш розвинені капіталістичні країни в економічному відношенні /щодо продукції на душу населення/, але і в тому, що соціалістична / у їхньому трактуванні/ господарча система неминуче одержить перемогу в цілому світі.

Це переконання базується перш за все на такому емпіричному факті, як більш швидкі темпи розвитку народного господарства в СРСР /і в інших, так званих, соціалістичних країнах/, ніж у країнах вільного, демократичного світу. Теза про прискорені темпи розвитку народного господарства СРСР - це та теза, на якій уgruntовані советська політична економія й економічна політика.

У доповіді Хрушова наведено таблицю, яка ілюструє зріст обсягу промислової продукції в СРСР і в "капіталістичних" країнах за роки 1929-1955 р. Ця таблиця каже про те, що, у той час, як в СРСР за цей період часу обсяг промислової продукції збільшився у 20 разів, а в "капіталістичних" /за советською термінологією/ країнах показник зросту за цей же час не перевищує 2 1/2. Різниця справді така, що може заімпонувати, навіть коли взяти під увагу низький рівень промислової продукції СРСР у 1929 році, порівнюючи з рівнем продукції в США, Англії, Німеччині та інших країнах.

Ми не маємо завдання тут виходити в аналіз і критику цих показників. Видикування відправних пунктів, щоб довести неправильність советських даних про обсяг промислової продукції за ці роки, завело б нас дуже далеко. Ми обмежимося лише на деяких констатаціях, що до певної міри корегують твердження советського керівництва.

Поперше, незалежно від того, чи цифри, які подав Хрушов, правдиві чи ні, треба мати на увазі, що зріст обсягу промислової продукції в СРСР відбувався майже виключно за рахунок зросту т.зв. першого підрозділу промислової продукції, себто продукції, яка виробляє засоби продукції, у той час, як в "капіталістичних" країнах цей зріст йде гармонійно, одночасно збільшуючи й продукцію, що виробляє предмети загального споживання.

Подруге, навіть коли брати таблицю, наведену Хрушовим, то побачимо, що в певні періоди й т.зв. "капіталістичний" спосіб продукції може давати дуже великі темпи зросту. Так обсяг про-

мисловости Західньої Німеччини за 1946-55 роки збільшився в 6 разів, в той час, як показники збільшення обсягу продукції ССРСР за той же час не досягли № 5.

По третє, треба ствердити уповільнення темпів зросту продукції в ССРСР - як тяжкої так і легкої промисловости. Показники зросту перших п'ятирічок були вищими, ніж показники зросту четвертої і, тим більше, п'ятої п'ятирічки. На посту п'ятирічку заплановано ще повільніші темпи зросту продукції. Наведена нижче таблиця, яку ми склали на підставі даних, вмієних в статті А. Полежаєва ^{3/}, дає ілюстрацію цьому твердженню:

Темпи зростання продукції у ССРСР за роки I-VI п'ятирічок

П'ятирічки	Виробництво Важка про- мисловість	Виробництво Легка і хар- чова пром.
	у відсотках	
Перша	157	87
Друга	139	100
Четверта	150	83
П'ята	91	76
Шоста	70	60

Розуміється, може, це завчасно твердити про певну стабілізацію економічного процесу в ССРСР, про "затухаючу криву", що характерна для сучасної лінії розвитку народного господарства. Але певні сигнали цього уповільнення вже спостерігаються і в інших галузях народного господарства ССРСР, напр., зменшення приросту державного бюджету на 1956 рік, порівнюючи з бюджетом 1955 року ^{4/}.

З другого боку, так доповідачі на XX з'їзді /Хрущов і Булганін/, як і промовні на з'їзді /Мікоян, Каганович, Сабуров та інші/ намагаються угрунтувати неминучу перемогу советської господарчої системи теоретичними аргументами якісної переваги "соціалістичної" системи в порівнянні до капіталістичної":

"Социалистическое хозяйство более экономично, чем капиталистическое, прежде всего потому, что оно не знает потерь в производстве и обращении, связанных с самой природой капитализма - с кризисами, безработицей, анархией производства и конкуренцией" /Каганович/ 5/.

"Социалистическая система означает бурное развитие производительных сил, ликвидацию эксплуатации, отсутствие экономических кризисов, расточительности общественного богатства; она означает такой порядок при котором человек с его потребностями, благо народа является целью общественного производства" /Шепилов/ 6/.

"Капиталистическое общество характеризуется глубоким противоречием между производством и потреблением. Социализм уничтожил это противоречие капиталистического производства. Целью социалистического производства является максимальное удовлетворение постоянно растущих материальных потребностей трудящихся, всего общества /Хрущев/ 7/.

"Коммунистическая партия и весь советский народ твердо убеждены в том, что в историческом соревновании двух систем победит социалистическая система, как более прогрессивная" /Булганин/ 8/.

Проте, ці теоретичні принципи щодо "соціалістичної системи, при якій нібито не може бути ні криз, ні безробіття, перебоїв і диспропорцій, у советській дійсності зустрічаються з цілим рядом фактів, що говорять за щось цілком протилежне. І доповідачі й промовці XX з'їзду, концентруючи увагу з'їзду на тих або тих недотягненнях советського народнього господарства, на проривах і диспропорціях, дають великий матеріал для ілюстрації. З цього матеріалу стає ясним, що ці прориви й диспропорції не лише тимчасове явище советського господарчого ладу, викликане хибами в плануванні, але що цій господарчій системі притаманні такі риси, які неухильно ведуть до проривів і диспропорцій.

Сільське господарство було й залишається вузьким місцем советського народнього господарства:

"Сельское хозяйство явно отставало от общего роста народнього хозяйства, от быстрого подъема промышленности" /Молотов/ 9/.

"Существует серьезная диспропорция между ростом промышленности и потребностью народа и отставанием сельского хозяйства" /Каганович/ 10/.

Тут якраз слід ствердити, що продукційні відносини, що поставили в советському сільському господарстві, якраз гальмують

розвиток продуктивних сил. Колгоспна система не виправдала себе в найголовнішому: вона не змогла призвести до збільшення врожайності й не дала тривалих підстав для розвитку тваринництва. Величезний плян - досягнути в 1960 р. гуртовий збір зернових в 11 мільярдів пудів - може бути здійснений /якщо взагалі він буде здійснений/ лише за рахунок освоєння нових земель і за рахунок поширення засівів кукурудзи. Щодо засівів на нових землях, Хрущов примушений був висловлюватися дуже обережно:

"Изучение имеющихся данных показывает, что даже при периодических засухах, ведение зернового хозяйства в Казахстане, Сибири и на Урале, выгодно и экономически оправдано" 11/.

Проте, ми маємо підстави висловити свій сумнів, чи посіви на цілих землях зможуть себе економічно виправдати і чи взагалі, за советської господарчої системи, може бути обрахована економічна користь цих засівів.

"Многие актуальные вопросы снижения издержек производства и себестоимости колхозной продукции до настоящего времени не получили разрешения" /Кириченко/12/.

"Вопросы измерения издержек производства, себестоимости труда в колхозах совершенно не разработаны", -

говорить фахівець від сільського господарства в президіумі ЦК КПСС Беляев. МТС, основа сільсько-господарської продукції, фінансуються за рахунок державного бюджету, а цей порядок "породжує безвідповідальність і безконтрольність" /Хрущов/. Обрахунок собівартості сільсько-господарської продукції фактично не існує. Надмірна централізація планування:

"сковывала инициативу колхозов и МТС, ослабляла их ответственность в развитии сельскохозяйственного производства, не стимулировала увеличения выхода продукции" /Сабуров/ 13/.

Зміни в сільсько-господарчому плануванні, переведені в березні 1955 року, ледве чи зможуть внести якусь зміну в наявний стан. Адже вони привели тільки до заміни однієї засади планування за посівними площами, на другу - за обсягом належної до задачі продукції; централізм, що мертвить ініціативу й зацікавленість, залишився в повній силі.

Але не лише в сільському господарстві, де органи планування мають справу з одного боку з особливими умовами сільсько-господарської продукції, а з другої - з деякою, хоч і дуже обмеженою, автономією сільсько-господарських продуцентів, виявляються хиби центрального планування. Диспропорції, прориви, невиконання планів можна спостерігати і в передових галузях со-ветської економіки, в галузях важкої промисловості:

"Со второй половины пятой пятилетки обнаружилось отставание в развитии угольной промышленности от более быстро возрастающих потребностей народного хозяйства. Топливоемкие отрасли промышленности, расположенные в европейской части СССР, начали испытывать затруднения из-за недостатка топлива" /Сабуров/14/.

"Однако, потребности в электроэнергии покрывались с большим напряжением" /Булганин/ 15/.

"В прошлом году на июльском пленуме ЦК машиностроительные министерства были подвергнуты суровой и вполне справедливой критике за отставание с разработкой и производством совершенного в техническом отношении оборудования и приборов" /Булганин/16/.

"Одной из основных причин в перебоях в снабжении народного хозяйства лесом, является систематическое невыполнение плана основным лесозаготовителем - Министерством лесной промышленности" /Булганин/17/.

"В пятой пятилетке строители не выполнили установленного задания по снижению стоимости строительства. Многие строительные организации из года в год допускают убытки и непроизводительные затраты" /Булганин/ 18/.

"Важным преимуществом социалистической экономики является возможность наиболее эффективного планового кооперирования и взаимодействия всех видов транспорта" 19/-

заявляє Каганович, - щоб трохи далі заперечувати те, що він тільки сказав:

"Удельный вес перевозок более дешевыми видами транспорта водным и трубопроводным - все еще остается низким ... Новые судоходные каналы и водохранилища используются крайне недостаточно" 20/.

Диспропорції виявлені теж і в такій важливій сфері господарювання як заробітня платня.

"Правильно сказал тов. Н.С. Хрущев, что вопрос о зарплате запутан. Им его сейчас стараемся распутать. В одном районе зарплата выскочила вперед, в другом отстала; в одной отрасли выскочила вперед, в другой отстала" /Каганович/ 21/.

"Повышение заработной платы низкооплачиваемым рабочим и служащим, означает ликвидацию некоторой диспропорции в нашей экономике, ликвидацию чрезмерного разрыва, который наблюдается у нас между заработной платой низкооплачиваемой категории рабочих и служащих и заработной платой высокооплачиваемой категории" /Микоян/ 22/.

Але найбільші диспропорції виявляються, крім сільсько-господарської продукції, в тій галузі промисловости, яка виробляє предмети широкого споживання, а тим самим - у галузі постачання населення:

"Центральный Комитет нашей партии озабочен наличием в ряде мест перебоев в торговле и очередей за отдельными товарами, - говорит Микоян 23/.

І далі :

"Иногда задают вопрос, неужели отдельные перебои в торговле и очереди за дефицитными товарами неизбежны? Неужели они являются неизбежными спутниками социалистической торговли? Нет, конечно. Они возникают, когда нет правильного баланса между наличной массой товаров и платежеспособным спросом населения. В социалистическом обществе спрос должен опережать предложение товаров. Все возрастающий спрос толкает вперед производство товаров. Весь вопрос заключается только в степени этого опережения" 24/.

Це Микоянове припущення надзвичайно цінне. Найбільш поважна диспропорція в народньому господарстві СРСР, - не те, що попит випереджує пропозицію товарів. Це свідчить, що советська господарча система завжди матиме тенденцію до неповного задоволення попиту населення на предмети широкого споживання. Советська господарча система, в якій на першому місці стоїть не задоволення потреб, лише продукція засобів продукції, привела до повного викривлення економічного процесу. Твердження совєтських керівників, що метою совєтської господарчої системи є найповніше задоволення зростаючих потреб совєтського суспільства, нікого переконати не можуть за наявності факту постійного незабезпеченого попиту населення і за однобічного розвитку промисловости, що продукує засоби продукції. Бо мета кожної господарчої діяльності - це споживання, а продукція - це лише засіб для досягнення мети. У специфічних совєтських умовах засіб став метою.

Всі ці диспропорції народного господарства СРСР не тільки наслідком недостатнього функціонування центрального планування. Хоч, розуміється і цей механізм дуже далекий від досконалости та, врешті рещт, він і не може бути досконалий.

"В последние годы методика перспективного планирования не только не совершенствовалась, а наоборот была значительно ухудшена. Наши экономисты почти ничего не сделали в части улучшения дела перспективного планирования. С их стороны не было проявлено должной заботы о комплексной разработке всех показателей народнохозяйственного плана, о взаимной увязке этих показателей в пятилетнем и годовых планах" /Косыгин/ 25/.

Сама система центрального планового народного господарства дефектна в своєму принципі. Усунувши ринковий механізм, усунувши, таким чином, єдино плановий, за сучасного розподілу праці, спосіб встановлення мірила економічних вартостей, совєтська господарча система тим самим позбавила себе можливости користатися цим мірилом для визначення різних економічних категорій : собівартість продукції, рентабельність, економічна продуктивність праці і т.п. Совєтські господарські органи не мають способів виміру вартости; ринкову ціну заступила ціна директивна, вироблена в спеціальних б'юрах господарчих міністерств. Фактично ця ціна відірвана від совєтської економічної дійсности і не може служити регулятором економічних процесів.

x   x   x

Розуміється, це все не означає, що в СРСР не можуть продукуватися реальні господарські вартості, і по совєтські господарські плани - тільки блеф. Яка річ, що, коли всі намічені в планах побудови будуть здійснені, це будуть цілком реальні промислові об'єкти, і коли за сприятливих кліматичних умов на нових землях буде зібраний врожай, гуртова продукція сільського господарства відповідно збільшиться. Але ані ми, ані совєтські економісти не в стані вирахувати народньогосподарчу рентабельність цих "будов комунізму" і справжньої доходности нових совгоспів і колгоспів на цілих землях. За такого способу господарювання втрати неминучі, і, очевидно, вони не менші, ніж втра-

ти за "капіталістичного способу продукції. Непомірне розростання апарату управління /про який говорилося дуже багато на з'їзді й говориться без видимих наслідків з часу ліквідації непу/, т.зв. надмірності в будівництві, що виявлені були на липневому пленумі ЦК в минулому році ; неекономічний транспорт товарів /Кагановіч, Косигін/ і незакінчене в наслідок припинення фінансування будівництво /Косигін/ - все це чисті втрати советського народнього господарства. Криз і безробіття советська господарча система ніби не знає. Але, чи не є ці перебої в поставчанні населення і черги за доконечними товарами споживання ознаками криз, що підривають советську господарчу систему, криз, загнаних у середину, перекинутих з продуцента на споживача? ^{26/} І, чи не заступають ті мільйони в'язнів концентраційних таборів тих безробітних, що існують на Заході?

х х х

Найменше говорилося на з'їзді про військову промисловість. Це й цілком зрозуміло. Неповнота даних, характерна для цілої господарчої системи советів, тут найбільш повна й абсолютна. Можна тільки сказати : військова продукція з природи речей категорій рентабельности не знає. І розвиток військової продукції цілком укладається у рамки советської господарчої системи з її орієнтацією на розвиток важкої індустрії.

Використані джерела

1.2,5-25. Отчеты о XX съезде КПСС, опубликовані в советских газетах с 15 до 24 августа 1956.

3. Полежаев А. Инж. Промышленность СССР на пороге шестой пятилетки, Вестник Института по изучению СССР, № 1 /18/, Мюнхен 1956, стор. 45-46.

4. Гловинский Е.А. Бюджет СССР на 1956 год. Еженедельный обзор важнейших событий в СССР. Институт по изучению СССР, Мюнхен, 1956, № 84, стор. 6.

26. W. Röpka. Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart, Eugen Rentsch Verlag, Erlench-Zürich, 1945.S.237 u ff.

В. П л ю щ .

СОЦІАЛЬНЕ СТРАХУВАННЯ ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ССРСР

Критичний розгляд проблеми соціального страхування та соціального забезпечення у ССРСР представляє певний інтерес, бо комуністична пропаганда постійно твердить, що советська система соціального страхування та соціального забезпечення найпередовіша в світі й постійно підкреслює жалюгідний стан соціальної опіки людності в західноєвропейських країнах та США.

Навіть у наукових, учбових та науково-популярних виданнях, постійно це підкреслюється. У підручнику "Советське трудове право" для високих учбових закладів читаємо:

2302-
"Як найпередовіше у світі, советське соціальне страхування має величезне міжнародно-політичне значення. Воно служить одним з яскравих проявів величезної переваги /превосходства/ советського громадського та державного ладу над ладом капіталістичним" 1/.

Проф. С.С. Копелянська у праці "Права матери и ребенка в СССР" відзначає :

"У Советському Союзі створене, діє і розвивається найпередовіше у світі соціалістичне законодавство" 2/.

Е.І. Асрахан, гостро критикуючи стан соціального страхування у капіталістичних країнах, підкреслює, що воно цілком недостатнє :

"... охоплює лише деякі окремі галузі забезпечення" 3/.

"... не розповсюджується на значні контингенти робітників та службовців ..." рівень страхових допомог та пенсій у капіталістичних країнах дуже низький.. визначення страхового забезпечення у капіталістичних країнах обставлено різними обмеженнями 4/.

Професор А.С. Пашерстник, у статті "Сучасне законодавство про працю у капіталістичних країнах", пише ще гостріше :

"Після закінчення другої світової війни, в умовах загострення загальної кризи капіталізму й післявоєнних труднощів капіталістичної економіки, наступ капіталу на життєвий рівень робітничої класи набрав виключно агресивного і жорстокого /свирепий/ характеру" 5/.

Таких і подібних цитат з наукової та пропагандивної літератури можна навести сотні.

Соціяльне страхування у ССРСР - велика гордість комуністичного режиму. Наприклад, у постанові ЦК ВКП/С/ від 23 вересня 1929 року декларується таке:

"Соціяльне страхування ССРСР охоплює найважливіші сторони побутового та культурного життя, це один з найголовніших завойовань робітничої класи, досягнених перемогою жовтневої революції" 6/.

Як виглядає це "найперодовіше" соціяльне страхування та соціяльне забезпечення і яке воно насправді побачимо нижче.

Соціяльне страхування та соціяльне забезпечення у ССРСР /як і інші ділянки соціяльного, економічного, політичного та культурного життя у советських республіках/ побудовані на ідеологічній базі марксизму-ленінізму. Теоретично вони мусіли б служити виробничо-класовим цілям, практично вони мають всі ознаки експлуататорської системи. Згаданий Е. Астрахан - фахівець советського трудового права, підводячи ідеологічну базу під принципи соціяльної опіки в ССРСР, пише:

"У соціялістичному суспільстві фонди соціяльного страхування, як і інші форми соціяльного забезпечення, утворюються шляхом соціяльних відрахувань із загального громадського продукту ... Отже, з економічної точки погляду, виплата допомоги чи пенсії, або визначення іншого страхового забезпечення, це видача робітникові чи службовцеві певної частини з тої кількості суспільного продукту, яку раніш зарезервовано для забезпечення соціяльною допомогою тих, що потребують" 7/.

Це советське твердження автор спирає на вчення Карла Маркса, який каже, що частина додаткової праці збережеться і після знищення капіталізму й піде:

"на тих, що через свій вік, що не можуть, або вже не можуть брати участі у виробництві" 8/.

Пояснюючи причини дуже нерівномірного забезпечення різних шарів людности в СРСР благами соціальної опіки, цей же автор пише:

"При розподілі матеріального забезпечення, що видається через соціальне страхування, застосовується також принцип "кожному за його працю", цей принцип скерований на "заохочення кращих робітників у ширшому значенні слова". Тут враховується не лише розмір заробітної платні, але й стаж праці, ставлення робітника до своїх трудових обов'язків, видатність праці тощо" 9/.

Автор, звичайно, не згадує, що цей соціалістичний принцип "кожному за його працю" у практиці соціального страхування та соціального забезпечення в СРСР у формі більш-менш нормальної соціальної опіки над тими шарами людности СРСР, які мають значення для укріплення наявної комуністичної системи, а в першу чергу став підставою для чисто кастової опіки над совєтською бюрократією, заслуженими перед урядом та партією людьми, або, як пише інший автор:

"особами, що мають виключні заслуги в галузі революційної, воєнної, професійної та громадської діяльності" 10/.

Також про суцільно виробничий експлуаторський підхід до соціального страхування пише Е.І. Астрахан:

"Соціальне страхування це один з факторів зміцнення дисципліни праці, підвищення продуктивності та якості праці, а тим самим і зміцнення господарчої могутності совєтського союзу" 11/.

Цей кастовий та експлуаторський підхід щодо соціального страхування та соціального забезпечення, як побачимо нижче, досить виразно виявляється уже навіть при аналізі законодавства у цій ділянці.

Звичайно, що в ідеологічному обґрунтуванні принципів соціальної опіки в СРСР, немає навіть натяків погляду на суспільну опіку, як проблему гуманістичного порядку, проблему базовану у першу чергу на величких засадах християнської моралі, засадах допомоги ближньому.

Забезпечення людности СРСР на випадок тимчасової непрацездатності /хвороби/, постійної непрацездатності /інвалідності/, старости, вагітності, потреби медичної допомоги, потреби допомоги на виховання дітей чи інших форм так званої соціальної допомоги, здійснюється через органи соціального страхування та органи соціального забезпечення. Відповідно до законодавства соціальне страхування забезпечує всіх робітників та службовців. Пенсії робітникам та службовцям видають органи соціального забезпечення.

Система соціального страхування теоретично не знаходиться у руках держави, а здійснюється через професійні спілки. На Всесоюзну Раду Професійних Спілок /ВЦСПС/ покладено обов'язки керівництва усією справою соціального страхування, контроль та інструктування профспілок у питаннях соціального страхування, складання та внесення на затвердження державним органам бюджету соціального страхування. На центральні комітети профспілок покладено керівництво та контроль над діяльністю обласних чи краєвих комітетів професійних спілок у галузі соціального страхування. На підприємствах та установах справою соціального страхування мають опікуватися фабрично-заводські та місцеві комітети професійних спілок за допомогою рад соціального страхування. Рада соціального страхування встановлює право на страхове забезпечення, контролює виплату страхових внесків, виплату допомог та пенсій, а крім того, наглядає, щоб робітники та службовці не користувалися допомогоюми без потреби. Практично ж всю оперативну роботу, як стягання внесків, виплату страхових допомог тощо, провадить адміністрація установи чи підприємства.

На професійні спілки покладено також обов'язки найсуворішої контролі над користуванням з усіх видів соціальних допомог. Наприклад, так звані страхові лікарі профспілок с'їсжать, щоб робітники та службовці не зловживали лікарняними листками з огляду на хворобу, щоб скорочувати витрати на лікування, медикаменти тощо. Взагалі роль професійних спілок у справах соціального страхування більш контрольна й обмежувальна щодо користування допомогоюми, ніж скерована на справжній захист інтересів робітника та службовця.

Органи соціального страхування, як ми вже зазначили, видають допомогами на випадок тимчасової непрацездатності. Коли робітник чи службовець мусить переходити на пенсію за інвалідністю чи старістю, він переходить на облік міністерств соціального забезпечення союзних республік. Органи соціального забезпечення виплачують пенсії, дурбується за труд-злаштування пенсіонерів, їх матеріально-побутове та культурне обслуговування.

Страхові внески за робітників та службовців по закону вносять повністю підприємства та установи. Розмір цих страхових внесків встановлює уряд СРСР. Для різних професійних спілок розмір страхових внесків неоднаковий, так наприклад, у союзі робітників нафтової промисловості він дорівнює 8% від заробітної платні, у спілці робітників високх шкіл та наукових установ - 4%. Практично ці нарахування на соціальне страхування ідуть за рахунок платні робітника, бо при встановленні /також державок/ розмірів платні окремим категоріям робітників та службовців, враховується потреба платити за них соціальне страхування.

Треба зазначити, що на кошти соціального страхування не лише провадиться виплата допомог у часі тимчасової непрацездатності, пенсій, допомог на харчування дітей, допомога на випадок вагітності тощо, але й утримується велика мережа лікарняних установ та будинків відпочинку. Наприклад, у 1941 році на кошти соціального страхування утримувало 231 санаторій, 632 будинків відпочинку. У 1945 році на ці кошти утримувало 230 нічних санаторій, 367 здоровниць тощо ^{12/}.

Советські урядові чинники залюбки підкреслюють як досягнення утримування за рахунок коштів соціального страхування великої мережі лікарняних, санаторних та оздоровчих установ, як також баз туризму, піонерських таборів, тощо. Проте це не позитивне, а негативне явище, бо на практиці воно веде до зменшення витрат безпосередньо на видачу допомог та пенсій. Ураховуючи, що всіма цими санаторійними та оздоровчими установами користуються у СРСР лише привілейовані категорії функціонерів, слід вважати, що за рахунок звичайного робітника, за рахунок зниження розміру допомоги на тимчасову непрацездатність, та зниження розміру пенсії, урядові чинники підвищують життєвий рівень обмеженої кате-

горіі вибраної людности СССР.

Основний законодавчий акт, що мав би забезпечувати людність СССР правом на соціальну опіку, це конституція СССР, зокрема стаття її 120. Ця стаття установляє:

"Громадяни СССР мають право на матеріальне забезпечення на старість, а також на випадок хвороби й втрати працездатности. Це право забезпечується широким розвитком соціального страхування робітників та службовців за рахунок держави, безкоштовною медичною допомогою, наданням у користування трудящих широкої мережі курортів"^{13/}

Так заявляє основний закон. Він твердить нібито право на певні соціальні блага має вся людність. Але при аналізі законодавства про соціальне забезпечення і соціальне страхування бачимо, що це право цілком неоднакове для різних категорій людности СССР.

х х х

Найбільш стосунково досконалою формою забезпечення людности СССР опікою на випадок хвороби, втрати працездатности, інвалідности, старости тощо це видезгадане соціальне страхування. Як ми вже зазначили, соціальне страхування розповсюджується лише на робітників та службовців. Без огляду на те, що кількість робітників та службовців у СССР безперервно зростає і дорівнює біля 45 мільйонів осіб ^{14/}, все ж ця група складає лише 22% всієї людности СССР.

Наступна форма соціальної опіки це так зване взаємне страхування у системі промислової кооперації і кооперації інвалідів. Воно ще менш досконале, але все ж забезпечує деякі форми опіки над непрацездатними членами цієї групи людности. Удержавлення промисловости й послідовна боротьба комуністичної системи з кооперацією звели питому вагу цієї групи до мінімуму. За даними Великої Советської Енциклопедії у кооперації зайнято було 1941 р. 3 888 434 робітників та службовців ^{15/}. За останні роки кількість працівників кооперації мабуть не збільшилась, а зменшилась. Але навіть, коли зважатимемо, що їх кількість досягає сьогодні 4 мільйони осіб, це складас лише 2,3% всієї людности.

Основна маса людности СРСР це селянство, примусово зібране в колгоспах. Селянство, яке господарює індивідуально, так само, як і нечисленна кількість кустарів, дрібні купці, особи без певних зайнятть та інші, так звані "нетрудові елементи", взагалі жадною системою соціальної опіки не охоплені.

Щодо колгоспного селянства то соціальна опіка над ними здійснюється за допомогою громадської взаємодопомоги, тобто практично, як побачимо з дальшого викладу, тут немає жадних сталих норм.

Нарешті, існує так зване державне соціальне забезпечення у вузькому розумінні цього слова. Це забезпечення, як говорить Е.І. Астрахан: "розповсюджується на військових службовців і на деякі інші контингенти" ^{16/}.

— Почнемо розгляд соціального забезпечення саме з цих "інших контингентів". Советська держава надає спеціального значення найкращому забезпеченню своїх відданих слуг, видому пропарку урядовців, партійних робітників, військових службовців, працівників МВД безпеки та інших категорій на яких тримається наявна система. Вона забезпечує їх спеціальною опікою.

До цих привілейованих контингентів належать також наукові робітники видих категорій, верхній прошарок технічних та господарських робітників, видагні діячі мистецтва, літератури тощо. Для цих категорій та членів їх родин існує спеціальна мережа медичної допомоги /спеціалікарні, санаторії, будинки відпочинку, курорти/, спеціальні приписи грошової допомоги на випадок тимчасової непрацездатности, спеціальні так звані персональні пенсії на випадок інвалідности чи старости. Це група людей, яку дійсно цілком і широко забезпечують усіма видами соціальної допомоги. Витрати на це соціальне забезпечення передбачені як загально-державним, так і республіканськими бюджетами соціального забезпечення. Розміри пенсій встановлюють у залежности від вартости тої чи іншої особи для держави, її заслуг перед урядом та партією. Пенсії ці так чи інакше забезпечують нормальний життєвий рівень. На них витрачають переважну частину асигнувань з державного бюджету соціального забезпечення.

Теоретично з державного бюджету соціального забезпечення мали б одержувати соціальну допомогу також інші категорії люд-

ности СССР, які не підлягають виснаженню : соціальному страхуванню, взаємному страхуванню у системах промислової та інвалідної кооперації та забезпеченню по лінії колгоспної взаємної допомоги. На практиці, на жаль, вони цієї допомоги не одержують, або одержують у таких мінімальних розмірах, які не забезпечують найменшого прожиткового мінімуму. Це власне не приховують навіть офіційні совтські видання. Так, наприклад, Н. Ритніков у статті "Социальное страхование и социальное обеспечение" ^{17/} пише:

"Пенсійним забезпеченням у СССР охоплено таких осіб... /далі він перераховує категорії осіб, тут зиде зазначені спеціальні категорії/, що мають одержувати пенсії із соціального страхування ... Інші інваліди та особи які потребують, що не входять до перерахованих груп забезпечуються у межах асигнувань, що їх мають у своєму розпорядженні органи соціального забезпечення".

Що це значить ? Це значить, що для інших інвалідів і осіб, що потребують допомоги, зобто для більшої частини старих, інвалідів, сиріт, що не охоплені соціальним страхуванням жадних, встановлених законом, норм соціальної допомоги не існує.

Які є можливості соціальної допомоги для основної частини людности СССР - колгоспників ? Законодавство, зокрема статут про колективне господарство, відзначає, що непрацездатні /тимчасово чи постійно /члени колгоспу, члени родин непрацездатних колгоспників мають бути забезпечені з колгоспних фондів. У підручнику для високих юридичних учбових закладів "Советское трудовое право" про це сказано так:

"Громадська взаємодопомога колгоспів охоплює членів колгоспу, здійснюється через касу громадської взаємодопомоги колгоспів і фінансується за рахунок коштів, відраховуваних з колгоспних фондів допомоги непрацездатним і особистих прибутків самих колгоспників, або її здійснюють безпосередньо колгоспи за рахунок колгоспних фондів допомоги непрацездатним" ^{18/}.

Як бачимо законодавець не встановлює якихось сталих форм соціального забезпечення колгоспника, не говорить про права його на відшкодування у разі нещасливого випадку під час праці, не встановлює якихось норм допомоги на випадок тимчасової непрацездатности, якихось хоч би наймінімальніших пенсій. Говориться ли-

ше про "взаємодопомогу" фактично необов'язкову й залежну від "колгоспних фондів допомоги".

Кожному, хто хоч трохи знайомий з системою використання колгоспних господарств державою в СРСР цілком зрозуміле, що за цією словесною побудовою криється повна відсутність будь-якої соціальної опіки над непрацездатним колгоспником чи непрацездатним членом його родини. При умовах, коли держава відбирає від колгоспників майже всю їх продукцію, а на різні фонди колгоспу відчислення робляться лише після виконання перебільшено великих планів хлібо-продуктової здачі державі, про які фонди допомоги може йти мова? Про яке "Фінансування громадської взаємодопомоги з особистих прибутків колгоспника" може йти мова, коли цей особистий прибуток настільки низький, що не покриває навіть наймінімальніших потреб самого працездатного колгоспника. Наприклад, за матеріалами Ю.Г. Гудим-Левковича, на одного колгоспника припадало в групі колгоспів з низькою врожайністю 0,44 кг. зерна та 0,52 копійки на трудовдень, у групі з середньою врожайністю - 1,88 кг. зерна та 1 карб. 9 коп. і у вищій групі - 3,98 кг. зерна та 2 карб. 50 коп. на трудовдень ^{19/}, при чому, за тим же автором, 40% усіх колгоспників заробляли від 100 до 200 трудовднів на рік ^{20/}.

Навіть, коли припустити, що певна частина колгоспів та колгоспників може робити й робить відрахування до такого колгоспного фонду взаємної допомоги, то ці фонди жалюгідно малі й видачі з них на утримання непрацездатних, інвалідів, старих, си-рїт, удів - не можуть покрити наймінімальніші потреби. Практично утримання непрацездатних членів колгоспу лягає на плечі працездатних членів їх родин, розмір заробітків їх ми подали вище.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що зі всієї людности СРСР лише якихсь 30% користується більш-менш законом нормованої соціальної допомоги по лінії соціального страхування та соціального забезпечення. Останні 70% залишені на власні можливості, які в умовах страшної експлуатації колгоспників та робітників, при надзвичайно низькому рівні оплати праці, жалюгідні.

Дозволимо собі тепер порівняти стан охоплення людности соціальним страхуванням у деяких країнах, що не належать до системи комуністичних держав.

За офіційною німецькою статистикою у Союзній Німецькій Республіці у 1953 році було охоплено соціальним страхуванням /*versicherung* / 40 000 000 осіб, тобто 80% всієї людности Західньої Німеччини, з них біля 18 мільйонів трудових членів їх родин та більше 6 мільйонів пенсіонерів /пенсіонерів/ ^{21/}. У цьому ж 1953 році за відомостями Державної Статистичної Служби Союзної Німецької Республіки було під так званю соціальною опікою /*Fürsorge* / 1 350 000 осіб, тобто біля 2,7% всієї людности Західньої Німеччини ^{22/}. Отже системою соціального страхування та соціальної опіки користувались у Західній Німеччині у 1953 році 41 350 000 осіб, тобто біля 83% всієї людности цієї країни. У Швейцарії охоплено було касами хворих біля 70% всієї людности ^{23/}. У Великій Британії, як відомо, існує державне соціальне забезпечення всієї людности, при чому на нього витрачається сотні мільйонів фунтів стерлінгів. В Австралії 85% всієї людности забезпечені так званим добровільним страхуванням і 15% застраховано за рахунок держави ^{24/}. У Голландії 80% всієї людности забезпечені обов'язковим чи добровільним страхуванням ^{25/}. В Австрії також застраховано біля 80% всієї людности ^{26/}. У Франції соціальним страхуванням, і то дуже широко, охоплено всіх робітників та службовців та членів їх родин ^{27/}. Загалом в Європі вже в 1950 році охоплено добровільним чи обов'язковим страхуванням біля 80% всієї людности ^{28/}. Звичайно, найтемнішими фарбами малює совєтська пропаганда стан соціального забезпечення робітників та службовців у США. Коли продивитися популярну літературу на цю тему, що розповсюджується у СРСР, може скластися враження, що в США взагалі не існує жадної опіки над хворими, безробітними, старими, вдовами та сиротами. Наскільки діє пропаганда і наскільки недостатня інформація про дійсний стан соціального забезпечення у США з боку урядових і громадських чинників цієї країни, показує той факт, що навіть серед еміграції широко розповсюджений погляд, що у Північній Америці не існує жадного забезпечення на випадок хвороби, інвалідности, старости, безробіття і, що соціально слабкі верстви людности США повністю залишені без наглядання. Між тим у США встановлені законами обов'язкові допомоги на безробіття, пенсії у час старости; досить добре розвинуто систему пенсійного забезпечення ве-

теранів війни асигновано 4 197 мільн.доларів, з якої суми 2 304 мільн. внасигновано на пенсії^{29/}. Існує обов'язкове страхування на випадок хвороби, при чому деякі підприємства та установи покривають більшу чи меншу частину витрат по цьому страхуванню. Це добровільне страхування за останні роки набрало величезних розмірів. За даними World Medical Journal біля 100 міль. людей застраховано в США на випадок потреби лікарні, біля 80 міль. на випадок потреби операції, 56 міль. осіб мають так зване загальне страхування на випадок хвороби^{30/}. За даними Чикагського Університету у 1954 році 89 500 000 осіб, тобто 58% всієї людности США, були членами тих чи інших кас хворих^{31/}.

х х х

Розглянувши питання про дійсний стан охоплення людности в СРСР соціальним страхуванням і порівнявши цей осяг зі станом в інших країнах, переходимо тепер до розгляду видів соціального забезпечення у СРСР, його розмірів та витрат на соціальне страхування та соціальне забезпечення з державного бюджету.

За наявним законодавством про соціальне страхування у СРСР /як ви вже зазначили лише для робітників та службовців/ допомогу з коштів соціального страхування видають у випадках тимчасової непрацездатности робітника чи службовця /ушкодження на праці, хвороба, вагітність тощо/, потреби догляду за хворим членом родини, у випадку потреби карантини. У випадку інвалідности чи старости передбачено право на видачу пенсії. Крім того закон про соціальне страхування передбачає ще деякі інші види соціального забезпечення, як наприклад, допомога на предмети догляду за новонародженим, допомога на харчування дитини, допомога на випадок смерті /на доховання/. Спеціальними указами Президії Верховного Совету СРСР від 8 липня 1944 року та 25 листопада 1947 року передбачено допомогу багатодітним та одиноким матерям^{32,33/}. Соціально застраховані, крім того, мають право на безкоштовне лікування /лікарська обслуга, безкоштовна видача медикаментів, перебування в лікарні/.

Отже обсяг видів соціальної допомоги застрахованому в СРСР досить значний і на перший погляд здається цілком доступний. На жаль, ці права забезпеченого соціальним страхуванням у СРСР при практичному їх здійсненні значно обмежуються, а головне розмір допомог цілком не вистарчальний.

Найкраще стоїть справа щодо забезпечення трудівника на випадок хвороби. Застрахований дійсно має право користуватися безкоштовно всіма видами медичної допомоги. Але вже й у цій ділянці є певні труднощі. Усі застраховані прикріплені до певних районних поліклінік, амбуляторій, лікувальних комбінатів міста, або до поліклінік, амбуляторій, медсанчастин підприємств. Усі ці медичні установи державні. Працівники цих установ це звичайні урядовці. Хорі фактично позбавлені права вільного вибору лікаря і примушені лікуватися лише у визначених для них збори фахівців. Недостатня кількість лікарів тягне за собою переваження лікаря прийомом хворих /так, наприклад, у 1955 р. в Україні припадало лише 5 лікарів на 10 000 людності, у Західній Німеччині 13.6, в Італії 20, в США 14/; пересічно на одного лікаря припадало в УРСР біля 40 осіб на прийом денно ^{34/}, до купи з відсутністю матеріального зацікавлення лікаря-урядовця приводить часто до формального ставлення лікаря до пацієнта ^{35/}. Провінційні поліклініки та амбуляторії звичайно погано технічно обладнані /іноді не мають навіть рентгенівських кабінетів/, не забезпечені в достатній кількості інструментарієм та апаратурою для досконалої діагностики та лікування хворого ^{36/}. Приписання ліків для хворого обмежена певними вказівками, а ще гірше, дуже часто в аптеках немає відповідних медикаментів та предметів догляду за хворим, про це маємо постійні повідомлення у поточній фаховій та загальній союзувській пресі ^{37/}.

Видача лікарняного листка, тобто документу, який стверджує наявність захворювання і лише на підставі якого робітник чи службовець може бути звільнений від роботи й може бути йому виплачена допомога, суворо обмежена певними умовами. Лікарняний листок видається на повну відповідальність лікаря перед законом, на обмежений термін. Продовження цього листка після 10 днів пов'язано з низкою формальностей.

Ще складніше виглядає справа з стаціонарним лікуванням. У СРСР постійно відчувається брак лікарняних ліжок. Так, наприклад, по всій Україні є біля 120 тисяч лікарняних ліжок, в той час, як у Німеччині їх було в 1953 році 513 104 ^{39/}; в Англії біля 510 тисяч ^{40/}. Лікарняна мережа розподілена дуже нерівномірно, переважно, в центральних містах та промислових районах. Потрапити на лікування до лікарні, зокрема спеціалізованої, не так легко. Лікування у санаторії звичайно надається заслуженим перед урядом та партією особам /різним партійним функціонерам, вищим урядовцям, вищій групі інтелігенції, стахановцям або ударникам/. Лише 20% усіх "путьовок" /скерувань/ до санаторій видається безкоштовно, решта має бути цілком або частково сплачена з власних коштів застрахованого хворого.

Допомога під час тимчасової непрацездатності видається формально нібито з першого дня захворювання, але є дуже суттєві й дуже типові для совєтської дійсності обмеження. Так, наприклад, допомога видається з першого дня хвороби лише тим працівникам, які вперше в житті вступили на працю, або переведені на працю з іншого підприємства чи установи офіційною дорогою.

Усі особи, які вступили на працю до даного підприємства чи установи, покинувши попередню працю за власним бажанням, усі звільнені з попередньої праці за будь-які вчинки, порушення дисципліни тощо, мусять мати 6-ти місячний стаж праці на новому підприємстві і лише після цього одержують допомогу в часі тимчасової непрацездатності.

Крім того, взагалі позбавлені будь-якої допомоги на випадок тимчасової непрацездатності засуджені до поправно-трудової праці за прогул, симулянти, особи, що порушують лікувальний режим. Є певні обмеження також для інших категорій хворих, як, наприклад, для тих, що захворіли внаслідок зловживання алкоголем, що не з'являються систематично на лікарський огляд тощо.

Ці позбавлення допомог при тимчасовій непрацездатності запровадив уряд зі спеціальною метою закріпачення робітника та службовця за певним підприємством чи установою. Ухвали ці носять характер ясного примусу до праці на місці вказаному держа-

вою. Звичайно нічого подібного в жадній країні вільного світу нема.

Дуже імпозантно виглядає право робітника чи службовця не виходити на працю, і навіть одержувати допомогу за непрацездатністю, у випадку потреби догляду за хворим. Але це лише на перший погляд. У дійсності законодавство встановлює у цих випадках право видачі лікарняного листа лише на три дні й то в дуже обмежених випадках. З цього приводу офіційний советський підручник пише дослівно так:

"Продовження цього терміну допускається лише у виключних випадках і лише на обмежений термін" 41/.

Дальші обмеження існують у ділянці розміру винагороди на час тимчасової непрацездатності. Типове обмеження - це видавання лише половини /тобто 50%/ допомоги на випадок тимчасової непрацездатності особам членам профспілок. Також підлітки одержують лише 60% свого заробітку, коли вони члени профспілки і 30%, коли вони не належать до професійної спілки. Особи, які пропрацювали безперервно на даному підприємстві до трьох років одержують лише 50% своєї платні /члени профспілки лише 25%, працівники зі стажем від 3 до 5 років одержують 60%, зі стажем від 5 до 8 років - 80% /члени профспілки відповідно 30 до 40%/.

Лише особи, які безперервно відпрацювали на даному підприємстві більше 8 років і не були покарані за прогул чи якісь інші "злочини", можуть розраховувати на одержання у випадку хвороби 100% своєї платні. Для порівняння можемо відзначити лише, що у "буржуазній", "капіталістичній" Союзній Німецькій Республіці допомога на випадок непрацездатності видається у 100% заробітку робітника, незалежно від того, чи він член профспілки чи ні, незалежно від безперервності його праці.

Все ж для об'єктивності, слід відзначити, що ця частина допомог соціального страхування порівнюючи з іншими його видами, про які говоритимемо нижче в ССРСР відносно найдосконаліша. Навіть враховуючи всі ці обмеження, пересічний робітник чи службовець у разі хвороби всеж одержує таке-сяке безкоштовне лікування, медикаменти й систематичну грошову допомогу.

Значно гірше є справа при переході робітника чи службовця у ССРСР на пенсію у зв'язку з інвалідністю чи старістю.

Засадничими видами пенсійного забезпечення соціального страхування у ССРСР - це пенсія інвалідності та старості. Для дуже обмеженої категорії осіб є ще пенсії за вислугу років. Пенсія інвалідності видається або у зв'язку з інвалідністю, що наступила у наслідок загального захворювання, або у зв'язку з інвалідністю, що сталася у наслідок нещасливого випадку на підприємстві чи професійного захворювання.

Застраховані особи, які мають право на пенсію діляться на категорії залежно від корисності їх праці для уряду чи важкості й небезпеки її. Особи, які мають спеціальні заслуги перед урядом і партією, вищі урядовці, вищі партійні функціонери, мведисти, та мгебісти, видатні наукові робітники, видатні діячі літератури та мистецтва, генеральський та офіцерський склад армії та інші привілейовані групи, до цих категорій не належать, а виділені окремо.

До першої категорії належать робітники та службовці, що працюють під землею та на інших шкідливих для здоров'я працях.

До другої категорії - робітники та службовці, так званих спеціально-важливих галузів промисловості, як наприклад: вугільна, металургійна, машинобудівельна, залізничий та водний транспорт тощо. До третьої категорії належать усі інші робітники та службовці.

Уже цей розподіл людности за категоріями /до речі термін ужитий офіційними совєтськими документами/ дуже типовий для кастового совєтського соціального забезпечення.

Коли ми об'єднаємо різноманітні категорії соціального забезпечення у ССРСР, то одержимо таку картину побудови його за кастовою ознакою:

1. Категорія совєтської верхівки, яку забезпечують з державного бюджету високими спеціальними, так званими "персональними" пенсіями.

2. Категорія військових службовців, службовців МВС та МВД, міліції, прикордонної охорони та деяких інших спеціальних установ має стає пенсійне забезпечення, яке також виділено цілком окремо.

3. Категорія видатних науковців, інженерно-технічних та інших заслужених діячів, яких забезпечують також персональними пенсіями.

4. Категорія малярів, архітекторів, музик, скульпторів, письменників та інших мистців, яких забезпечують пенсіями або за ухвалою уряду, або зі спеціальних фондів: літературного, музичного, архітектурного тощо.

5, 6 та 7. Три означені вище категорії робітників та службовців.

8. Категорія працівників промислової та інвалідної кооперації.

9. Категорія селян, що господарюють індивідуально та інших осіб, що не включені у державну або кооперативну господарку.

Забезпечення інвалідів та старих всіх цих категорій дуже сильно різниться. Так само, як у житті працездатних громадян СРСР існують великі різниці в їх політичному, культурному і матеріальному житті; у житті пенсіонерів ці різниці виступають ще різкіше. Матеріальний рівень життя різних класів совєтської людності дуже різноманітний. Так само, як платня колгоспника, робітника дуже сильно відрізняється від платні вищого урядовця, партійного робітника чи професора, так само пенсії у СРСР коливаються від 20 - до декількох тисяч карбованців.

Крім цього поділу на категорії, за ознакою, сказати б, вартості тої чи іншої групи людності для уряду та партії, існує ще інший - за ступенями втрати працездатності. З цього погляду всі інваліди розділені знов на три групи. До першої групи належать особи, що втратили працездатність повністю і потребують ще й постійного за собою догляду. До другої групи належать особи, які повністю втратили працездатність, при чому не лише у своїй професії, але й у будь-якій іншій галузі професійної діяльності, але не потребують постійного догляду. До третьої групи належать особи, які нездібні до систематичної праці, але можуть виконувати яку-небудь легку, не регулярну працю, або працю протягом деякої невеликої частини нормального робочого дня. Ко-

ли ми переведемо ці формулювання советського соціального законодавства на просту мову, можна сказати, що до першої та другої груп інвалідности відносяться особи сто відсотково непрацездатні, до третьої групи - особи з частковою втратою працездатности.

Пенсія стареча може бути призначена: чоловікам, які досягли 60 років життя і мають загальний трудовий стаж не менше 20 років. Інвалідам праці, тобто особам, які втратили свою працездатність у часі роботи на якомусь підприємстві чи в установі, пенсія може бути призначена лише при умові безперервного, окремо окресленого для кожної професійної групи, стажу праці. Розмір цього обов'язкового стажу праці для інвалідів залежить від багатьох причин /віку, статі, характеру праці, її видайности тощо/. Пересічно треба попрацювати безперервно не менше 15 років, щоб мати якісь шанси на одержання пенсії. У разі перерви в праці більше 5 років увесь попередній стаж праці невраховується.

Уже ці умови /довгий стаж праці, відсутність перерв у праці та інші приписи/ значно зменшують шанси на одержання пенсії не лише старечої, але навіть і з причини інвалідности.

Ми не маємо можливости на цьому місці порівнювати умови пенсійного забезпечення у різних країнах Європи та по інших континентах. Нагадаємо лише, що, наприклад, у союзній Німецькій Республіці для одержання пенсії з приводу інвалідности, застрахованим у касах хворих, вимагається лише 5 річний загальний стаж, а допомога інвалідам із соціальної опіки видається взагалі незалежно від стажу праці.

Отже досить значна кількість робітників та службовців у СРСР, ніби забезпечених нормальною системою соціального страхування, у зв'язку з вище згаданими приписами, позбавлена права на пенсійне забезпечення і по старості, а навіть, і по інвалідности. Трохи краще виглядає справа з робітницями та службовцями, що стали інвалідами у наслідок нещасливого випадку на підприємстві чи жертвою язовиявленого професійного захворювання /наприклад, у випадку відірвання ніг або рук на підприємстві машиною, отруєння шкідливими газами тощо/. Вони правда не одержують якогось спеціального відшкодування за нещасливий випадок,

що трапився з вини підприємства, як от у Німеччині, США та інших країнах вільного світу, але такі особи в СРСР мають ту пільгу, що пенсію їм призначають незалежно від стажу їх праці.

У якому розмірі призначають пенсію на випадок старости чи інвалідності в СРСР ?

Пенсію старечу надається робітникам та службовцям першої категорії у розмірі 60% від їхньої заробітної платні, робітникам та службовцям другої категорії у розмірі 55% і 3-ої категорії - 50%. Для інвалідів праці призначаються пенсії у таких розмірах: для інвалідів першої групи, тобто таких, що цілком втратили працездатність і потребують постійного догляду - 67% - 69% зарплатні, для інвалідів другої групи, тобто таких, що втратили цілком працездатність, але не потребують догляду - 47% - 49%, для інвалідів 3-ої групи - 33% - 35% їх зарплатні. Для інвалідів, які втратили свою працездатність у наслідок нещасного випадку на підприємстві з вини останнього, або стали непрацездатні у наслідок безсумнівного професійного захворювання, встановлені такі норми пенсійного забезпечення: інваліди першої групи одержують пенсію у розмірі повного заробітку, другої групи - у розмірі 75% заробітку і третьої групи - 50%.

На перший погляд цей розмір пенсій досить сприятливий. Але законодавство соціального страхування має одну дуже суттєву примітку. Скільки б не заробляв робітник чи службовець перед тим, як він був змушений перейти на пенсію старечу, чи по загальній інвалідності, чи навіть у наслідок нещасливого випадку на підприємстві, або у зв'язку з професійним захворюванням - розмір пенсії йому буде вирахований не більше, - як з суми 300 карбованців на місяць. Вияток з цього правила роблять лише для окремих дуже незначних кількісно категорій робітників та службовців.

Отже, коли переведемо всі ці категорії та групи населення у СРСР на фактичний стан пенсійного забезпечення робітників та службовців у СРСР, у грошовому еквіваленті, то побачимо, що розміри пенсій для звичайних робітників чи службовців СРСР, при максимально сприятливих умовах по до стажу, коливаються від 99 до 300 карбованців /див. таблицю ч. 1/.

Таблиця ч.1

Пенсії для інвалідів різних груп та категорій у СРСР /у карб./

Назва категорій	Д л я і н в а л і д і в		
	1-ої групи	2-ої групи	3-ої групи
Для інвалідів у наслідок випадку на підприємстві	300 карб.	225 карб.	150 карб.
Для інвалідів праці 1-ої категорії	207 "	147 "	105 "
Для інвалідів праці 2-ої категорії	204 "	144 "	102 "
Для інвалідів праці 3-ої категорії	201 "	141 "	99 "
Для пенсіонерів по старості 1-ої кат.	залежно від віку, статі, умов праці, але не вище 180 карб.		
Для пенсіонерів по старості 2-ої кат.	залежно від віку, статі, стажу, умов праці, але не вище 165 карб.		
Для пенсіонерів по старості 3-ої кат.	залежно від віку, статі, стажу, умов праці, але не вище 155 карб.		

Допомога при народженні дитини складається з одноразової допомоги на придбання речей догляду за новонародженим у висоті 120 карбованців та допомоги на харчування дитини у висоті 180 карбованців: 220 карбованців сплачують негайно, а останні 80 карбованців тоді, коли дитина досягне віку 5 місяців. Допомога ця не може перевищувати 300 карбованців і сплачується лише тоді, коли заробіток батьків не перевищив 500 карбованців за останній місяць. Допомогу під час тимчасової непрацездатності з огляду на вагітність видають на протязі 35 днів до пологів і 42 днів після пологів. Жінки, нечлени профспілки, або з недостатнім стажем праці одержують допомогу у меншому розмірі. На випадок смерті видається допомога в розмірі 100 карбованців.

Щоб уявити дійсну вартість цих пенсій та допомог зробимо деякі розрахунки та порівняння. Пересічний заробіток кваліфікова-

ного робітника в СРСР у 1955 році дорівнював 1000 карб., напівкваліфікований робітник заробляв 500-600 карб.^{42/}. Отже, пенсіонер-робітник чи службовець одержує найменш за 300 карб. Мінімумально потрібна для життя місячна кількість харчових продуктів за державними цінами констатувала в СРСР у 1955 році не менше 200 карб. для одної людини в місяць^{43/}. Ціни на одяг та взуття були такі : чоловіча сорочка: - 78 - 245 карб., чоловіче вбрання - 100 карб., - 1800 карб. жіноче пальто - 650 - 2800 карб., жіноча сукня - 400 - 775 карб. чоловічі черевики - 550 - 775 карб., жіночі туфлі - 500 - 750 карб.^{44/}.

Отже, за найвищим показником пенсійного забезпечення, наприклад, навіть для інваліда від нещасливого випадку на підприємстві, що втратив цілком свою працездатність, його пенсії вистачає хіба на дуже скромне прохарчування, оплату помешкання та дрібні санітарно-гігієнічні витрати. Пенсіонерам інших груп їх пенсії не вистачає навіть на прохарчування.

Порівняємо тепер розмір цих пенсій з пенсійним забезпеченням Союзної Німецької Республіки. Відразу відкидаємо порівняння совєтських пенсій з нормальними інвалідними рентами чи рентами за старістю, які одержують німецькі робітники та службовці забезпечені так званим страхуванням за старістю, інвалідністю, бо це означало б порівнювати непорівняльні величини. Також не можна порівнювати пенсійного забезпечення совєтських службовців з пенсійним забезпеченням службовців, а тим більше державних урядовців, німецьких установ. Ближчі до норм совєтського пенсійного забезпечення це допомоги, які видають органи опіки / Fürsorge / Німецької Союзної Республіки особам, які не підлягали спеціальному страхуванню і не мають права на спеціальні ренти. Наприклад, звичайному емігрантові, так званому бездержавному чужинцю, допомога вносить /у залежності від кількості членів родини й від району проживання/ від 60 до 180 ДМ., тобто в переводі на реальну цінність німецької валюти біля 300-900 совєтських карб. Допомога туберкульозному хворому-одинакові знову таки вносить біля 140 ДМ., тобто 700 карб.^{45/}. Не гірше стоїть справа з розміром пенсійного забезпечення та розмірами суспільної допомоги і в інших країнах Європи. Пенсія за ста-

рістю у США винсить пересічно 100 доларів на місяць, допомога по безробіттю також біля 100-120 доларів, тобто в переводі на реальну цінність карбованця не менше 1000 рублів.

Цікаво, що навіть у порівнянні з передреволюційною Росією, де соціальне забезпечення робітників було поставлене надзвичайно погано, допомоги по соціальному страхуванню ССРСР дуже малі. Наприклад, вже згадуваний Н. Ритніков твердить, що робітникам у царській Росії:

"допомоги призначались у межах від 25 до 50% заробітньої платні"^{46/}.

Приймаючи пересічну платню робітника на фабриці чи виробні 30 карбованців на місяць, це складало б 15 карбованців місячної пенсії. Коли врахуємо, що ціни на харчі в царській Росії були пересічно у 50 разів менші, ніж у сучасному ССРСР ^{47/}, можна вважати, що розмір пенсії робітника у переводі на реальну цінність советського карбованця дорівнював 750 сов. рублів. Царські ж службовці, як відомо, одержували дуже високі пенсії і порівнювати їх з пенсіями советських службовців взагалі не доводиться.

Недостатнє пенсійне забезпечення інвалідів та старих у ССРСР веде до того, що дуже велика кількість хворих та неповністю працездатних у ССРСР уникає переходити на пенсію і продовжує працювати. Особи, які змушені перейти на пенсію також зрешті-решт мусять працювати далі вже як інваліди, щоб не померти з голоду. Так наприклад, Н. Ритніков подає, що в 1945 році лише в РСФСР і лише одна організація, а саме Всеросійський Кооперативний Інвалідний Союз/ Всекоопінсоюз/ об'єднував 1780 артілей кооперації інвалідів, що мали 14 400 підприємств, де працювало:

"біля 200 000 інвалідів праці та війни, велика кількість сліпих та глухонімих"^{48/}.

Ще цікавіші й нові дані по УССР подає міністер соціального забезпечення УССР Ф. Ананченко. Він пише, що у 1955 році на праці було zatrudнено 89% усіх пенсіонерів-інвалідів останньої війни, 65% усіх інвалідів праці, 74% усіх осіб, що отримували пенсію за вислугу років і 64% усіх пенсіонерів - перестарілих, причому з останніх 67% працювали у Донбасі на шахтах ^{49/}.

Велика кількість інвалідів займається дрібною торгівлею, або жебрацтвом про що зустрічаємо також свідчення у советській періодичній пресі.

Проблемі максимального використання так званої "остаточної" працездатності інвалідів та хронічних хворих присвячується у спеціальній медичній советській літературі дуже багато уваги 50/.

У цій статті подамо лише два приклади. Лікар Л.Г. Савченко, районний фтизіатр Васильківського району на Дніпропетровщині пише:

"Ми намагаємось улаштувати туберкульозних хворих не на польові роботи, при яких доводиться працювати на сонці, під дощем, на різкому вітрі, а на працю, що не пов'язана з важкою фізичною роботою та довгим перебуванням на сонці. Ми слідкуємо також, щоб бацилярні хворі не були допущені на працю до дитячих установ, на харчові підприємства, на молочні ферми тощо" 51/.

Н.С. Кляєва з очної клініки Курського медичного Інституту повідомляє, що у мікрайонових майстернях капітального ремонту тракторів вона виявила 15 осіб фактично сліпих на одне око, у тому числі два робітники з гострою зору на одному "здоровому" оці 0,1 52/.

Звичайно, що при нормальному пенсійному забезпеченні сліпим інвалідам, активним туберкульозним хворим, старим людям не приходило б на думку важко працювати /навіть на шахтах/, займатися не дозволеною торгівлею, чи жebraцтвом. Коли людина не одержує жадної пенсії, або після років важкої праці одержує пенсію у розмірі, який не вистачає на прохарчування, вона шукає будь-якої праці або простягає руку за милостинею.

x   x   x

Советська пропаганда постійно твердить, що уряд та партія у ССРСР витрачають на соціальне страхування та соціальне забезпечення дуже великі суми грошей.

Аналіза бюджету державних прибутків та видатків ССРСР справа надзвичайно важка. Советські чинники подають дуже мало відомостей про фінансову господарку своєї країни, а в багатьох випадках, потрібні для аналізу відомості або цілком відсутні, або

складені в відсотках до невідомої величини. Нарешті низка витрат, як наприклад, "на оборону", "внутрішню безпеку" захована під заголовками бюджету, що нічого спільного з обороною чи поліцією не мають. З цього приводу знавець советських фінансів проф. Др. П.Л. Кованьківський пише, наприклад, так:

"Яку будову мають бюджети СРСР, ми, власне кажучи, не знаємо. Бюджети повністю не публікуються і не обговорюються на сесіях Верховного Совету СРСР. Замість цього заслуховують промову міністра фінансів і в ній повідомляються деякі вибрані цифри і дуже часто приводяться лише відсотки від невідомої величини ... У советській владі існують таємні витрати ... У бюджетах СРСР не показуються повністю військові витрати ... Дійсні витрати на озброєння країни проходять за іншими статтями бюджету і виділити їх неможливо" 53/.

Отже, не маючи точних відомостей про дійсні витрати СРСР на соціальне страхування та соціальне забезпечення, мусимо критично брати ті, що їх подають советські джерела. За даними БСЗ, бюджет соціального страхування в СРСР у 1947 році дорівнював 14 875 міль. 54/, для 1949 року проф. Кованьківський, на підставі офіційних советських даних, подає цифру у 16 600 міль. для року 1950 - 18 100 мільйонів, для року 1951 - 21 мільярд. 55/. Щодо витрат на соціальне забезпечення, то було витрачено у 1949 році - 21 400 міль. у 1950 році - 22 400 міль. , й 1951 році - 22 300 міль. 56/. Отже це показники , які СРСР нав'язує Заходові.

За ці самі роки витрати на народне господарство, інші соціально-культурні міроприємства, оборону, управління подаємо у таблиці ч. 2.

На перший погляд здається, що витрати на соціальне страхування та соціальне забезпечення у СРСР досить великі і зростають з року на рік. Але коли порівняємо витрати на ці цілі з загальним видатковим бюджетом, з витратами на фінансування народного господарства та оборони, то легко переконаємось, що питома вага витрат на суспільну опіку досить мала. Так, наприклад, витрати на соціальне забезпечення складають лише 5% загального бюджету, на соціальне страхування - 4 - 4,7% загального бюджету видатків, у той час як на фінансування народного господарства витрачало-

ВИПАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ СРСР ЗА РОКИ 1948-1952

57/

Назва витрат	Р о к и					Сума
	1948	1949	1950	1951	1952	
в мільярдах карбованців						
Фінансування народ- ного господарства	147,5	162,5	157,3	178,5	180,4	816,2
з них:						
в/на промисловість	24,1	75,5	85,3	-	96,1	258,0
в/на сільське та лісове господар.	20,5	32,7	36,6	-	34,7	124,5
в/на транспорт та зв'язок	14,3	14,7	15,0	-	15,4	59,4
г/на торгівля та заготівлі	4,1	6,8	9,3	-	-	19,9
д/на невідомі цілі	14,5	23,1	18,2	-	32,2	88,0
<u>Соціально-культурні здірриємства з них:</u>	119,2	123,8	126,4	137,4	124,8	621,6
в/на освіту	-	60,3	59,9	59,0	60,0	239,7
б/на охорону здоров'я та фізкультуру	-	21,6	22,0	21,0	22,8	87,4
в/на соціально забез- печення	-	21,4	22,4	22,3	37,5	175,3
г/на соціальне стра- хування	14,875	16,6	18,1	21,0	14,4	69,3
д/допомоги матерям	/в 1947	3,4	4,0	4,1	26,8	164,3
<u>Оборона</u>	63,2	79,1	82,9	96,4	113,8	435,4
Управління на невідомі витрати	13,1	13,7	13,8	14,3	14,4	69,3
РАЗОМ усіх витрат	27,1	43,2	32,3	34,9	26,8	164,3
	570,1	412,3	412,7	451,5	460,2	2106,8

Див. пояснення.

ся пересічно 40%, а на оборону - 17-25% /за офіційним бюджетом/.

Зростання видатків на соціальне страхування по роках як в абсолютних цифрах, так і відсотково до загального бюджету, дуже незначне /всього на 0,5%/ , витрати на соціальне забезпечення у 1951 році й відсотково, й у абсолютних цифрах були менші, ніж у 1950. Витрати на соціальне страхування та соціальне забезпечення разом у 1952 році були менші, ніж у попередніх трьох роках.

У цей самий час загальний бюджет видатків виріс більше ніж на 20%, витрати на сільське господарство зросли більше ніж на 50%, на оборону майже вдвоє, а на торгівлю більше ніж удвоє. Здавалось би, що після другої Світової Війни, яка за советськими офіційними даними, принесла стравні людські втрати та руйнацію тисяч закладів охорони здоров'я та суспільної опіки, витрати на соціальне забезпечення мусіли б значно зрости, як це ми спостерігаємо в інших країнах світу.

Советські джерела повідомляють, що в часі війни було забито, померло, або безслідно загинули 7 мільйонів осіб ^{57а/}, 11,5 мільйони осіб поранено ^{58/}. Отже війна осиротила мільйони дітей, збільшила на багато разів кількість інвалідів, вдов, тобто значно збільшила контингенти, які підлягають соціальному забезпеченню.

Війна, крім того, принесла значні руйнування. Знову таки за офіційними советськими даними зруйновано під час війни 1710 міст, біля 70 тисяч сіл, знищено 66,2 мільйона квадратних метрів житлової площі. Під час війни зруйновано 6 тисяч лікарень, 976 санаторій, 659 домів відпочинку ^{59/}. Отже потрібні були великі кошти на будівництво різних закладів суспільної опіки. Нарешті, не слід забувати, що за останні десять років кількість робітників та службовців у СРСР збільшилась більше ніж на 10 мільйонів осіб ^{60/}, тобто значно мусіла зрости витрата на соціальне страхування робітників і службовців.

Між тим, як бачимо з аналізу бюджетів, витрати на соціальне забезпечення та соціальне страхування майже не змінились.

Розглянемо тепер розмір витрат на соціальне забезпечення та соціальне страхування у деяких інших країнах.

Безпосередньо порівнювати витрати на соціальне страхування

та соціально забезпечення у ССРСР та в інших країнах світу не можна, бо ССРСР належить до типу держав, які претендують на виключно державне охоплення справи суспільної опіки. У ССРСР немає приватного чи громадського страхування на випадок хвороби, тимчасової чи сталої непрацездатності, немає опіки над соціально-слабкими верствами людности з боку церков, філантропійних товариств, приватних осіб чи фондаций. Усю справу соціального страхування та соціального забезпечення у ССРСР удержавлено. Націоналізовано всі установи та фонди, які раніш були призначені для справи суспільної опіки. Заборонено громадську чи приватну ініціативу в галузі суспільної опіки. Нарешті, уряд Советського Союзу під гаслом "Соціалістичної побудови суспільства, а отже в першу чергу суспільної опіки", нещадно експлуатує людську працю у ССРСР. Тим самим уряд ССРСР перейняв на себе не лише моральну, але й юридичну повну відповідальність за всі форми суспільної опіки. Такого положення немає у країнах вільного світу. У вільному світі, рівнобіжно з державною суспільною опікою, існує система громадської та приватної суспільної опіки. У більшості країн система соціального страхування розбудована на підставі публічного права або через приватні каси хворих.

Наприклад, порівнювати державні бюджетові витрати на соціальні потреби у США та в ССРСР, значило б порівнювати неспівмірні величини. У США майже все життя побудовано на приватній ініціативі. На цій приватній ініціативі побудовано, у значній мірі, справи забезпечення людности на випадок хвороби, інвалідності тощо. Велику кількість витрат на суспільну опіку несуть уряди окремих штатів, місцеві органи самоврядування, церкви, добродійні товариства та приватні фондаций. Так, наприклад, зареєстровано біля 7 тисяч різних філантропійних фондаций. Лише за один рік ці фондаций дали на добродійні цілі біля 130 мільйонів доларів.

Фундація Форда у 1956 році асигнувала 200 мільйонів доларів для 3500 добродійних шпиталів, 90 мільйонів доларів на 42 приватні медичні школи. Фундація Рокфелера, за час свого існування, видала на добродійні цілі 478 747.000 . доларів ^{61/}.

Але федеральний уряд у США, не претендуючи на повне охоплення суспільної опіки державою, асигнує певні частини бюдже-

тових витрат на справи соціальні, у тому числі і на справи суспільної опіки. Так, наприклад, на соціальні витрати з Федерального бюджету США витрачено в роках 1948 - 52 - 10 049 мільярдів /4,2% всього бюджету/, при чому в 1948 році - 1 869 мільярдів у 1949 - 1 907 мільярдів дол., в 1950 - 2 214 мільярдів дол., у 1951 - 2 380 мільярдів дол. і в 1952 році - 2 679 мільярдів дол.^{61/} Отже з 1948 до 1952 року витрати на соціальні потреби з федерального бюджету США зросли на 810 мільярдів дол., тобто більше, як на 43%.

Коли врахувати реальну цінність советського карбованця та американського долара /по розрахунку 1 долар дорівнює 4 ДМ. одна марка дорівнює 5 советських карбованців/ то легко переконатися, що на соціальні потреби лише з федерального бюджету в США витрачено за п'ять років більше 200 мільярдів карбованців, себто більше ніж на соціальне забезпечення, соціальне страхування, допомогу самотнім та багатодітним матерям за ті ж п'ять років з бюджету СРСР. Але до цих витрат, які зробив федеральний уряд у США, треба було б ще додати витрати на цілі суспільної опіки урядів окремих штатів, витрати різноманітних кас страхування, благодійних товариств, церков, приватних осіб тощо.

Лише на допомогу ветеранам війни, як повідомляє у своїй праці проф. др. П.Л. Кованківський, за роки 1948-1952 видано 10 793 000 доларів^{63/}, а лише на пенсійні забезпечення в одному 1953 році виділено суму 2304 мільярдів доларів^{64/}, тобто біля 40 мільярдів карбованців.

Трохи більш подібні до советських це обставини соціального забезпечення у Німецькій Союзній Республіці. У ній існує широко розгалужене законодавство в галузі суспільної опіки та обов'язкового соціального страхування, а сама організація цієї справи носить переважно суспільний і лише в другу чергу приватний чи благодійний характер. Зasadничок особливістю є те, що уряд Союзної Німецької Республіки не претендує на монополізацію справи соціального забезпечення, а віддає першенство в цій справі громадським чинникам, не обмежує приватної ініціативи, ініціативи благодійних товариств, церков тощо.

У Союзній Німецькій Республіці широко розбудовано забезпечення на випадок хвороби /Krankenversicherung/, на випадок безро-

біття /Arbeitslosenversicherung /, інвалідности /Invalidenversicherung / старости /Altersversicherung /, існує окреме забезпечення службовців / Angestelltenversicherung /, урядовців /Beamtensversicherung / та інших професійних груп, як наприклад, робітників індустриальних підприємств, гірняків, працівників морського транспорту. Забезпечення це здійснюється через низку так званих загальних кас хворих /Allgemeine Ortskrankenkasse Landkrankenkasse / додаткових кас хворих / Ersatzkrankenkasse /, спеціальних кас хворих / Innungs, Privatkrankenkasse / та кас хворих на підприємствах / Betriebskrankenkasse /. Ми вже зазначили, що ці каси охоплювали в 1953 році біля 40 мільйонів осіб. Ці каси /внески до яких оплачують на підставі спеціального законодавства у певному розмірі підприємства та установи, у певному розмірі робітники та службовці, звичайно по половині/ витрачають на справи соціального забезпечення мільярди ДМ. Лише по так званому загальному забезпеченню хворих було витрачено у 1949 році 1762 міль. в 1950 році - 2969 міль. у 1951 році - 2832 міль. у 1952 - 2702 міль. і у 1953 році - 3082 міль. ДМ^{65/}. Отже за п'ять років витрати лише з цього виду соціального страхування склали суму 11 757 міль. ДМ; а на протязі цих років витрати зросли на 1320 міль. ДМ., тобто трохи менше ніж удвоє.

Коли ми візьмемо всі витрати на соціальне забезпечення у Німецькій Союзній Республіці, тобто витрати на страхування по хворобі /Krankenversicherung /, по безробіттю /Arbeitslosenversicherung /, по інвалідности /Invalidenversicherung /, забезпеченню жертв війни /Kriegsopferversorgung /, забезпеченню службовців / Angestelltenversicherung / витрати на пенсії та інші види допомоги, то побачимо, що вони в 1951 році склали 17 110 міль. ДМ^{66/}, в 1952 році - 17 900 міль. у 1953 році - 19 200 міль. ДМ^{68/}. Тобто розмір витрат на соціальне забезпечення в абсолютних цифрах /враховуючи реальну цінність советського карбованця/ - Союзна Німецька Республіка йшла далеко попереду ССРСР. Коли ж врахувати кількість людности в ССРСР /214 мільйонів/^{69/} та в Німецькій Союзній Республіці /50 мільйонів/^{70/} то переконаємось, що в "капіталістичній" чи то "буржуазній", Німеччині, яка програла війну, витрати на соціальне забезпечення

та соціальне страхування майже у 10 разів більші, ніж у "соціалістичному" ССРСР.

І не дивно. Замість кастового обслуговування у ССРСР пенсійним забезпеченням лише советської верхівки, замість жебрацького забезпечення інвалідів війни, залишення на призволяще мільйонів вдів, старих, сиріт і всього непрацездатного селянства, - у Німецькій Союзній Республіці у 1953 році було 4 204 810 осіб, які одержували ренти з так званого інвалідного страхування /Invalidenversicherung /, 1 257 168 осіб, які одержували ренти за страхуванням службовців /Angestelltenrenten/ 625 704 особи, які одержували так звані "кнаппшафт -верзіхерунгс-рентен" /Knappschaftversicherungrente /, а разом пенсійним забезпеченням було охоплено 6 087 682 особи ^{71/}. Крім того у цьому ж році соціальну допомогу одержували: 2 660 000. інвалідів війни, 2 990 тис. членів родин померлих пенсіонерів, 1 600 000. членів родин інвалідів війни, 2480 000 безробітних; 1 700 000. осіб одержували допомоги з установ соціальної опіки /Fürsorge /, так звану негайну допомогу /Soforthilfe /, 680 тисяч осіб одержували ренту з приводу нещасливих випадків, і нарешті, 520 тисяч осіб одержували різні інші види допомог ^{72/}.

Може Німеччина якийсь спеціальний виняток серед інших європейських країн? Дозволимо собі лише привести деякі показники. Як ми вже згадували, в ССРСР на соціальну опіку та соціальне страхування разом включаючи витрати на допомогу багатодітним та одиноким матерям/ витрачається 8-10% усього видаткового бюджету ССРСР. У Німеччині на ці цілі витрачається 20% ^{73/}, у Франції 13,7%, в Італії 10,8%, в Англії 11,3% ^{74/} народного прибутку.

На одну особу в ССРСР припадає на витрати по соціальному забезпеченню, допомогу багатодітній чи одинокій матері 226 маркованців на рік, тобто менше ніж 50 марок. У Сардинії /у перерахуванні на німецькі марки/ витрачається на рік на особу 169 ДМ. У Бельгії - 719 ДМ., Західній Німеччині - 535 ДМ., Швеції - 521 ДМ., Великій Британії - 494 ДМ., Франції - 476 ДМ., Австрії - 359 ДМ., Швейцарії - 328 ДМ., Голландії - 328 ДМ., Данії - 319 ДМ ^{75/}.

/Слід відзначити, що до суми витрат на одну особу по країнах Європи включені лише деякі види соціального забезпечення і до цих сум цілком не включені витрати, які роблять різні благодійні товариства, церкви, приватні особи./.

До тієї ж категорії не порівнюють, коли згадаємо, що й у країнах Європи, і в Об'єднаних Штатах Америки кожний робітник та службовець, крім забезпечення на випадок захворювання, інвалідності чи старості дорожcek соціального чи приватного страхування, дбає / і головне може дбати/ за себе сам. Більшість робітників та службовців у "буржуазних" "капіталістичних" країнах відкладають певні суми на "чорний день", на старість. Дуже велика кількість робітників та службовців у "буржуазних" країнах Європи та США, крім певного запасу цінностей в натурі, як то одягу, взуття, меблів, домашніх приладдів, мають власні будинки чи принаймні власні помешкання. При середньому заробітку американця у 1970 доларів на рік ^{76/}, що складає більше 34 тисяч совєтських карбованців, вже є можливість відкласти певні суми грошей на старість, або придбати будинок.

Але, не слід забувати, що 54,2% усіх американських родин ще в 1948 році заробляли від 2 до 5 тисяч доларів на рік, а 51,5% американських родин заробляли на рік від 3 до 10 тисяч доларів ^{77/}.

У Німеччині, Франції, Англії заробітки робітників та службовців трохи менші, але рівень їх принаймні на 5 разів перевищує рівень платні в СРСР. Збереження німецької людності лише в касах ощадності досягали у 1937 році 21,3 мільярда марок ^{78/}.

Десятки тисяч німецьких робітників мають власні будинки, вже не кажучи про селян, які у переважній більшості приватні власники, при чому про розмір їх власності совєтський колгоспник навіть не може мріяти.

Совєтська людність, за винятком невеликого прошарку привілейованих осіб, не може ощаджувати, бо немає з чого робити ощадження.

Може за останні три роки щось змінилося в СРСР? Може відбудувавши після війни промисловість, советський уряд звернув нарешті увагу на соціальне забезпечення?

Маємо відомості про витрати на соціальне забезпечення за 1955 рік. У цьому році планували витратити на соціальне забезпечення, соціальне страхування та інші види суспільної опіки - 45 800 міль. карбованців, тобто менше, ніж в 1952 році ^{79/}. Скільки витрачено в дійсності не знаємо, але слід припускати, що менше, бо бюджет СРСР за 1955 рік у видатковій частині не виконаний на 25 700 міль. карбованців. Припустимо, що в 1955 році дійсно було витрачено 45 800 міль. карбованців, тоді це склало б 213 карбованців витрат на одну особу людности, тобто знову значно менше, ніж в будь-якій європейській країні і менше, ніж в 1952 році. Додамо до цих витрат ще витрати на охорону здоров'я та фізичну культуру / 30 400 міль. карбованців в 1955 році / ^{80/}, які складають 141 карбованець на рік на одну особу. Отже, всі витрати на соціальне страхування, соціальне забезпечення, інші види суспільної опіки, охорону здоров'я та фізичну культуру мали б дати в 1955 році 354 карбованці на одну особу, тобто біля 70 ДМ. Це все дуже далеко до відповідних показників у європейських країнах.

Отже нічого не змінилося у справі соціального забезпечення людности в СРСР і за останні роки, та й не могло змінитися.

Побудована на марксистських засадах, советська система цікавиться людиною лише, як продуцентом цінностей в найгрубішому розумінні цього слова. Для неї інвалід війни, інвалід праці, їх родини спрацьована людина лише нікому не потрібний відпад виробництва.

Бібліографічний показник

1. Советское трудовое право. Под редакцией проф. Н. Г. Александрова. Госюриздат. Москва 1949, стор. 314.
2. Проф. С. Е. Копелянская. Права матери и ребенка в СССР. Медгиз 1954. Москва, стор. 3.
3. Е. И. Астрахан, кандидат юридических наук "Государственное социальное страхование", стор. 318, розділ з підручника "Советское трудовое право". Москва 1949. Госюриздат.
4. Там же, стор. 319.
5. А. Е. Пашерстник. Проф. "Современное законодательство о труде в капиталистических странах", стор. 404, розділ з підручника "Советское трудовое право". Москва 1949. Госюриздат.
6. Директивы ВКН/6/ по хозяйственным вопросам. Москва 1931, стор. 589.
7. Советское трудовое право, Е. И. Астрахан "Государственное социальное страхование", стор. 311. Госюриздат. Москва 1949.
8. К. Маркс. Капитал. Том 3. Госполитиздат 1938, стор. 747.
9. Советское трудовое право. Стор. 323, 324.
10. Н. Рытников. Социальное страхование и социальное обеспечение. Глава 8, Большая Советская Энциклопедия. Том СССР, стор. 1152.
11. Е. И. Астрахан. Государственное социальное страхование и советское трудовое право, стор. 325. Москва, Госюриздат 1949.
12. Н. Рытников. Социальное страхование и социальное обеспечение. БСЭ. Глава VIII. Том СССР, стор. 1150.
13. Конституция СССР. Госполитиздат. 1955. Москва.
14. Доцент А. Поцльико. Изменение социального облика крестьянства в СССР. Вестник Института по изучению СССР, кн. 4, стор. 73, Мюнхен 1953.
15. БСЭ. Том СССР, стор. 67.

16. Е.И. Астрахан. Государственное социальное страхование, стор. 316. Розділ з підручника "Советское трудовое право". Москва. Госюриздат 1949.

17. Н. Рытников. БСЗ, том СССР, стор. 1152, 1153.

18. Советское трудовое право, стор. 316, Госюриздат, Москва 1949.

19. Ю.Г. Гудим-Левкович. Труд в современных колхозах, Вестник по изучению СССР, кн. 2 за 1952 г., стор. 55.

20. Там же, стор. 57.

21. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 5, 1955. Herausgeber Bayer. Landesärztekammer. München. Rischard Pflaum Verlag.

22. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 4, 1955, S.65. Herausgeber Bayer. Landesärztekammer, München, Rischard Pflaum Verlag.

23. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 9, 1955, S.166, Herausgeber Bayer. Landesärztekammer, München, Rischard Pflaum Verlag.

24. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 4, 1952, S.58, Herausgeber Bayer. Landesärztekammer, München, Rischard Pflaum Verlag.

25. Ärztliche Mitteilungen, Heft II vom 11 April 1955, S. 343, Deutscher Ärzte-Verlag, GmbH Köln-Berlin.

26. Ärztliche Mitteilungen, Heft 34 vom 1 Dezember 1955, S. 1001, Deutscher Ärzte-Verlag GmbH, Köln-Berlin.

27. Ärztliche Mitteilungen. Heft 6 v. 21 April 1953, S.146.

28. Soziale Sicherheit, "Ärztliche Mitteilungen". Heft 12, v. 21 Juni 1952, S. 235.

29. Проф. др. Е.Л. Левицкий. Финансы СССР после второй мировой войны, Мюнхен, 1954, стор. 60, Видання Інституту по вивченню СССР.

30. Цитую за Bayerisches Ärzteblatt, Heft 4 v. 1955, S. 67. Herausgeber Baer. Landesärztekammer, München. Rischard Pflaum Verlag.

31. Цитую за Bayerisches Ärzteblatt, Heft 9, 1955, S.167. Herausgeber Bayer. Landesärztekammer, München, Rischard Pflaum Verlag.

32. "Ведомости Верховного Совета СССР" ч. 37 за 1944 р.

33. "Ведомости Верховного Совета СССР" ч. 41 за 1947 р.

34. Про це докладно автор пише у своїй монографії, "Охорона здоров'я в Україні, 1956 рік.

35. Там же. Дивись також "Межобластное совещание заведующих городскими здравоотделами, "Медицинский Работник", № 2, стор. 2; повідомлення у "Медицинский Работник" №№ 4,5,6 і 7,8, 9,10,11, 1956 рік.

36. В.Л. Плющ. Охорона здоров'я в Україні, дивись також "Медицинский Работник" за 1956, 1955, 1954 р.

37. "Медицинский Работник", орган Міністерства здравоохр-нення СССР і Міністерства Здравоохр-нення РСФОР №№ 34,33,31, 29,28,21,20,18, 7 за 1955 рік та №№ 2,3,4,7,8,9, 1956 р.

38. В.Л. Плющ. Охорона здоров'я в Україні. Про брак ліжок також постійно маємо повідомлення у "Медицинском Работнике", див. напр. №№ 2,3,5,6,11 за 1956 р.

39. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 2 v. 1955, S. 23.

40. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 6, 1955, S. 98.

41. Советское трудовое право, Госюриздат. Москва, 1949, стор.348.

42. Розмір платень подаємо на підставі повідомлень осіб, що втікли з СССР.

43. Розмір мінімального харчового набору складений на підставі мінімальних фізіологічних потреб людини у харчуванні. Оцінка його за твердими державними цінами складена на підставі цін, які подав кореспондент "Таймсу" Марк Шварц. Ціни, що він подає цитую за працею проф. Величківського "Економічний стан трудящих у СССР. "Визвольний Блях", книжка 2/26/ за лютий 1956. Видавництво "Українська Видавнича Спілка", стор.140.

44. Там же.

45. Ураховуючи ціни на харчі в СССР та в Німецькій Союзній Республіці слід прийняти взаємовідношення марки до советсь-

кого карб., як 1 до 5, а враховуючи ціни на крам, це відношення зростає з одного до десяти. Відомий знавець советських фінансів проф. д-р П.Л. Кованьковський також приймає реальну цінність советського карбованця у відношенні до марки, як 10-5 до 1. Обережно підходячи до оцінки реальної вартості советського рубля, у бік навіть підвищення його реальної цінності, ми приймаємо тут і далі цінність однієї марки рівною цінності 5 советських карбованців.

46. БСЗ, том СССР, стор. 1147.

47. Проф. М. Величківський. Економічний стан трудящих у СССР. "Визвольний Шлях", книга - /26/ за лютий 1956 р., стор. 142.

48. БСЗ, том СССР, стор. 1152.

49. "Правда України" Орган ЦК КПУ від 14.12.1952 р.

50. В.Л. Плящ. Охорона Здоров'я в Україні.

51. Л.Г. Савченко. Опыт противотуберкулезной работы в условиях сельско-хозяйственного района. "Проблемы туберкулеза" № 6, 1954 р., стор. 14.

52. Н.Е. Клякца. Причины травматизма глаз у механизаторов сельского хозяйства. "Советская медицина" № 5, 1954 р.

53. Проф. д-р П.Л. Кованьковський. Финансы СССР после второй мировой войны, Мюнхен 1954, стор. 6, 14, 15.

54. БСЗ, том СССР, стор. 1148.

55. Проф. д-р П.Л. Кованьковський. Финансы СССР после второй мировой войны, Мюнхен, 1954, стор. 57.

56. Там же, стор. 57.

57. БСЗ, том СССР, стор. 1144. Примітка до табл. Таблиця складена на підставі даних, що подає у своїй монографії "Финансы СССР после второй мировой войны" проф. д-р П.Л. Кованьковський. Видання Інститут для вивчення СССР. Мюнхен 1954, стор. 17, 21, 57. Витрати на соціальне страхування у 1947 році взяті зі статті Н. Ритнікова. "Социальное страхование и социальное обеспечение", стор. 1152, БСЗ, том СССР, Москва 1947.

58. Проф. А. А. Зайцев. Динамика населения СССР на 1952 год, стор. 45, Видання Інституту по вивченню СССР. Мюнхен 1953, Ротаторна серія.
59. ВСЭ, том СССР, стор. 1144.
60. А. Поплюйко. Изменение социального облика крестьянства в СССР, Вестник Інститута по изучению СССР, кн. 4 за 1953 рік, стор. 73.
61. Цитую за часописом "Свобода" № 241, 1955 р.
62. Проф. др. П. Л. Кованьковський. Финансы СССР после второй мировой войны, Мюнхен 1954, стор. 19. Видання Інститута по вивченню СССР.
63. Там же, стор. 60.
64. Там же, стор. 60.
65. Dr med. Walter Körting. Soziale Wandlung. Bayerisches Ärzteblatt. Heft 8, 1955, S. 147.
66. Knarus-Lexikon. S. 1629-1630, München 1951/52, Drönersche Verlagsanstalt.
67. Bayerisches Ärzteblatt. Heft 10, 1953. S. 164.
68. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 12, 1953. S. 204.
69. В. Марченко. Новые данные о населении СССР, Вестник Інститута по изучению СССР, № 1/14/, Мюнхен, 1955.
70. За останніми повідомленнями статистичного Управління Н. С. Р.
71. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 9, 1954. S. 184.
72. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 12, 1953. S. 204.
73. Bayerisches Ärzteblatt, Heft 10, 1953. S. 164.
74. Там же, стор. 164.
75. Dr. Walther Körting. Soziale Wandlung "Bayerisches Ärzteblatt". Heft 6, 1955, S. 98.
76. Цитую за українським часописом "Америка" № 16, 26. I. 1956 р.

77. За даними підкомісії Конгресу США по аналізі економічного стану країни у 1948 році. Цитує за Фредерік Льюїс Аллен / Frederick Lewis Allen / Великие перемены Переклад з англійської мови В. Петрова. Видання ки-во ім. Чехова, Нью-Йорк 1954, стор. 248-249.

78. Knarus-Lexikon, Drömersche Verlagsanstalt. München 1951-1952, s. 1636.

79. "Известия" від 27 грудня 1955 р.

80. Там же.

Всеволод Г о л у б н и ч и й.

СУЧАСНИЙ СТАН ЧОРНОЇ МЕТАЛЮРГІЇ УКРАЇНИ

Мета цієї статті - народногосподарський огляд сучасного рівня розвитку та стан чорної металургії України, визначення її питомої ваги в СРСР та порівняння з розвитком за Західом^{х/}. Під поняттям чорної металургії розуміємо в цій статті загально-визнану дефініцію промисловості, що охоплює видобуток залізної руди, продукцію металів - чавуну, заліза й сталі, а також первинну обробку сталі тиском, тобто вальцюванням. Не включаємо в поняття чорної металургії інші руди й метали, потрібні для виплавки сталі. До поняття чавуну в цій статті включаємо й залізо, хоч іноді в статистичних показниках можна зустріти ці дві категорії окремо; у нашій статистиці під назвою чавуну подаємо, як тепер скрізь прийнято, суму продукції чавуну й заліза.

Геологічні запаси залізної руди всіх сортів у Криворізькому басейні за останніми даними становлять 1,5 мільярдів тонн^{1/}. З часу відкриття Криворізьких рудень і до нині, за нашими підрахунками, видобуто менше ніж 1/6 частину всіх покладів руд. Перед німецько-советською війною на 30% з досліджених родовищ Криворіжчини експлуатаційні роботи ще зовсім не починалися^{2/}. Крім Криворізького родовища, в Україні ще є великі запаси нерозроблених слабонасичених залізних руд: у Кременчуцькому районі з запасом коло 2,6 млрд. тонн й залізонасиченістю на 35% /експлуатація якого мабуть почнеться при кінці шостої п'ятирічки на базі Кременчуцької ГЕС/, родовища в районі Нікополя з 33% насиченістю, біля Запоріжжя з 37% насиченістю та в Приозів'ї з 45% насиченістю^{3/}. Мінімально кориснок нормов руди досі вважалася

х/ Матеріали до статті взято головню зі збірника економічної статистики України, до його автор підготував до друку.

30% насиченість заліза, але на підставі нової технології, розвиненої протягом 1954-55 рр. у США, ця мінімальна норма вже впала до 10-15% залізонасиченості ^{4/}. Ці факти говорять за те, що твердження, що з'явилися останнім часом у закордонній літературі, про наближення вичерпання Криворізьких рудень і можливість сировинної кризи для чорної металургії України, не зовсім обгрунтовані й не враховують можливостей технологічних змін у способах збагачення бідних руд. Треба відмітити, що ще в 20-х роках були вже передбачення про вичерпність сировинних запасів України й на цих передбаченнях будувалися у Держплані СРСР тези про непотрібність розвитку металургії в Україні, але вже в ті часи українські вчені називали такі передбачення "абсурдним мітом" ^{5/}, рація чого й підтвердилася наступними тридцятьма роками росту української металургії.

У наслідок приєднання Криму до УРСР загальні запаси залізорудної бази чорної металургії збільшилась на дальші 3,0 мільярди тонн Каміш-бурунських 33-42% руд ^{6/}. Досі на їх базі працювали тільки Керченський метзавод та "Азовсталь". Крім того, факт, що ще не всі поклади вивчені в Україні і не все розвідано. Наприклад, ще перед війною були припущення на можливість існування покладів залізних руд на Львівщині й Волині та в Карпатах. ^{7/}.

Звичайно, що постачання руди металургійній промисловості України останніми роками децю утруднилось у наслідок поступового вичерпання рудень Саксаганської гілки Криворіжжя з найбагатшою рудою і найлегшим доступом, але, на нашу думку, цей факт не дуже гальмував ріст видобутку руд, що й видно з нижченеведених даних. Назагал, советські авторитети вважають, що проблема широкого освоєння бідних руд Криворіжжя постане шойно під кінець постой і в сьомій п'ятирічці ^{8/}.

Видобуток залізної руди в Україні /без Криму/ останнім часом видно з таких даних : ^{9/}

Видобуток залізної руди в міль.тонн

1940 р. -- 18,9	1951 р. -- 24,9
1946 р. -- 6,0	1952 р. -- 29,1
1947 р. -- 9,0	1953 р. -- 32,0
1948 р. -- 12,0	1954 р. -- 33,6
1949 р. -- 15,3	1955 р. -- 36,8
1950 р. -- 20,9	1956 р. -- 55,2 /план/

Як бачимо з цієї таблиці, видобуток залізної руди в УССР тепер майже два рази вищий, ніж перед війною. Щорічні темпи росту видобутку, однак, в останніх роках зновільнилися більш ніж на 5 рази в порівнянні з роками відразу після війни; так за один 1947 рік видобуток зріс на 51%, за 1948 р. -- на 33%, а за 1954 рік -- лише на 5%. Це, очевидно, пояснюється тим, що в післявоєнні роки вводили в експлуатацію свідкими темпами й у великих кількостях старі, зруйновані війною й відбудовані рудні, а останнього часу, як про це свідчить преса ^{10/}, будівництво нових шахт через бюрократичну тяганину значно відставало. Що саме цей останній факт головна причина зновільнення темпів росту видобутку руди, свідчить зокрема й те, що продукційність праці на Криворіжжі, відмінно, наприклад, від вугільного Донбасу, значно виросла. У 1940 р. денний видобуток руди на одного свердловця дорівнював 56 тонн ^{11/}, а в 1954 р. середня норма видобутку вже становила 145 тонн ^{12/}.

Питома вага видобутку української залізної руди в ССРСР останнього часу була помітно впадала, але потім знову зросла. У 1940 р. Україна продукувала 63,0% залізної руди цілого ССРСР ^{13/} у 1950 р. -- лише 52,5% ^{14/}, а тепер -- знов сіла 60% ^{15/}. Питома вага видобутку української залізної руди в порівнянні до продукції цілого світу становила в 1913 р. 3,6% ^{16/}, а в 1955 році -- 13,6% ^{17/}. По розмірах видобутку залізної руди Україна продовжує бути на третьому місці світового видобутку, що видно з цієї таблиці: ^{18/}

Середньомісячний видобуток залізної руди в різних
країнах світу в міль. тонн

	<u>1938 р.</u>	<u>1954 р.</u>
С.Ш.А.	2,4	6,6
Франція	2,7	3,6
Україна	1,3	2,8
СССР /рента/	1,1	2,3
Англія	1,0	1,3
Швеція	1,1	1,2
Зах.Німеччина	?	0,8
Канада	?	0,6

Майже вся залізна руда, що видобувалася в Україні в 1940 році, споживалася на місці українською металургією; експортували з України всього лише 600 тис. тонн, тобто 3,0% видобутку ^{19/}. Є підстави думати, що й в післявоєнному періоді ця пропорція порушилася незначно, хоч в абсолютних числах вивіз напевно зріс. Даних про теперішнє споживання руди в Україні немає, але маємо дані про споживання руди в ССРСР в 1940 і 1950 рр. -- 93,0% і 92,0% видобутку ^{20/}. Отже, всесюзна пропорція залишилася майже без змін, то, можливо, не змінилася пропорція і в Україні в цьому часі. Однак, напрямком експорту залізної руди з України, очевидно, змінився. Перед війною, як відомо, експорт спрямовувався головню на північ до Росії, до районів Москви й Ленінграду. Після війни, в наслідок розбудови металургії у Польщі, Мадярщині й інших східноєвропейських сателітних країнах, які не мають своєї залізної бази, та в наслідок американського ембарго на експорт руди з Франції й інших західноєвропейських країн до Східної Європи, сильний попит на українську руду з'явився на східноєвропейських ринках ^{21/}. Останнім часом розвиток залізрудного басейну на Кольському півострові й розвиток металургії у північнозахідному економічному районі ССРСР /Череповецький метзавод/ ^{22/} почали заступати українську залізну руду й метал на ленінградсько-московському ринку, звільняючи та-

ким чином український експорт для спрямування до Східної Європи.

Чорна металургія України, як відомо, має під собою не лише самовистачальну залізорудну базу, але й природньо вигідну й теж самовистачальну базу кам'яного вугілля, манганової руди й флюсових вапняків. Винятково в світовому масштабі вигідний "український трикутник" має короткі транспортні віддалі: відстань від Кривого Рогу до Горлівки на Донбасі залізницею має 534 км, від Горлівки до Нікополя, тобто до манганової руди, - 440 км, а від Нікополя до Кривого Рогу - 100 км. На цьому природньому трикутнику розміщена основна частина металургійної промисловості України. Решта її припадає на Приозів'я, де вона розвивається на базі вугілля Донбасу й руди Керчі. У 1940 р. розміщення чорної металургії на Україні було таке: ^{23/}

	<u>Чавун</u>	<u>Сталь</u>
Донбас	45,7%	38,9%
Придніпров'я	41,3%	46,4%
Приозів'я	13,0%	14,7%
	<hr/>	<hr/>
	100,0%	100,0%

Існують підстави твердити, що й нині ці пропорції у розміщенні металургії збереглися без суттєвих змін, хіба штома вага продукції сталі на Донбасі в п'ятій п'ятирічці дещо збільшилася ^{24/}.

У процесі післявоєнної відбудови всіх 26 спеціалізованих металургійних заводів України їхнє устаткування було не менше як на 75% оновлене. Устаткування цих заводів, евакуйоване в 1941 році на Схід, зі зрозумілих причин /кошти транспорту й демонтажу/ назад не повернулося. Багато доменних печей і мартенів та вальцювальних станів зруйновано в часі війни настільки, що ремонтувати їх не було можливості. Отже, заводи в Україні в значній мірі будували наново. На Заході вже відзначалося ^{25/}, що в процесі відбудови головні металургійні заводи були розширені, їхня потужність збільшена. Велетні, як "Азовсталь", проєктовано в потужності такого розміру: 2,2 міль. т. чавуну, 2,4 міль. т. сталі й 1,4 міль. т. вальцю за рік. "Азовсталь" цим са-

ним ставала "найпотужнішим металургійним заводом світу" ^{26/}.

Протягом п'ятої п'ятирічки /1950-1955 рр./ в Україні не побудовано жадного нового металургійного заводу, але розширення заводів, відбудованих під час четвертої п'ятирічки, продовжувалося. Цей процес розширення яскраво видно на прикладі другого металургійного велетня України - заводу "Запоріжсталь". Цей завод в 1950 р. продукував 1,4 міль. т. чавуну ^{27/}, а в 1954 р. -- вже більше ніж 2,8 міль. т. ^{28/}, а план на 1955 р. передбачав 3,0 міль. т. ^{29/}.

У нас немає жадних даних для об'єктивної аналізи, чи такий велетенський розмір підприємств не впливає негативно на економію продукційних процесів у них. Традиційна економічна теорія завжди закликає обережно ставитися до гігантманії, а натомисть сучасна американська, емпірично доказана, теорія доводить навпаки, що зі зростом розміру підприємства кошти виробництва на одиницю продукції спадають, не зважаючи на значні кошти управління, а продукційність праці зростає і зростають можливості технологічних удосконалень, що значно економлять працю і капітал. Не маючи змоги перевірити правильність цих теорій на конкретному випадку нашої металургії можемо, одначе, зауважити, що паралельно з ростом розміру наших метзаводів продукційність праці й ефективність капіталу в них теж зростає. Це ясно видно з такого показника: ^{30/}

Коефіцієнт використання корисного об'єму доменних печей

в Україні

1940 р. --	1,058
1952 р. --	1,22
1953 р. --	0,90
1954 р. --	0,83

Середній коефіцієнт використання корисного об'єму домен по цілому ССРС те вигідніший: в 1954 р. він був 0,80-0,70 ^{31/}. Продукційність праці в українській чорній металургії теж помітно зросла в порівнянні з передвоєнною. У 1954 році доменники заводу "Азовсталь" перевищили передвоєнний рівень

продукційності праці на 39%, сталеливарники цього ж заводу -- на 75%. Доменники Дніпропетровського заводу ім. Петровського перевищили передвоєнну продукційність на 43%, сталеливарники -- на 40%, вальцювальники -- 63%^{32/}.

Проте, не зважаючи на розбудову підприємств і на зростання продукційності, технологія виробництва тут, подекуди ще відстає. Ще не так давно, в 1954 р., температуру сталі перед випуском з мартену на "Запоріжсталі" міряли "на око", бо термометри ще не були введені^{33/}. На тій же "Запоріжсталі" щойно в 1954 р. "покладено початок стандартизації основних процесів сталеваріння"^{34/}. Признання такого опізнення -- просто скандальне! Але все це, як видно, не дуже гальмувало зростання виробництва металів. Показники цього зростання такі:^{35/}

Продукція чорної металургії в Україні у міль. тонн

	<u>Чавун</u>	<u>Сталь</u>	<u>Вальцювання</u>
1940 р.	9,2	8,6	6,3
1946 р.	2,9	2,4	1,7
1947 р.	3,7	2,6	2,2
1948 р.	5,3	4,4	3,8
1949 р.	7,0	6,4	5,7
1950 р.	9,2	8,2	7,0
1951 р.	10,8	10,1	8,3
1952 р.	12,2	11,7	9,6
1953 р.	13,7	13,6	10,5
1954 р.	14,8	15,1	12,1
1955 р.	16,6	16,8	13,5
1960 р./план/	24,8	?	20,2

Питома вага продукції чорних металів в Україні в загальній продукції СРСР тепер значно нижча, ніж перед війною, але залишається далі великою. Це видно з таких даних:^{36/}

Питома вага України в СРСР /в %/

	<u>1940 р.</u>	<u>1955 р.</u>
Чавун	62,2	49,0
Сталь	47,1	37,2
Вальцювання	47,7	37,4

Причина падіння питомої ваги України в продукції чорної металургії СРСР загальновідома: це розвиток металургії на Сході СРСР протягом і після 2-ої Світової Війни, за той час, як українська індустрія була зруйнована й мусіла відбудовуватись. П'ятирічний план, затверджений XIX з'їздом КПСР, уже не передбачав такого швидкого росту металургії на Сході СРСР, але на цьому ж з'їзді Маленков сказав ясно, що:

важливим вислідом розвитку промисловости є те, що за минулий період швидкими темпами розвивалася промисловість східних районів СРСР, у результаті чого ... в 1951 році у східних районах випродуковано понад половину всієї кількості сталі й прокату...^{37/}

Українська металургія у відбудовному періоді досягла рівня розвитку довоєнного 1940 року щойно в 1950 році. Це значить, що напад Німеччини коштував українській металургії дві п'ятирічки її розвитку.

Місце української чорної металургії у світі можна бачити з таких таблиць: ^{38/}

Середньомісячна продукція чавуну й сталі в різних країнах світу у мільн. тонн

<u>Ч а в у н</u>	<u>1938 р.</u>	<u>1954 р.</u>
США	1,6	4,4
Україна	0,7	1,2
СРСР /крім УССР/	0,6	1,2
Зах. Німеччина	1,2	1,0
Англія	0,6	1,0
Франція	0,7	0,9
Японія	0,2	0,4

<u>С т а л ь</u>	<u>1938 р.</u>	<u>1954 р.</u>
США	2,4	6,7
СССР /крім УССР/	0,8	1,6
Англія	0,8	1,5
Зах.Німеччина	1,5	1,4
Україна	0,7	1,2
Франція	0,7	1,1
Японія	0,5	0,6

Як бачимо, в 1954 р. продукцією чавуну Україна була разом із Союзом на другому місці у світі, поступаючись тільки Сполученим Штатам, але тепер продукцією сталі з четвертого місця перед війною вона спустилася на п'яте. Питома вага України в світовій продукції чавуну становила в 1954 році 10,6%, а в продукції сталі -- 7,1%^{39/}.

Ще одне цікаве порівняння. У 1954 році в США в чорній металургії працювало 493 тисяч робітників^{41/}. Вони виробили за рік 210 156 тисяч т.зв. коротких тонн металу /сума чавуну, сталі й вальцю/^{42/}. Перевівши це на метричні тонни, на одного робітника припадає по 388 тонн металу. В Україні в цьому ж 1954 році 110 тисяч робітників виробили 42 112 метричних тонн металу /сума чавуну, сталі вальцю/^{43/}, що становить по 382 тонни на одного робітника. Зваживши, що робочий день українського металурга був на 14,5% довший, ніж робочий день американського металурга, можна вирахувати, отже, що продуктивність українського робітника становила 327 тонн металу на рік, або 84% продуктивності американського робітника.

Розподіл продукції чорної металургії України на таку, що споживається на місці, і таку, що вивозиться за межі України, зовсім мало відомий. Советський уряд винятково зберігає у таємниці цю статистику, бо вона мабуть інкримінуюча для нього. Україна вивозить стосунково забагато чорних металів, замість того, щоб переробляти їх на місці. Порівняно з металургійною базою, машинобудівельна й металообробна промисловість України ще недостатньо розвинена. Тому чорні метали вивозяться у значних кількостях на переробку в райони Москви й Ленінграду, а вже звідти в Україну надходять готові машини й вироби, зроблені з

українського металу. Такі відносини типові для колонії й метрополії.

Дослідження розподілу продукції української чорної металургії утруднюється ще й тим, що, з огляду на недолугості централізованого бюрократичного планування у ССРСР, значна кількість металів транспортується туди й назад через кордони республік, і то на великі віддалі, як-що є засоби зустрічного транспорту. Але советські джерела стверджують, що як до війни, так і тепер УССР залишається значним експортером металів ^{44/}.

Однак, ті зовсім невеликі неточні дані про розподіл продукції чорної металургії в Україні, що існують, вказують на певну тенденцію збільшити використання металу на місці. Так, в 1940 році, з 8,6 міль. т. сталі, випродукованої в Україні, на місці використано приблизно 4,5 міль. т., тобто дещо більше ніж 50%, а решту вивезено за кордони України ^{45/}. Натомість, в 1950 році, з 8,2 міль. т. продукції в Україні спожито 4,9 міль. т., тобто 60%, а решту вивезено ^{46/}. Отже, після війни маємо зростання питомої ваги споживання металу на місці на 10%. Це невелика тенденція, але вона продовжується й тепер. Підтверджується вона й помітним зростанням металообробної і машинобудівельної промисловости України за останні 10 років, зростанням, що було релятивно більшим, ніж зростання інших галузей промисловости, включаючи й металургію ^{47/}.

Маючи на увазі, що кожна з трьох галузей чорної металургії - чавуноливарна, сталеварна й вальцювальна - є підставова для існування 2-х інших, можемо приблизно встановити за допомогою аналізу їх взаємовідношень певні тенденції у їх розвитку. За підставу для аналізу беремо насамперед наведену таблицю абсолютних показників продукції цих трьох галузей.

Поминаючи період четвертої п'ятирічки /1946-1950 рр./ як нетиповий, спостерігаємо, що протягом п'ятої п'ятирічки /1951-1955 рр./ продукція чавуну збільшилася на 80%, сталі - на 105%, вальцю - на 93%. Середній щорічний темп росту /геометричний/ становив у цій п'ятирічці : чавуну -- 12,2%, сталі -- 15,2%, вальцю -- 14,0%. Якщо порівняємо тепер пропорції продукції сталі до продукції чавуну і продукції вальцю до продукції сталі /тобто,

відповімо приблизно на питання, скільки чавуну вживалося для продукції сталі й скільки сталі для продукції вальцю, то помітимо такі зміни в часі:

	Чавун	Сталь	Вальцювання
	І.	ІІ.	ІІІ.
	<u>1</u>	<u>ІІ : І</u>	<u>ІІІ : І</u>
1940 р.	100%	93,5%	73,2%
1950 р.	100%	89,1%	85,3%
1955 р.	100%	101,2%	80,3%

Усі ці показники ясно вказують, що в останньому часі сталеварна промисловість України розвивалася швидкими темпами, ніж чавуноливарна, а вальцювальна - повільнішими, ніж сталеварна. Причини швидкого збільшення продукції сталі, такі: Поперше, починаючи з 1952 року, на заводі "Азовсталь" почали верити сталь з низькоякісного чавуну, витопленого з Марченської фосфористої руди ^{48/}. Раніше технологія це не дозволяла використовувати такий чавун для сталі. Зміна технології за останні роки п'ятої п'ятирічки, очевидно, сприяла збільшенню продукції сталі по відношенню продукції чавуну. Подруге, в цей же час, очевидно, проходив і процес технологічних змін у сталеварінні постійно зменшуючи витрати чавуну на тонну сталі. Хоч норми витрат чавуну на тонну сталі нам і не відомі за весь час, проте процес їх пониження нормальний. Сталеливарники Сталінського метзаводу ім. Сталіна, наприклад, у шостій п'ятирічці запланували довести витрату чавуну на тонну сталі до 660 кг ^{49/}. Це значить, що з меншою кількістю чавуну вариться більша кількість сталі. Потретье, не виключене, що ріст продукції сталі за останні роки прийшов і в наслідок зменшення експорту чавуну з України. Але про це даних немає. Можна тільки думати, що запровадження таких технологічних удосконалень в сталеварінні, як окиснення на заводі "Запоріжсталь", мусіло збільшити попит на чавун, а тому, можливо, зменшити його вивіз.

Натомість, відставання темпів росту продукції прокату в порівнянні з продукцією сталі вказує, очевидно, на те, що поперше, технологічний розвиток тут був заповільний, а, подруге,

що, очевидно, сталь з України вивозять у великих кількостях. На це останнє вказує, наприклад, факт признання в пресі, що для повного zatrudнення потужностей вальцювальних станів на заводах "Азовсталь" та Жданівського трубопрокатного ім. Куйбишева ... не вистачає сталі ^{50/}. Беручи до уваги, що сталі продукують тепер значно більше, ніж вальцю та, що машинобудівельна промисловість в Україні споживає переважно сталь свого власного виробу, якщо йде про вироби з литва, неповне zatrudнення вальцевої галузі промисловости наводить лише на думку, що сталь, значить, експортують для холодногo вальцювання й обробки за межами України.

Щоб визначити тенденції розвитку продукції і розподілу вальцю, на жаль, у нас бракує даних для кореляції. Перед війною, відомо, споживання вальцю становило понад 60% власної продукції в Україні, а споживання труб, до речі, понад 40% ^{51/}. Із загальних тенденцій розвитку промисловости в Україні ці пропорції напевно не зменшилися.

На закінчення цього огляду сучасного стану української чорної металургії слід ще згадати про зміни в системі управління нею, що сталися на протязі останніх років. До 1954 року, вся без винятку металургійна промисловість України підлягала безпосередньо централізованому управлінню при уряді ССРСР. Уряд УССР не мав над нею ніякої влади, бо всі метзаводи мали т.зв. союзне значення. Усі плани розвитку, накази й стимулювання до продукції, розпорядження про розподіл і розміщення продукції в Україні й ССРСР приходили виключно з Москви. Лише в 1954 році в уряді УССР вперше створено союзно-республіканське міністерство чорної металургії, а відповідно міністерство в уряді ССРСР децентралізовано.

Після створення міністерства чорної металургії УССР, Президія Верховної Ради ССРСР поділила металургійні заводи України за списками на підприємства союзної і підприємства республіканської підлеглости. Яку кількість з 26 метзаводів України передано під владу уряду УССР, не відомо. У пресі одначе, згадується, що такі великі заводи, як Макіївський ім. Кірова, Ворошилоградський ім. Ворошилова, Костянтинівський ім. Фрунзе. Єнакіївський завод

та "Азовсталь", належать тепер до категорії підприємств республіканського підпорядкування^{52/}.

Децентралізація управління української чорної металургії в 1954 році сталася "з метою поліпшення керівництва підприємствами і цілими галузями промисловости"^{53/}. Централізацію, отже, нарешті визнано в принципі шкідливою. Проте, треба відзначити, що децентралізація ця, як процес, детермінований динамікою розвитку економіки національних районів СРСР, які перетворюються поступово на самовистачальні господарські організми, ще далеко не скінчений. Розмір і кількість підприємств в Україні постійно зростає, економічна доцільність місцевого кооперування й взаємозв'язку цих підприємств збільшується, а тому планування і керівництво цими господарськими комплексами з віддаленого центру в Москві щораз більше утруднюється, приводить до зростання бюрократії, коштів управління, марнотравства, а поруч з цим і до перебоїв у плануванні і постачанні, до виникнення "вузьких місць" та до сповільнення темпів зростання виробництва. Отже, децентралізація була й буде об'єктивною історичною потребою й неминучістю. Поруч з цим, ще два інші об'єктивні фактори сприяють процесові децентралізації. Одним таким фактором є розвиток власної металургійної і взагалі промислової бази на північному заході й центральному сході Росії, що зменшить потребу вивозу металів з України, рівнож не зовсім виплачується витрачати великі кошти на транспортування. Другий такий фактор, це стратегічні міркування уряду СРСР, навченого досвідом минулої війни, коли втрата української металургії була дуже дошкідливою для Союзу, що занадто залежав від української металургії. Воєнно-стратегічна доцільність промовляє за потребою створити окремі, або мало, а то й зовсім, незалежні господарські самовистачальні райони, щоб втрата одного чи кількох з них не перешкоджала функціонуванню решти.

Проте, децентралізація управління чорною металургією означає лише деяке економічне унезалежнення УРСР від центру в Москві, політична ж залежність продовжує існувати. Міністерство чорної металургії УРСР в усіх головних відношеннях залишається виконавчим органом постанов центру, бо воно діє, як і більшість

інших союзно-республіканських міністерств, за принципом т.зв. подвійного підпорядкування: Раді Міністрів республіки з одного боку і міністерству чорної металургії СРСР з другого. Основні капіталовкладання, плани продукції, накази про розподіл і далі продовжують приходити з Москви.

Бібліографічний показник

---

1. Радянська Україна за 20 років, Нартвидав ЦК КП/6/У, Київ, 1937, стор. 6.

2. Д.Ф.Вірник. Допоможено швидше загоїти тяжкі рани, заподіяні війною, Вісті Академії Наук Української ССР, 1945, 4-5, стор. 63.

3. С.П. Подіонов. Проблема Великого Кривого Рогу, Вісті Академії Наук Української ССР, Інститут Економіки, Нариси економічної географії УРСР, К., 1946, стор. 62; і далі.

4. "The New York Times" 2.XI.1954, р. 40; 2.I.1955, III, р.4, 12.VI.1955, р. 1.

5. Всеукраїнська Академія Наук, Збірник Соціально-економічного відділу, № 19; Проф. Я.Б. Дименштейн. Про районування металургічного виробництва в СРСР, Праці Комісії для вивчення народного господарства України, К. 1928, стор. 243.

6. Б. Баранов. Крим, М., 1935, стор. 18.

7. "Горный Журнал", 1940, № 4, стор. 12-13.

8. "Горный Журнал", 1947, № 10, стор. 5.

9. Докладні джерела до таблиці знаходяться в авторській роботі "Промислова продукція України у фізичному численні за 1913-1955 рр.", Манускрипт, таблиця 6/І, знаходиться в Інституті для вивчення СРСР у Мюнхені.

10. "Радянська Україна", 10 й 13 червня 1953 р.
11. Нариси економічної географії УРСР, цит. попер., стор. 310.
12. "Труд", 3 квітня 1954 р.
13. Академія Наук УРСР, Інститут Економіки; Нариси розвитку народного господарства Української ССР; К. 1949, стор.430.
14. "United Nations", Quarterly Bulletin of Steel Statistics for Europe, Geneva, березень 1954, стор. 90.
15. "Правда", 16 лютого 1956 р.
16. Пути народно-хозяйственного развития УССР, Укргосплан, Харків, 1928, стор. 16.
17. "United Nations", Monthly Bulletin of Statistics, вересень 1955, стор. 32-33.
18. Там же.
19. Quarterly Bulletin of Steel Statistics, op. cit., стор.90-91.
20. Там же.
21. Trends in Economic Growth. A Comparison of the Western Powers and the Soviet Block; U.S. Government Printing Office, Washington, 1955, стор. 4.
22. "Правда", 3 вересня 1953 .
23. Нариси економічної географії УРСР, цит. твір, стор.320.
24. Там же.
25. Енциклопедія Українознавства, том I/III, 1949, стор. 1095.
26. Там же.
27. "Правда України", 25 листопада 1954 .
28. "Коммунист", № 8, 1954., стор. 21.
29. "Правда України", 25 листопада 1954.

30. "Радянська Україна", 25 березня 1954 р. та 14 червня 1955; Під коефіцієнтом тут розуміємо пропорцію корисного об'єму печі в кубом. до добового витоплювання чавуну в тійнах.

31. "Коммунист", № 10, 1954., стор. 23.

32. "Радянська Україна", 8 січня 1954 р.

33. "Радянська Україна", 10 січня 1954 р.

34. "Радянська Україна", 2 березня 1955 р.

35. Докладні джерела до кожного показника дані у вищезгаданій роботі автора, що зберігається в Інституті для вивчення СРСР /таблиці чч. 9/І, 10/І та 11/І. Наведено показники по Україні без Криму.

36. Д.Ф.Вірник. Економічний розвиток Української ССР -- торжество ленінсько-сталінської національної політики, К., 1951, стор. 87; "Радянська Україна", 14 червня 1955 р.; "Правда", 15 й 16 лютого 1956.

37. Г. Меленков. Отчетный доклад XIX съезда партии о работе Центрального Комитета ВКП/б/, М., 1952, стор. 42.

38. Monthly Bulletin of Statistics, op.cit., вересень 1955, стор. 50-53.

39. Там же.

40. United States Department of Commerce: Business Statistics 1955, стор. 60.

41. Там же, стор. 156-158.

42. Таблиці чч. 9/І, 10/І та 11/І у вищезгаданому статистичному збірнику автора, що знаходиться в Інституті для вивчення СРСР.

43. "Плановое Хозяйство", 1954, № I, стор. 36-37.

44. Нариси економічної географії УРСР, цит. твір, стор. 325.

45. "Плановое Хозяйство", 1954., № I, стор. 37.

46. Нариси розвитку народного господарства Української ССР, цит. твір, стор. 431-432; Большая Советская Энциклопедия, I-ое

изд., том. 55, стор. 800; "Радянська Україна", 19 жовтня 1952 р.,
15 січня 1954 р., 19 лютого 1956 р., і т.д.

47. "Радянська Україна", 2 вересня 1955 р.
48. "Радянська Україна", 28 вересня 1955 р.
49. "Радянська Україна", 2 вересня 1955 р.
50. Нариси економічної географії УРСР, цит. твір., стор.
325.
51. "Правда Украины", 10 квітня 1956.
52. "Комуніст України", червень 1955 р., стор. 23.

В. Д у б р о в с ь к и й.

НАЙНОВІША СОВЕТСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Кожен дослідник історії своєї батьківщини повинен дотримуватися обов'язково вимог науки щодо повноти, безсторонності добору й критики джерел, а також об'єктивності зображення процесу історичного розвитку. Писання рідної історії не може бути відмінним від писання історії інших країн або всесвіту, але цілком зрозуміле патристичне зафарблення рідної історії, навпаки, повинно спонукати історика до якнайсоліднішого опрацювання й викладу своєї теми.

Саме таке ставлення до свого обов'язку ми бачимо в творах основоположників історичної науки України - М. Максимовича, М. Костомарова, О. Лазаревського, В. Антоновича, Д. Багалія, М. Грушевського і їхніх учнів. Зовсім інший підхід до дослідження й викладу історії України ми бачимо в спробах істориків-марксистів написати історію України по-своєму. Першу таку спробу зробив у 20-х роках М. Яворський, але зазнав краху як особисто, так і науково /його книжки советська влада знищила/. М. Яворський визнавав окремішність українського історичного процесу, але пояснював його з позицій партійної марксо-ленінської доктрини. Проти концепції М. Яворського, окремішність українського історичного процесу, особливо гостро виступали послідовники школи ак. М. Покровського /Шунт та ін./.

Другу спробу зробила, вже після ліквідації школи М. Яворського група істориків з ВУАМІІНУ під редакцією Карпенка, зовсім невідомого перед тим історика, людини призначеної від агітпропу ЦК КІБУ для того, щоб заповнити порожнечу, що створилася на комуністичному науковому фронті після дискредитації й зникнення книжки М. Яворського. Уже артільний спосіб складання "Історії України" під редакцією Карпенка пояснюється не тільки психозом колективності під Совтамп, - але також і природнім обрахунком "перестраховки" від критики й самокритики, яка безумов-

но страшніша для автора індивідуального, ніж колективного. Але в усій цій праці під редакцією Карпенка окремі розділи її, написані різними авторами, почасти й позапартійними, не були узгоджені цілком один з одним. Отже, помічалася строкатість викладу й протиріччя між авторами. Карпенкова книжка проіснувала на книжковому ринку дуже недовго й зникла разом з Карпенком і деякими іншими авторами її під час великої чистки в Україні в 1933 році. Історія під редакцією Карпенка визнавала окремішність українського історичного процесу, але в більшій мірі, ніж праця М. Яворського, намагалася потрапити за директивами генеральної лінії ЦК ВКПб, старанніше наслідувала спадщину класиків марксистсько-ленінізму та рівнялася на панівні думки московських істориків-марксистів того часу.

Тепер, після 2-ої Світової Війни група співробітників Інституту Історії Академії Наук УРСР зробила третю спробу марксистського перелицьовання історії України. Це "Історія УРСР", том I., Київ, 1953 р. стор. 784, видання Ак. Наук УРСР, під редакцією - О.К. Масименка /головний редактор/, В.А. Дядиченка, Ф.С. Лося, Ф.П. Шевченка та Ф.О. Ястребова. Отже, навіть редактор теж колективний! Крім того, в передмові вказано, що окремі розділи цієї книжки написали інші особи, що не входили до зазначеної редколегії, а саме: К.Г. Гуслистий, І.Д. Бойко, К.І. Стецюк, М.А. Рубач, І.О. Гуржій, О.А. Парасунько, С.А. Ктитарев, О.Ф. Ермоленко, І.І. Компанієць, М.Т. Шербина, І.Г. Шовкопляс, В.А. Богусевич. Таким чином, крім 5 редакторів, писали цю книжку аж 12 авторів, а разом - 17 осіб наукового колективу. Отже, переестраховка досить солідна! З названих осіб тільки К.Г. Гуслистий і М.А. Рубач /Рубанович/ відомі як історики передвоєнних часів. Решта їх - це, певно, молодша генерація істориків України комуністичного виховання з часів "Сталінської конституції", війни й після неї. Майже повна відсутність, в цій колективній праці /17 авторів/ істориків з періоду 20-30-х років, може свідчити про те, що знані нам учені, якщо вони ще живі, відійшли або примушені були відійти від співпраці в ділянці історії України. Як видно з передмови, головний редактор О.К. Масименко не написав жадного з 13 розділів і 100 підрозділів цієї книжки.

Основне правило історичної наукової методи - викладати тільки критично перевірені факти й давати при тому посилання на джерела - автори книжки не виконали, хоч і претендують на особливу її науковість:

"До Великої Жовтневої Соціалістичної Революції не було створено наукової історії українського народу" /стор.6/. "Радянські історики, творчо застосовувачи теорію марксизму-ленінізму, що з могутньою ідейною зброєю в боротьбі за повний розгром буржуазно-націоналістичних і космополітичних концепцій, спрямували свою роботу на створення справді наукової історії українського народу" /7/. У цілому томі немає жадного посилання на джерела навіть, коли цитуються літописи, архівні акти, свідчення сучасників, статистичні числа тощо. Нема бібліографічного переліку джерел навіть у додатках.

Це дає можливість, наприклад, К.І. Стецькові вважати історичним документом, т.зв. "Лист запорожців до султана" / 292/, хоч насправді це літературний пам'флет, при тому не українського походження, а І. Компанійцеві перекрутити відоме визначення Кляузевіца про війну й приписати його класикам марксизму-ленінізму /754/.

Нема у цій книжці й посилань на фахову літературу - ні в підсторінкових примітках, ні окремо з бібліографічним переліком. Так І. Шовкопляс полемізує з ак. І. Карром, не цитуючи його й не посилаючися навіть на його твір /24/, а І.Д. Бойко з неназваними на прізвище "українськими буржуазно-націоналістичними істориками" і також не посилається ні на які їх твори /270,279/.

У випадках, коли називають прізвище історика, з яким полемізує автор-марксист, - то не подають його твору, де знаходиться те ніби помилкове твердження, проти якого заперечує автор-марксист. Так робить К.Г. Гуслистий подо ак. М. Грушевського: "Заклятий ворог українського і руського народів, буржуазний націоналіст М. Грушевський, знехочучи історичній правді, заперечував, що Київська Русь була спільною державою російського /великоруського/, українського і білоруського народів" ... і т.д. / 86 /. Або він вже не зазначаючи літератури, каже таке: "Українські буржуазно-націоналістичні історики /В. Антонович, М. Грушевський та ін./, фальсифікуючи історичні факти, твердили, що російський і український народи своїм походженням,

характером, історією, культурою нібито докорінно відмінні, а мовознавець-націоналіст С. Смаль-Стоцький намагався довести, що навіть у мовному відношенні російський і український народи не є найближче споріднені" /142/. І.Д. Бойко користується тим самим способом: "Найбільше були сфальсифіковані питання визвольній війні Б.Хмельницького. Ф.О. Ястребов застосовує цей спосіб полеміки проти В. Антоновича: "Найбільш запеклих українських буржуазних націоналістів у Київській "Громаді" очолював історик В. Антонович. Він стояв на монархічних позиціях і був злобним ворогом революції. Зраджуючи кровні інтереси українського народу, він вважав за необхідне відірвати Придніпровську Україну від Росії ..." і т.д. /510/; проти М. Грушевського: "Все це спростовує і розбиває брехливу теорію "безбуржуазності" української нації, висунену націоналістом М. Грушевським і його "школою" і т.д. /511/.

Ф.С. Лось, користуючись цим способом "винаходження істини", має можливість говорити, що "... українські націоналісти й бундовці. Вони, так само, як і ліквідатори, виступали проти права націй на "самовизначення" /629/.

Наприкінці книжки цей полемічний, не доведений посиланнями азарт спонукує авторів до тверджень, що "українські буржуазні націоналісти всіх мастей і відтінків ... завжди були найлютішими ворогами українського народу" /683/; що М. Грушевський - "агент австро-німецького імперіялізму" /685/; що В. Винниченко і С.В. Петлюра - "люті вороги українського народу, політичні авантюристи" /685/; що митр. Андрій Шептицький "запеклий ворог українського народу" /706/; що Романчук, К. Левицький і М. Грушевський - "зрадники українського народу" /706/; що М. Грушевський "фальсифікуючи дійсну історію України, проповідував шовінізм і національну виключність" /723/; що "послідовники й вученики Грушевського /названих перед цим : В. Липинського, С. Томашівського, Д. Дорошенка. В.Д./ у своїх паскудних писаннях постійно оспівували криваві злодіяння іноземних імперіялістичних загартників" /724/. Автор цих наукових "кваліфікацій" якийсь О.Ф. Ермоленко підсумовуючи свої оцінки праць українських буржуазних істориків: О.Я. Єфіменко, Д.І. Багалія, Д.І. Іваницького, М. Владимирського-Буданова, В. Іконнікова, подає таке

твердження: "Дослідження буржуазних істориків були далекі від справжньої науки, тому що вони базувались на ідеалістичній основі і порочній буржуазній методології" /723 - це твердження проте нічим не доводиться/.

Звикши не доводити своїх тверджень фактами й оперуючи методом "безпосилань", - автори -марксисты твердять все, що їм потрібно. Наприклад, що "історію древньої Русі буржуазні історики зводили до дії князів, до діяльності окремих видатних представників пануючого класу феодалів і залишали в тіні роль народу, історію виробників матеріальних благ, історію трудящих мас" /85-К.Г.Гуслистый /. Зігноровано праці Костомарова, Сергієвича, М.Грушевського та інш. .Або таке: "Українські буржуазні націоналісти, фальсифікуючи весь історичний процес, у висвітленні історії України XIV-XVI ст., як і інших періодів, висуваять на перший план національні взаємовідносини і замовчують класову боротьбу українських селян проти українських феодалів" ... і т.д./137/- К.Г. Гуслистый цілком зігнорував обширну літературу про становище й боротьбу селян, як в литовський, так і козацько-гетьманський періоди України .

Таким чином студенти й читачі в СРСР, не маючи доступу до творів цих "націоналістичних" і "буржуазних" істориків /до їх або зовсім виключено з бібліотек і знищено, або заховано серед секретних відділів бібліотек/, не маючи навіть згадок про твори цих вчених, чи цитат з них, чи сторінок при посиланнях, - позбавлені можливості перевірити твердження авторів цієї "Історії УРСР".

Наявність точних цитат і посилань з Леніна, Сталіна та інш. доводить, що автори знають і вміють застосовувати цю техніку наукового твору. А це значить, що вони свідомо ігнорують її при зіткненні з т.зв. "буржуазними" істориками. Без сумніву, що для написання десяти перших розділів вони широко використали праці цих "буржуазних істориків", запозичивши з них весь фактичний матеріал /особливо з "Історії України-Руси" М. Грушевського/. Якщо б вони при цьому зробили всі належні посилання на використану літературу, - то у читачів з'явилось б таке уявлення про цих "буржуазних" істориків, яке, очевидно, не було б ви-

гідним для авторів книжки та їх партії.

Почана авторів до т.зв. класиків марксизму-ленінізму перевищує межі звичайного в науці ставлення до авторитетів науки. Для К.Г. Гуслистого - Ленін не просто писав, а "в к а з у в а в", що феодалний гніт на Русі існував з IX ст." /48/. Для І.Г. Повкопляса надзвичайно далека від археології людина - Сталін - про первісно-общинний лад дав "видняtkово повне й чітке визначення цієї формації" /17/. На К.Маркса, як на експерта, щодо визначення доби великого князя Володимира, посилається К.Г. Гуслистий /ст. 57/. К.Торський для нього ж незаперечний авторитет у ділянці вивчення походження літератури великокнязівського періоду.

К. Маркс для К.Г. Гуслистого великий авторитет щодо історії Молдавії у XIV ст. /110 - але посилань чомусь немає, що становить видняtkок щодо класика марксизму!/, так само К.Маркс авторитет і щодо східознавства /таркології - 146/. Щоб довести прогресивну роль Москви, К.Г. Гуслистий спирається на Маркса-Енгельса /без цитування/ й особливо на промову 7.IX.1947 р. Сталіна з нагоди 800-річчя Москви /149/.

Ф.О. Ястребов доводить це вланування партійних авторитетів до суперлативів - "геніальний вождь" /523/. Характеристика його /це в "Історії Української РСР"/ - це суцільний панегірик /523-525/, так само, як і характеристика - панегірик грузинові Сталіну /526-527/, який нав до України відношення хіба тільки, коли більшовики їх підкорили в 1929 р. "Ленінізм - найвище досягнення російської і світової культури" /538/, "найвище досягнення російської і світової культури - марксизм-ленінізм" /560/ - пише Ф.О. Ястребов. О.Ф. Сумоленко вторить йому : "Ленінізм - найвище досягнення російської й світової культури" "ленінізм став вершиною людської думки, величезною, могутньою силою, яка збагачує і перетворює суспільство"; "геніальні праці В.І. Леніна"; "безсмертні ідеї марксизму-ленінізму" /713/. Ленін - "захисник національних прав і культури українського народу" /720/, "великий корифей російської і світової науки" /722/. Приєднується до цього й І.І. Кампанієць: "геніальні ідеї Леніна і Сталіна в національному питанні ..." /760/.

Цілковито зрозуміло, що при такому колінопреклонному ставленні до большевицьких корифеїв, виклад історії України спирається на раз встановлені непомильні й незмінні істини-висловлювання.

В. Богусевич твердить, що раби в Римській імперії /Візантії/ "у великій кількості тікали в слов'янські землі, де не було рабства". /39/. Це твердження для автора-марксиста дуже потрібне для того, щоб захистити звичайну у советських марксистів тезу, що в нашій країні не було періоду рабовласницької формації. А через кілька сторінок автор наступного розділу К. Гуслистий описує, як східні слов'яни, в період виникнення у них феодалізму, торгували-експортували від себе - рабів /42/. А трохи далі /46/ він же, К. Гуслистий, твердить, що у східних слов'ян рабство не розвинулося у рабовласницьку формацію. Все це - звичайно порожня словесність для виправдання доктрини.

Так само неясне уявлення має цей історик-марксист і щодо хозарів. К.Г. Гуслистий посилено твердить про "степові орди" хозарів /44,48/, але разом з тим пише й про їхнє велике промислово-торгівельне місто - Ітіль /44/. Той же К.Гуслистий наважується на таке фантазійно-доктринерське твердження: "Писемність у східних слов'ян, як і у інших народів, появилася з виникненням класів". /77/. До такої думки К.Г. Гуслистий додумався, прочитавши у Сталіна - "Марксизм і питання мовознавства" /ст.25/ таку загальноніково-публіцистичну фразу: "Дальший розвиток виробництва, поява класів, поява писемности, зародження держави..." і т.д. Отже, оскільки у Сталіна "поява писемности" написана після - "появи класів", - значить друге було причиною, а перше - наслідком! Таких прикладів можна було б навести без кінця.

Послідовність етапів "наукової праці" при такій методиці неминує укладатися так: 1/ формується за директивою агітпропу ЦК колектив авторів, і йому дається "соціальне замовлення"; цей колектив вступає в міцне пов'язання з круговою порукою проти "критики й самокритики", але на базі марксизму-ленінізму обов'язково; 2/ вичерпуються для останньої мети всі можливі цитати з класиків марксизму-ленінізму й укладається на підставі їх схема історичного процесу; 3/ підгоняються сумісними зусиллями ві-

домі історичні факти під цю схему; 4/ оздоблюється словесна тканина твору прикрасами-епітетами високохвальними для своїх корифеїв, і найлайливішими для всіх, що не були й не є з большевиками.

Виклад посилюється портретами вождів, фото деяких документів і масою фантастичних картин з життя вождів і партії /фальшивки/. Напр., М. Горький читає твори Т. Шевченка, робітники читають "Правду", мапа організації РСДРП. Проте діячів української історії і визвольної боротьби немає: П. Конашевича-Сагайдачного, І. Виговського, І. Мазепи, Г. Полетика, кн. Репніна, М. Грушевського, С. Єфремова, В. Антоновича.

В наслідок такої "методики" писання наукового твору й одержано цю "Історію УРСР".

Історична схема /концепція/ в "Історії УРСР"

Ця "Історія УРСР" задумана й виконана за схемою, безприкладною в історіографії України. Своєрідність полягає не лише в пристосуванні історії України до марксистських т.зв. суспільно-історичних формацій /первісно-общинний лад, рабовласництво, феодалізм, капіталізм, соціалізм/. Головне - це пристосування всієї історії України до історії єдино-неподільної Росії. Безсумнівно, таким було соціальне завдання партії й уряду для колективу авторів-марксистів.

"Історія УРСР" 1-й том, ділиться на 15 таких розділів:
1/ Первісно-общинний лад і зародження класового суспільства /9-39/; 2/ Формування і розвиток феодальних відносин у східних слов'ян. Древне-руська держава /40-87/; 3/ Період феодальної роздробленості Русі /XII-XIV ст./ /88-114/; 4/ Розвиток феодально-кріпосницьких відносин і боротьба народних мас проти соціального й національного гніту в XV-XVI ст., утворення української народності /115-177/; 5/ Посилення кріпосництва з національного гніту в Україні в першій половині XVII ст., Селянсько-козацькі повстання 20-30-х років /178-209/; 6/ Визвольна війна українського народу 1648-1654 рр. Воз'єднання України з Росією /210-263/; 7/ Соціально-економічний розвиток і політичне становище України

після воз"єднання з Росією /друга половина XVII ст./ /264-306/;
8/ Посилення фєвдально-кріпосницького гніту в Україні в кінці
XVII і першій половині XVIII ст. /307-342/; 9/ Фєвдально-крі-
посницькі відносини в другій половині XVIII ст. і зародження
капіталізму в Україні /343-383/; 10/ Розклад і криза фєвдально-
кріпосницької системи. Зростання капіталістичних відносин в
Україні /кінець XVIII - перша половина XIX/ /384-461/; 11/ Роз-
виток промислового капіталізму. Початок революційної боротьби
пролетаріату в Україні /друга половина XIX ст. /462-565/; 12/Ре-
волюція 1905-1907 рр. в Україні /566-623/; 13/ Україна в роки
столипінської реакції /1908-1912/ /624-251/; 14/ Україна в роки
нового революційного піднесення /1912-1914/ /652-741/; 15/Укра-
їна в період світової імперіалістичної війни й другої російсь-
кої революції /742-780/.

З цієї хронологічної схеми видно, що автори-марксисти пе-
ріодизують історію України так: до VI ст. н.е. був первісно-об-
щинний лад; рабовласницького суспільства в Україні НЕ існувало;
фєвдалізм тривав з VI ст. н.е. до кінця XVIII ст., коли зародив-
ся капіталізм в Україні. Але тільки друга половина XIX ст. -
короткий період промислового капіталізму, а з XX ст. починаєть-
ся ще коротша /до 1917 р./ "імперіалістична стадія розвитку ка-
піталізму". На опис періоду первісно-общинного ладу відведено
тільки 30 стор., фєвдалізму присвячено - 345 стор., капіталізм-
ові - 397 стор. Це нормально для марксо-ленінської аперцепції
та рівня їх знань новішого часу й незнань найстаріших часів
України.

Друга основа схеми - пристосування історії України до істо-
рії Росії. За великокнязівських часів існує -"древнеруська дер-
жава" /II.2.7/ або "древня Русь" /II.4.5.6., III,1/, "руські кня-
зівства" /III.2.3.5/ та "руський народ" /III.3/, - що ж до тер-
мінів "Україна", відомого вже в ті часи, та "український народ",
- то їх послідовно уникають. Це тому, що наслідуючи схему XIX ст.
М. Погодіна, автори-марксисти відсуювають "утворення української
народності" /IV.3/ аж на XV-XVI ст. Весь же час перед цим трак-
тується як загально-руський період, коли українці й білоруси
ще не відокремилися з загальноруського пня. З моменту ж "утво-
рення української народності" керівне становище росіян над укра-

інцями обгрунтовується інакше;- у державницький спосіб, що видно з таких назв: "Утворення російської централізованої держави та її значення в історії українського народу" /IV.5/, "Возз'єднання України з Росією і його історичне значення" /VI.5/, "Спільна боротьба російського й українського народів проти феодално-кріпосницького гніту" /VII.5/, "Полтавська битва і її історичне значення" /VIII.4/, "Реформи в Російській державі на початку XVIII ст., і їх значення для України" /VIII.5/. Починаючи з підрозділу - "Лівобережна і Слобідська Україна в складі Російської імперії у другій половині XVIII ст." /IX.1/, справа амальгамування української історії з російською вже стає дуже легкою, бо частина України вже була адміністративно уніфікована з Росією, і залишається, після Лівобережної України "визволити" й опасливілявати воз'єднанням інші українські землі. Це описано в розділі: "Визволення Правобережної України від польсько-шляхетського панування" /IX.4/ - тим більше, що одночасно відбувається - "Загарбання західньо-українських земель Австрією" /IX.5/. Далі йде: "Визволення чорноморського побережжя" /IX.5/, - але поруч з тим - "Західньо-українські землі під гнітом австрійської монархії" /X.7/. З кінця XIX ст. історія України взагалі перетворюється на історію соціальної демократії, особливо її більшовицької фракції, у Російській імперії, з додатково-пояснювальними ілюстраціями з теренів України. Про окремішність українського історичного процесу вже зовсім немає мови, цілком ігноруються факти політичних проявів українського визвольного руху, а якщо й згадуються, то тільки в лайливих репліках, які нічого не дають для пізнання цього руху, а тільки дискримінують його.

Таким чином, цю схему русько-української історичної єдності застосовують різним методологічним способом: для найстаріших часів - через тезу етнографічної єдності, недиференційованості російського й українського народів; для часів феодалізму - через гіпотезу безперервного прагнення українського народу до воз'єднання з російським і спеціально з Російською централізованою державою; для часів же капіталізму - через монополізацію за російськими більшовиками всього процесу революційної боротьби з царизмом, при чому в читачів повинно скластися враження, що ні-

би самі лише більшовики керували політичним життям в Україні.

У викладі наявність цієї загально-російської великоімперської схеми виступає це яскравіше, ніж із заголовків.

Теорія про "племя - народність - націю".

Відсуваючи формування східнослов'янських народів /усіх трьох одночасно/ на XIV-XV ст./137/, що потрібно для того щоб, одкинути уявлення про раніше існування українського й білоруського народів за російської-марксистської теоретик К. Гуслистой користується поняттям - "народність", проміж "племенем" і "нацією" /народом/ вкладаючи в нього своєрідний комуністичний зміст, хоч термін цей вживав уже в сер. XIX ст. М. Костомаров.

К. Гуслистой пише: "Дворянські й буржуазні історики не бачили ніякої принципової різниці між племенем, народністю і нацією, що є історичними категоріями, властивими конкретним соціально-економічним формаціям" /142/. За первісного ладу, на його думку, ніби мусіло бути племя, за феодалізму - народність, і тільки за капіталізму - виникла нація /народ/, тобто з другої половини XIX ст. Оскільки ж український народ досить ясно й відрубно проявив себе вже в попередні віки, - то для цих проявів автор-марксист вживає поняття "народність".

Ця більшовицька концепція про походження українців виглядає так:/окремий розділ IV.3./

"З розвитком класового суспільства споріднені східнослов'янські племена почали зливатися у єдину східнослов'янську, або руську /древнеруську/ народність /народ/. Етнічне ім'я "Русь" місцевого, дуже давнього походження, воно сягає своїм корінням у епоху первісно-общинного ладу. З часом термін "Русь" став спільним етнічним іменем всіх східних слов'ян" /41 -К.Гуслистой/. Отже, виходить, що спочатку найменування "Русь" не було спільним іменем. Чийім саме національним іменем воно було? - це Гуслистой промовчує.

"Східньо-слов"янські племена говорили спорідненими, дуже близькими між собою мовами й діалектами, на основі яких формувалась єдина мова древньоруської народності". /41/. Далі К.Гусликий каже ще ясніше: "... племена східніх слов"ян поступово склались у єдину древнеруську народність з єдиною мовою, спільною культурою і спільною територією. Ця народність була спільним предком братніх східньослов"янських народів в російського /великоруського/ українського і білоруського /49/". ... Єдина древнеруська народність, що сформувалася в ранньо-Февдальний період древньоруської держави" /77/. "Традиції древньої Русі ... стали величезним вкладом в історію російського, українського і білоруського народів, які склалися пізніше" /84/. "Київська Русь з її культурою була загально-руським утворенням, початком загально-руського історичного і культурного процесу, спільною коліскою російського, українського і білоруського братніх народів, які склалися пізніше" /86/. "Східне слов"янство й в період Февдальної роздробленості, приблизно XIV-XV ст., становило ще в основному єдину древнеруську народність" /90/.

Отже, концепція К. Гусликого і всієї цієї книжки цілком ясна, український народ не існував і не міг існувати раніше за російський народ. Наскільки ця концепція не в'яжеться з фактами, видно з того, що К. Гусликий сам часом спотикається на ній: "Зростання феодальної роздробленості в XI-XII ст. затримало процес етнічної консолідації древньоруської народності..." /87/. Виходить, що вже були якісь етнографічні одиниці, що їх консолідувалося? Чи це були племена, чи народності, чи народи? К. Гусликий на це не дає відповіді. Але справа не в назвах, а в факті існування того, на що спотикається К. Гусликий. Війни руської півночі з українським півднем він глумачить по-своєму: "Українські буржуазні націоналісти у своїй ворожості до українського й російського народів намагаються всіляко протиставити й розірвати історію південно-західніх і північно-східніх руських земель. Фальсифікуючи історію, вони твердять, нібито сутичка владими́ро-суздальського кн. Андрія Боголюбського й київського кн. Мстислава

Ізяславовича була проявом суперечностей між українською і великоруською народностями. Насправді ж ця суперечка була фєвдальною війною між князями, що належали до одної древнеруської народності" /91-92/.

Підходячи щільно до часу, призначеного партією для формування з суцільною древнеруською народністю трьох споріднених братських народностей, К. Гуслистий ще раз повторює свою тезу, що "приблизно до XIV-XV ст... це існувала в основному єдина древнеруська народність" /115/. Таким чином К. Гуслистий допускає можливість, що в тій самій фєвдальній формації з одної народності стало чомусь ТРИ народності. Це смішне явище К. Гуслистий намагається пояснити ближче не на світленим розвитком: "Процес формування східньо-слов'янських народностей особливо інтенсивно відбувався близько XIV-XV ст. і був обумовлений в основному суспільно-економічним розвитком східньо-слов'янських земель" /116/. Що це за "розвиток"? Переміна формації? Але за схемою істориків-марксистів фєвдальна формація перетворилася на капіталістичну тільки в другій половині XIX ст. Якщо ж в XIV-XV ст. залишалася все та сама фєвдальна формація, - то пощо єдина древнеруська народність мала б розподілятися аж на три окремі народності? К. Гуслистий і тут уникає вжити визначення "народ" /нація/, бо йому заборонено партійною доктриною вживати це слово раніше XIX ст.

Єдине, що К. Гуслистий твердо встановлює, це основну територію нової російської народності: "Для зростання Москви важливе значення мало те, що вона знаходилась у центрі території, де відбувався процес формування російської народності" /117/. Інакше для К. Гуслистого й бути не може, бо Москва центр РСФСР. Наявність задовго перед тим високорозвиненого центру російського народу - Великого Новгороду - скреслює К. Гуслистий. Так само, як і той факт, що Російська імперія з'явилася тільки при Петрі I, з центром в Санкт-Петербурзі, а до того росіяни були просто "руськими" або "москвинами".

Вияснюючи процес утворення української народності і /ІУ.3/, К. Гуслистий одразу аксіоматично ставить другу тезу:

"Головну історичну роль серед цих народностей з с а м о г о початку їх виникнення почала відігравати найсильніша з них - російська народність" /137/. Ця теза конечно потрібна йому для того, щоб пояснити дальші акти воз"єднань. Але як сформувалася ця "найсильніша народність" - К. Гуслистий навмисно пояснює дуже невиразно: "... російська народність склалася пляхом злиття у єдине етнічне ціле населення північно-східних руських земель, українська - південно-західних, і білоруська - західних" /137-138/. Так примітивно замовчується субстрат великоруського, українського й білоруського народів. Для пояснення ж грядучого воз"єднання висуває К. Гуслистий ще й іншу тезу: "... Формування російської народности проходило і н т е н с и в н і ш е, ніж формування української і білоруської народностей, які були під гнітом іноземних загарбників" /138/. Отже, ігнорується двосотрічне татарське іго над Москвою, - і з другого боку - вільне й з перевагою у культурному відношенні становище українців у Литовському вел. князівстві.

Услід за цим іде третя теза, большевицької пропаганди останнього часу: "... українська народність завжди знаходила підтримку у великого російського народу" /138/. Отже, росіян швидко підносить автор до рангу "народу", в той час, як українців він ще залишає на нижчому ранзі народности. Зайвим було б вимагати від К. Гуслистого дати певніше визначення цих двох понять, бо такими не можна вважати таке пливке пояснення: "Народність створюється на певній території. Народність, як і нація /тобто народ? В.Д./, складається тільки в результаті тривалих і регулярних стосунків, в результаті спільного життя людей з покоління в покоління. А тривале спільне життя неможливе без спільної території" /138/. Таке пояснення скоріше доводить, що "народність" і "народ" - те саме, - і зовсім не розкриває різницю між ними, яку хоче вбачати К. Гуслистий, але якої по суті немає.

Між тим К. Гуслистому треба довести, що українська народність тоді ще не була "народом". Для цього він наводить мовні факти, які говорять за існування уже української мови, - але змен-

шує їх значення зауваженням, що це - "намічаються деякі риси майбутньої української мови" /139/. Бо до цього твердження його примушує диктат партійної доктрини: якщо є окрема мова, - то є й окрема нація /народ/, а українського народу не може бути до XIX ст., значить у період Феодалізму можуть бути тільки "деякі риси майбутньої української мови". Послідовність у К. Гуслистого тверда, але вона не відповідає історичним фактам, бо й сам же він визнає, що "З XIV ст. /в грамотах, які взагалі мають уже чітко виражений український характер/" .../139/.

Протиріччя між фактами й партійною догмою К. Гуслистий намагається словесно замазати в такий спосіб: він спочатку говорить про українську особливість, окремішність, а вслід за тим перекриває її повторенням залізної тези про спільність українців з росіянами, наприклад:

Про мову:

"Українська мова розвивалась і удосконалювалась за внутрішніми законами свого розвитку..Довгий час, навіть після свого оформлення мала назву "руська", що є це одним свідченням усвідомлення спільності походження й споріднення її з великоруською і білоруською мовами" /140/.

Про культуру:

"...Український народ створив свою оригінальну і високу культуру, в якій відбилися багатюща культурна спадщина і традиції древньої Русі. Ця культура складалася і постійно розвивалася в процесі спілкування з культурами братніх російської і білоруської народностей" /140/.

Про етнопсихологію:

"Уже в той час проявляються такі риси характеру українського народу, як працьовитість, відвага, ненависть до всяких гнобителів, гострий гумор, поетичність, музикальність. Все це споріднювало український і російський народи..." і т.д. /140/.

Висновок:

"Слід підкреслити, що поряд з формуванням ознак, які характеризують кожну з трьох народностей зокрема, не зникало і не слабшало те спільне, що зближало і споріднювало росіян, українців і білорусів" /140/.

Такою, чисто словесною "діалектикою", без жадних доказів К. Гуслистий ставить читача перед партійною тезою, що одночасно українська народність формується і відокремлювалася і зближувалася з росіянами.

Теорія про Україну, як окраїну Росії

Оскільки українці на думку К. Гуслистого не були народом /нацією/ аж до другої половини XIX ст., то така безнаціональна народність повинна б бути й бездержавною. К. Гуслистий в підрозділі - "Утворення централізованої держави та її значення в історії українського народу" /IV.5/ категорично відкидає думку про державність України за великокняжих часів: "... українські буржуазні націоналісти, виходячи із своєї антинаукової, реакційної "теорії" про те, що Київська Русь була нібито українською державою вони заперечують історичну спадкоємність між Російською централізованою державою і Київською Руссю і по-накляничецькому зображають об'єднавчу політику Російської централізованої держави щодо українських і білоруських земель такою ж загарбницькою, як і агресивну політику інших держав" /149/.

На підготованому К. Гуслистим, І. Бойком, В. Дядиченком та іншими ґрунті - опису старіших часів України, Ф. Ястребов у розділах X - про кінець XVIII і першу половину XIX ст. і XI-про другу половину XIX ст., виступає українофобом для якого Україна - тільки географічне поняття, а народу /нації/ й держави української "не было, нет и быть не может!". Одвертість Ф. Ястребова, в порівнянні з іншими авторами книжки, просто безприкладна / а це ж один з редакторів!/. На його погляд, українські буржуазні націоналісти "знудаючись з Шевченка, зображували його носієм

українських "загальнонаціональних" інтересів, яких н а с -
п р а в д і н і к о л и н е і с н у в а л о і не могло іс-
нувати ні за часів фєвдалізму, ні в період капіталізму" /455/.
Природньо, що й для нього, як і для К. Гуслистого, погляд "Іс-
торії Русів", що "Київська Русь - це Україна" - це "націоналі-
стична ідея" /469/. Лише в ХІХ ст. "складались українська, бі-
лоруська, грузинська/!/ та інші буржуазні нації", та й то "в
тісному зв'язку з російською буржуазною нацією" /399/.

Ф. Ястребов розглядає Україну як частину Росії /397/.
Ф.Лось повторює ту саму термінологію Ф. Ястребова: "На Україну,
як і в інші місцевості Росії ..." /616/. Колектив авторів ХІУ
розділу теж розглядає Україну як частину Росії: "Економіка
України історично склалася як частина економіки Росії" /655/.

Тільки в період капіталізму Ф. Ястребов дозволяє з'явити-
ся на світ українській нації, але в якій ролі! - "З переходом
до панування капіталізму в Росії завершився тривалий процес
формування буржуазних націй ... Буржуазні нації в Р о с і ї,
як впливає з вчення Й. Стакіна, з'явилися після реформи 1861 р.
в другій половині ХІХ ст., бо падіння кріпосного права й виник-
нення капіталізму сталося одночасно і в ц е н т р і Р о с і ї,
і н а о к р а ї н а х - на Україні, в Білорусії, в Грузії та
інш., бо в Росії у цілому відбувався єдиний процес розвитку ка-
піталізму і, значить, розвитку буржуазних націй. Українська
буржуазна нація і всі буржуазні нації Р о с і ї існували до
Великої Жовтневої соціалістичної революції і з її перемогою
ліквідувались /?!/, замість них утворились нові, соціалістичні
нації" /505/.

Але в цей останній час Україною, як кажуть большевики, ке-
рує український пролетаріят. "Робітничий рух на Україні розви-
вався як н е р о з р и в н а с к л а д о в а ч а с т и н а
з а г а л ь н о - р о с і ї с ь к о г о р о б і т н и ч о г о р у х у",
твердить Ф. Ястребов /512/; "у боротьбі проти царизму і капіта-
лістів міцніша дружба російських і українських робітників", ка-
жуть м"якіше автори ХІУ-го розділу /663/; але далі вивершують
це остаточно й категорично: "Українська соціалістична культура
створювалася пролетаріятom України, що був с к л а д о в о ю

частинок російського робітничого класу" /717/.

З цього видно, що поняття "соціалістичної української нації" в уявленні авторів-марксистів - це щось зовсім не подібне на націю /народ/ в звичайному її розумінні. І про окремішність України в період "соціалістичної нації" не може бути й мови.

Теорія про прагнення до "воз"єднання"

Щоб виправдати тезу, що Росія не "загарбувала" території України, як це робили загарбницькі - Польща /156,178,180,210-213,373/, Туреччина /190,254,416,442/, Австрія /365/ тощо, - а тільки "воз"єднувала", - треба було обґрунтувати її тезою про бажання самого українського народу "воз"єднатися" з Росією. Хотіти "воз"єднатися" вони мусяли тому, що - "приєднання до Росії мало прогресивне значення для неросійських народів. Більш розвинена економіка і культура російського народу справила позитивний вплив на економіку й культуру цих народів" /152-за К.Гуслигим/.

Історія цього бажання подано так: "Розгром російським народом польських інтервентів у 1612 р. має величезне значення для боротьби українського народу проти панування шляхетської Польщі ... З цього часу український народ все більше покладав надії на можливість при допомозі братнього російського народу скинути ярмо панської Польщі" /185 - за І.Бойком/. Б.Хмельницький ніби вже під час повстань 30-х років XVII ст. "прагнув воз"єднати Україну з Росією /219 - за І. Бойко/. Тому, розпочавши повстання і одержавши перемогу на весні 1648 р., Б. Хмельницький "здобуту передишку використав в першу чергу для встановлення зв'язку з російським урядом і одержання від нього військової і матеріальної допомоги" /225 - за І. Бойко/. "Єдиною державою, заінтересованою у визволенні українського народу, була Російська держава, народні маси якої глибоко співчували

стражданням своїх гноблених братів - українців" х/225 - І. Бойко/. Чемностевий комплімент Б. Хмельницького з листі 8.УІ. 1648 р. - "змили бхмо себе самодержця господаря т а к о - г о /підкреслення мос - В.Д./ в своїй землі, яко Ваша царская вельможність" ... автори вважають доказом прохання прийняти Україну до складу Російської Держави" /226-227/. Бажаючи представити Переяславський акт Б. Хмельницького, як всенародне бажання, І. Бойко акцентує: ... у возз'єднанні з Росією широкі селянські маси України вбачали шлях до полегшення" ... і т.д. /156/; "український народ на протязі століть прагнув об'єднатися з російським народом, за вжди вбачаючи в ньому свого старшого брата, надійного захисника вірного союзника" /258/. Тому й Б. Хмельницький "рішуче й наполегливо добивався згоди російського уряду на возз'єднання України з Росією ..." /244/. І. Бойко категорично заперечує намір Б.Хмельницького розірвати з Москвою і його договір з Швецією: "Хмельницький, який все життя боровся за зміцнення союзу українського і російського народів, ніколи не звертав з наміченого шляху" /268/. Таким чином, підданство Б.Хмельницького турецькому султану, про що знав вже М. Костомаров, цілком випало з поля зору історика-марксиста, бо аж ніяк воно не укладалося в його схему/див.ст.236,242/, що Б.Хмельницький провадить тільки "умілі дипломатичні переговори".

Оскільки вторгнення росіян в Україну в XVII-XVIII ст. автори-марксиста не розглядають, як вторгнення чужинців, - то їх твердження цілком послідовно, що "в складі Російської держави територія України була краще захищена від безперервних і на - з е м н и х вторгнень" /314 - за В.А. Дядиченко/. Не накази Петра I примусово переривали зв'язки України з Західною Європою і прив'язували її до Росії, - а це робила сама Україна :

х/Автор ігнорує той факт, що в Україні селянство тоді було вільним, а в Московщині цілком безправним. Козацтво ж билося за шляхетські права. Автор також не говорить про те, що саме Російська держава була ініціатором розділів українських земель поміж Польщею, Австрією і Росією.

"Увійшовши до складу Російської держави, Україна значною мірою посилила свої економічні зв'язки з центральними районами Росії" /315/. "Дедалі тісніше господарське зближення українських земель з центральними районами Росії відіграло велику прогресивну роль в економічному розвитку України" /348/. Цим "прогресом" психологічно виправдується неприродна теорія про бажання українського народу потрапити в рабство "воз"єднання".

Але далі ця теорія самопоневолення поширюється й на західних українців. Спочатку обережно й через посередництво придніпрянських земель: в XVII ст. "пероважна більшість українських земель об'єдналась в складі Російської держави, до цих земель тяжіли в своєму історичному розвитку і західно-українські землі, які залишились під іноземними пануваннями" /349 - за В.А. Дядиченком./ В 1793 р., - "населення Правобережної України з радістю зустрічало російські війська як своїх визволителів і подавало їм всебічну підтримку" / 357 - доказів цього не наведено/.

А для Ф. Ястребова вже немає жадного сумніву й щодо "прагнення до воз"єднання" і галичан: "... широкі маси українського населення Західної України, які прагнули здійснити свою віковий мрію - воз"єднатися з Україною в складі Росії, визволеної з-під гніту царизму" /537/. Натурально, що в 1914 р. - "українські трудячі маси Галичини, Буковини й Закарпатської України з радістю чекали приходу російських військ і дуже тепло зустріли їх, сподіваючись від них визволення від австро-німецького гніту" /750/. Факти протирічили цій доктрині: "У зайнятих під час воєнних дій Галичині і Буковині царські власті створювали управління з найреакційніших елементів /чорносотенці: гр. Бобринський, Свєрєшов та ін./, по чинили над місцевим населенням таке ж насильство, яке чинив царизм над народами Росії" /761/. Як це твердження можна сполучити з доктриною "прагнення до воз"єднання", цього не можна зрозуміти. З другого боку, - "ні масові арешти трудящих і страсти, до яких вдавались австрійські імперіялісти в період війни, ні підривна діяльність українських буржуазних націоналістів і уніятської цер-

кви не вбили в українському населенні західно-українських земель почуття симпатії до російського народу, прагнення до воз"єднання українського народу" /762-763/. У такий спосіб доктрину виправдується, навіть всупереч фактам.

Для увічнення тисячолітньої давности цієї уявної симпатії, у Києві, в церкві Спаса на Берестові, споруджено вже в післявоєнні часи "монумент на місці поховання Юрія Долгорукого", який "використав посилення Ростово-Суздальської землі, щоб завладіти Києвом" /75/, а в цій книжці надруковано й світлину з цього "монументу", який представляє мармуровий нагробок з цікавим написом: "Споруджено на відзначення 800-річчя міста Києва/!/ трудящими Києва 7 вересня 1947 р." /76/.

Але українці можуть втішатися тим, що не тільки вони самі прагнули "воз"єднатися". Таке саме уявлення мають історики-марксистическі й про грузинів: "Визволення Чорноморського узбережжя від турецько-татарського панування відіграло велику позитивну роль в історії грузинського народу. Протягом віків Грузія загрозувало поглинення її султанською Туреччиною або шахською Персією. Д о б р о в і л ь н е входження до складу могутньої Російської держави врятувало Грузію від поневолення агресивними державами і одночасно сприяло значному розширенню економічних і культурних зв"язків грузинського народу з б р а т н і м російським народом" /372-373/. Але не тільки Грузія, а й Азербайджан прагнув до Росії "На початку XIX ст. до Росії п р и є д н а л и с ь Грузія й Азербайджан. Це було ударом по загартбницькій політиці Туреччини і Персії" /401, - за Ф. Ястребовим/. Отже, самі приєдналися, а не їм приєднали.

Теорія вищости росіян над всіми народами

Українці можуть радіти, що не тільки вони, але й інші нації і країни Європи поступалися й поступаються перед росіянами й Росією.

"Завдяки високому рівню розвитку ремесла міста древньої Русі щодо свого благоустрою стояли вище, ніж міста Західної

Європи - пише К. Гуслицький /67/, забуваючи про вічне місто Рим та інші міста Італії, Франції тощо.

"Жодна держава Європи або Азії не відіграла такої великої ролі в міжнародному житті, як древньо-руська", -явно перебільшує той же автор далі /65/.

Очевидно, для того, щоб ця теорія не розбігалася з фактами, в цій книзі, наприклад, нічого не згадано про європейські зв'язки вел.кн. Ярослава Мудрого /60-61/.

З приводу приєднання до Московського царства Казанського й Астраханського ханств /XVI ст./ К. Гуслицький міркує так: "Приєднання до Росії мало прогресивне значення для неросійських народів. Більш розвита економіка й культура російського народу справили позитивний вплив на економіку і культуру цих народів. Між російським народом і неросійськими народами зросла різноманітна економічна й культурна зв'язки, які створювали передумови для подальшого об'єднання в боротьбі проти спільних експлуататорів, проти царизму, що гнобив усі народи, які входили до складу Російської держави" /152/. Виходить: теорія виходить з найвісшим внутрішнім протиріччям, а саме - ніби на російські народи впливали від того, що, потрапивши під московський царів, жили боротьбою з останніми!

Видієть російської культури з XIV-XVI ст. доводить К. Гуслицький таким голословним твердженням: "Як свідчить хроніст, знатні литовські, українські і білоруські бояри дали грамотних людей, які добре вміли писати, привозили з Російської держави" /171/. Це цілком фантастична теорія заповнена росіями зі Східної Європи до Західної. Тут же цитую - цитата В. Велицького: "Злившись навіть з адміністративним Росією, Малоросія відкрила до себе двері цивілізації, освіти, мистецтва, науки" ... /261/.

Ф. Ястребов вважає, що "Починаючи з Пушкіна, російська література по своїй високій ідейності і своїм художнім якостях зайняла перше місце в світі" /449/. "Російська література, мистецтво, наука й мови мали ряд великих письменників, художників, учених, які по праву зайняли провідне місце у світовій культурі" /461/. Проти цього ніби свідчить Ф. Лосєв, пишуши навіть про початок ХХ ст.:

"Росія продовжувала залишатись відсталою в порівнянні з Західною Європою" /639/.

Про "відсталість російського життя" в XIX ст. проговорився ненароком один раз і Ф. Ястребов /467/ складаючи винуватця на абстрактний "царизм": "Царизм плазував перед західно-європейською реакційною культурою, всіляко насаджуючи її в Росії, і заперечував світове значення російської передової культури" /538/.

Теорія вищости східноукраїнських земель над західними

Якщо Східна Європа стоїть вище від Західної, - то, природно, східноукраїнські землі повинні бути вище розвиненими, ніж західні. А ця деталь - про нижчість західноукраїнських земель - спеціально потрібна авторам-марксистам, щоб поборовати погляд на Галичину в XIX-XX ст., як український "Е"смент" /704/. Тому автори-марксиста, навпаки, твердять весь час про відсталість західноукраїнських земель в XVII-XVIII ст. "Культурний рівень цих частин /-західних/ України н а б а г а т о відставав від рівня українських земель, які входили до складу Російської держави" /366/, - пише В. Дядиченко про Галичину, Буковину й Закарпаття в XVIII ст. Навіть на початку XX ст. "... в порівнянні з Росією Австро-Угорщина в цілому і західно-українські землі зокрема набагато відставали в темпах розвитку промисловості і її концентрації" /694/, - вважає Ф.Шевченко.

Теорія переваги централізованої держави

Поважну роль для обґрунтування тези про вищість Росії і "прогресивність" відіграє теорія переваги централізованої держави. За фундамент цієї теорії покладено директиву Сталіна. Ось як викладає К. Гусакоский цю концепцію: в XV ст. - "як на Заході, так і на Сході Європи почали створюватись централізовані держави. Проте між централізованими державами Західної і Східної

Європи була істотна різниця: перші були національними, другі - багатонаціональними. На Сході Європи процес утворення централізованих держав був прискорений боротьбою проти навали монголів, турків та інших східних народів. Висвітлюючи умови утворення централізованих багатонаціональних держав на Сході Європи, Й.В. Сталін в к а з у в а в : "В цих країнах капіталістичного розвитку ще не було, - він, можливо, тільки зароджувався, тимчасом як інтереси оборони від навали турків, монголів та інших народів Сходу вимагали негайного утворення централізованих держав, здатних стримати навали. І тому, по на Сході Європи процес появи централізованих держав ішов швидше, ніж процес складання людей в нації, то там утворилися мікрані держави, які склалися з кількох народів, ще не сформованих в нації, але вже об'єднаних у спільну державу" /Сталін т.5, ст. 34//117/. Нема чого й казати, що ця теорія Сталіна /історіософічне виправдання примусової централізації під московським царем/ розбігається з фактами /багатонаціональна Римська імперія, імперія Карла Великого, Карла У-го, Австрійська імперія - на заході, і навпаки - майже однопонаціональні - Казанське й Астраханське ханства - на сході, однопонаціональне Московське централізоване царство до середини ХУІ ст., коли Москві жадні напади турків, монголів чи інших народів Сходу вже не загрожували!/.

Але автори-марксисты не задумуються над фактами, а сміливо застосовують директиву Сталіна всупереч фактам. "Російська держава з її могутньою централізованою владою більш відповідає інтересам української шляхти, ніж Річ Посполита".

Теорія споконвічного пригноблення й інтегрального

"визволення"

Сучасна советська політична теорія встановлює своєю генеральною догмою, що перед Жовтневих Революцією 1917 р. панувало завжди пригноблення, - після ж неї настало визволення: економічне, соціальне, національне, культурне і т.д., словом - інтегральне визволення. Керівником цього визволення був ніби російський

народ, а спеціально - російський пролетаріят під проводом ком-
партії. Ця загально відома партійна доктрина править за ідей-
ний скелет всієї "Історії УРСР".

Старіші віки не дають, звичайно, простору для підведення
під факти - цієї теорії. Але, починаючи з часів середньовіччя,
цей лейтмотив щодалі звучить виразніше й голосніше. За часів
в.кн. Вітовта /XVI-XV/ у Литві "експлуатація і грабування на-
родних мас - селян і міської бідноти - великокнязівською вла-
дою і феодалами збільшилась" /118/- за К. Гуслистим. Генуезь-
кі колонії на Чорному морі в XIII-XV ст. "експлуатували й гра-
бували навколишнє населення" /126/. Ті самі явища у відношенні
до Московського царства найменовуються "економічним розвитком",
а у відношенні до інших держав - "грабунком" тощо. "Основною
причиною об'єднання окремих російських земель - князівств у
єдину Російську централізовану державу на чолі з Москвою був
їх економічний розвиток" /143/. Турецька ж імперія "ґрунтувалась
на гнобленні нетурецьких народів. Її агресивна політика була
спрямована на загарбання сусідніх земель на загальне пограбуван-
ня народів" і т.д. /146/. Таке протиставлення того самого яви-
ща - але раз - у рожевому світлі, а другий раз - у чорному,
підпирає К. Гуслистий відповідною цитатою з К. Маркса, який
назвав десь державу турків-османів - "розбійницькою" /146/.
До Московського ж царства К. Гуслистий цього епітету не прик-
ладає!

Уже селянсько-козацькі повстання XVI-XVII ст. використо-
вує І. Бойко для реклами гегемонії пролетаряту в революції :
"Антифеодальні визвольні повстання селянства кінця XVI - пер-
шої половини XVII ст. зазнали поразки. Селянство виступало сти-
хійно, неорганізовано: без керівництва робітничого класу селян-
ство перемогти не могло". /201/. Або ще одвертіше: "Україна без
підтримки Російської держави не могла визволитися від гніту
панської Польщі" /238/. А, навпаки, Туреччина, - "чекала слуш-
ної нагоди для загарбання й поневолення України" /254/. Так са-
мо пояснено повстання С.Пугачєва, Ст.Разіна тощо /534/.

Доктрина про єдину й виключну спасену роль "робітничого
класу", завершує цю тезу остаточно: "Наприкінці XIX ст. в Ро-

сії, і в тому числі й в Україні, головна роль у класовій боротьбі починає належати робітничому класові, який веде за собою селянство" /505/. 6. Лось увінчує "гегемона" доктрини партійною запкою: "Здинними, до кінця послідовними захисниками інтересів і прав трудящих України були більшовики" /590/. 6. Лось /615/ висуває тезу: селяни боролися за національне визволення, оскільки ж робітники керували селянами, значить, вони, робітники, теж боролися проти національного гноблення.

Цілком послідовно до цього Ф. Шевченко оцінює австрійський і німецький імперіалізм на початку ХХ ст. "розбійницьким" /707/, - натомість - "очолювана комуністичною партією революційна боротьба робітників і селян усіх народів Росії проти самодержавства /712/ ... була визвольною.

Теорія українського культурного процесу як залежної,
складової частини російського культурного процесу

Відповідно до основної доктрини про політичну залежність розвитку українського народу від російського пролетаріату й російської компартії формується і доктрина такої самої залежності й культурного процесу й в історичному аспекті.

К. Гуслистий викладає церковні стосунки між Києвом і Москвою за середньовіччя, що виглядає неначе Київська митрополія походить від Московської, а не навпаки. Він пише: "На початку другої половини ХУ ст. Православна Церква України і Білорусії була відокремлена від московської митрополії в окрему Київську митрополію /1468 р./" /146/. При цьому треба зазначити, що цей автор, хоч і згадує про хрещення кн. Ольги /55/ і в.кн. Володимира /959/, і навіть один раз випадково про київського митрополита ХІ ст. Іларіона /79/; - але він ніде не згадує організації Церкви в Україні за часів перед твердженням про "відокремлення" Київської митрополії від Московської. Певно, що в читача, необізнаного з цим питанням, складається відповідно до та-

кого викладу й перекручення уявлення про послідовність заснування митрополій.

Оповідавчи про культуру України в XIV-XVI ст., К.Гуслистий бездоказово твєдить: "На розвитку живопису України відбився вплив московського і новгородського живопису" /176/, "... а також спільні риси з російською архітектурою" /177/. Так скреслено архітектуру України часу готики, ренесансу й барокко і вплив її на Північ Східної Європи.

І. Бойко так у цілому й трактує культурні відносини в XVI-XVII ст: "Великий вплив на розвиток української і білоруської культури справив російський народ, що мав з українським і білоруським народами спільну багатовікову культурну спадщину, спільні традиції, які, проте, в Росії розвивалися в більш сприятливій обстановці" /202-203/. Про великий вплив української культури XVI-XVII ст. на московську жадної згадки немає.

Послідовно до своєї доктрини В.А. Дядиченко вплутує у суспільний рух в Україні навіть Радіцева, Новікова, Кречетова й М. Ломоносова.

Для новіших часів України Ф. Ястребов проводить цю доктрину де з міцнішою послідовністю: "При підтримці п е р е д о в о ї російської культури п е р е д о в а українська культура ставала надбанням не тільки українського, але й російського та інших народів" /445/.

Впливи йшли так далеко, що за твєдженням Ф.Ястребова, наприклад, російські робітники - "передавали свій революційний досвід робітникам України, з н а й о м и л и їх з п е р е д о в о ю російською культурою, що мало для робітничого руху на Україні величезне значення" /512/. Як саме "знайомили з передовою російською культурою" самі неграмотні або малограмотні російські робітники, - це прикладами не ілюстровано. у такий спосіб насвітлює Ф.Ястребов провідництво російської культури і в українській літературі і мистецтві.

Зовсім інакше представляється справа, коли йде мова про фаворизованих осіб. Захоплення переходить в патос. На ст.712-713 умічено навіть кольорову репродукцію картини К.Трохименка - "А. Горький читає твори Т.Г. Шевченка селянам". З малюнку видно, що це українські, а не російські селяни. Отже, ці українсь-

кі селяни й селянки не самі читають Т. Шевченка, а вводять їх у розуміння творчості Т. Шевченка ніби М. Горький. Мета цього малюнка унаочнити - 1/ братерство двох народів - російського з українським, 2/ провідна роль російської літератури й культури для українського народу. Тому, цілком несподівано для української історії, але цілком послідовно для большевицької доктрини, А. Горькому проспівано далі дифирамб на цілу сторінку /716/, і його возвеличено взагалі до ролі "наставника передових письменників у с і х н а р о д і в Р о с і ї / у тому числі й сьєрксських ?В.Д./, "батьком н а ц і о н а л ь н и х л і т е р а т у р" /717/, що цілком розходиться з дійсністю.

Така большевицька наснага на протязі багатьох сторінок дає О. Эрмоленкові сміливість винайти вже на початку ХХ ст. в Україні "українську пролетарську або соціалістичну культуру" : "Українська демократична й пролетарська культура, що формувалася, розвивалася під б е г а т о т в о р н и м впливом п е р е д о в о ї російської культури. У свою чергу розвиток передової української культури збагачував демократичну культуру російського народу і в с і х н а р о д і в Р о с і ї" /717/ "... російська пролетарська культура була вирішальною силою у формуванні елементів у к р а ї н с ь к о ї с о ц і а л і с т и ч н о ї культури складової частини загально-пролетарської культури робітничого класу Росії" /717/. А щоб довести це твердження про наявність уже тоді "української пролетарської культури", притягають примусово до неї покійних І. Франка, Л. Українку й М. Коцюбинського : "Вони були друзями робітників і близько стояли до пролетарського руху. Тому в їх творчості почали з'являтися елементи соціалістичної літератури" /718/. Між тим твори Франка були написані раніш від творів М. Горького, а соціальні мотиви в українській літературі вже є в ХVІІ сторіччі. До того ж не забуто й самих робітників: "Зростала духовна культура робітничого класу України, розвивалася його революційна поезія, усна творчість: пісні, частушки, прислів'я і т. ін" /718/.

Так само з цієї історії довідуємося, що : "На розвиток культури і науки на Україні п е р е д о в а російська наука

справила величезний вплив. Її видатні представники - Д. Менделєєв, І. Мечников, К. Тимірязєв, І. Павлов, І. Мічурін та ін." /720/, - ось хто був провідниками української науки. Про вплив західноєвропейської науки, розуміється, ані слова, бо це суперечило б партійній доктрині, бо ця західноєвропейська культура зап"ятновуєть "розтлінною" /741/.

Укороновується цей партійний катехизис декларацією О. Бр-моленка, що "захисником національних прав і культури українського народу стала большевицька партія і її вождь - В. Ленін" /720/.

У підсумку такої амальгами читачеві подається опис культури української за назвою, а російської - за змістом.

Теорія споконвічної "общинности" українських селян

Уже на перших сторінках цієї книжки впадає у вічі вживання російського слова "община" в сполученні - "первісно-общинний лад" /9,11,13/ для характеристики початкового стану суспільства в Україні. Цим визначенням виключається термінологія - "первісна громада", або - "родо-племінний устрій" тощо.

Таке вживання російського слова "община" замість українського "громада", це не лише ознака мовної русифікації у цьому творі. Це вживання, як видно з дальшого, спрямоване для того, щоб створити уявлення про споконвічне існування в Україні селянської "общини" в російському /московському/ розумінні. Сповідавчи про "Руську Правду", К.Г. Гуслистіт уже вживає таке речення: "закономірність розвитку общини" /70/. А XI-XII ст. це ж вже не можна назвати періодом - "первісно-общинного ладу"! Отже, виходить, що хоч "первісне" зникло, але "община" залишилася.

Хоч від "общинного" ладу, за К. Гуслистіт, українці перейшли відразу до фєвдалізму /34-35,39/, хоч смерди все ще "общинники" - /63/, хоч протягом дальших сторіч "общину" не згадувано, а просто говориться про "селянство" або "кріпосне селянство" або "сільське населення" /218,223,319,332,386-387,440-441,496,521,532,572/, - проте Ф. Лосє це поняття "община", вже явно в російському розумінні, знову вживає аж на початку XX ст.: "общинна

Форма землеволодіння була найбільш поширеною в Харківській, Херсонській, Катеринославській і Таврійській губерніях, де вона охоплювала від 91 до 96% усіх дворів. На Чернігівщині обшинники становили близько 50%. Зовсім незначне число їх було на Правобережній Україні і на Полтавщині" /573/.

Автор утотожив примусову сільську громаду для сплати "випкупних платежів", що запроваджено в Україні після реформи 1861 р. аж до скасування цих платежів після революції 1905 року, з російською стародавньою "общиною". І це утотоження дає авторові далі привід трактувати Столицинський закон 3.XI.1906 - 14.VI. 1910 в застосуванні й до України, як "закон у справі руйнування сільської общини" /633-634/, а деякі виступи селян проти цього закону, як захист селянами системи общинного землекористування / спеціально бідними селянами - 634/.

Кого й чому ненавидять автори ?

Необ'єктивність викладу проявляється і в ставленні авторів-марксистів до окремих осіб або угруповань, що належать, за більшовицькою доктриною, до "класових ворогів". Проти таких осіб і організацій вжито найчорніших фарб і звичайної лайки.

Вже К. Стецюк називає гетьмана І. Виговського "катом українського народу" /278/ "нідким зрадником" /279/, а гетьмана Юрія Хмельницького "негідним сином" Богдана Хмельницького /299/. А. Дядиченко вживає цілого арсеналу засобів для дискредитації гетьманів другої половини XVII ст.: Ів. Самойлович - "надзвичайно користолюбивий" -/308/, Ів. Мазепа - "ненавидив як російський так і український народ, але вмів приховувати це" /308/, він був "жорстокий кріпосник, якого ненавидив весь народ" /313/, "ненависть народу до гетьмана Мазепи /за свідченням російського священика Лук'янова й особливо підкреслюється//318/, Мазепа - "ненависний українському народу" /324/, звичайно при цьому Мазепа найменується "зрадником" /324 і багатьох/. Українську козацьку старшину так само дискредитується : "об'єднання

українського населення Правобережжя з населенням інших українських земель в складі Російської держави в наслідок зради купки з а п р о д а н ц і в - старшин затаглось на кілька десятиріч" /321/, "купка з р а д н и к і в з старшинської аристократії намагалась відновити на Лівобережжі ненависне народові польсько-шляхетське панування ... прагнучи до це більшого закабалення селянства, ці з а п р о д а н ц і з р а д ж у в а л и і н т е р е с и українського народу і підготовляли відновлення іноземного панування" /323/. "З величезних багатств, н а г р а б о в а н и х на Україні, Мазепі вдалось захопити з собою два бочонки золотих монет" /329/. Для Ф.Ястребова гетьман Ів. Мазепа, розуміється, теж - "підступний і бундючний зрадник", який продав свій народ чужоземцям" /450/. Ті самі означення маєть Петрик /309/ "зрадник і демагог" /326/, козацький кошовий Гордієнко /зрадник/, П. Орлик, П. Полуботько, П.Кальнишевський, Головатий, Глоба - гнобителі селян /369/.

Ф. Ястребов намагається переконати читачів, що "після реформи 1861 р. оформився в о р о ж и й народові український ліберально-буржуазний рух. Українська буржуазно-націоналістична інтелігенція заснувала в Києві, Харкові, Чернігові, Полтаві та ін. містах України свої гуртки, т.зв. "громади". "Громади" прагнули відірвати українських трудящих від трудящих мас російського народу, відвернути їх від спільної боротьби проти гнобителів усіх національностей і ідейно підпорядкувати пригноблені маси українського народу українській буржуазії і поміщикам" /490/. "В основі діяльності "громад" лежали ідеї українського буржуазного націоналізму" /490/. Для Ф. Ястребова - В. Антонович, Кониський і інші українські діячі, - це " о с к а ж е н і л і буржуазні націоналісти, ненависники російського народу і зрадники інтересів українського народу" /536/, тому що, мовляв, "дії австрійських властей та їх буржуазно-націоналістичних п р и х в о с т н і в були розраховані на відрив України від Росії, на послаблення Росії, на поразку зростаючого революційного руху, вони були частиною загально-німецького плану наступу на Схід і підкорення німецьким імперіялізмом слов'янських народів" /536/. Таким чином, в трактівці Ф.О. Ястребова виходить, що український рух німці вигадали! Так само Ф.Ястребов

очорнює українських патріотів Н.Куліша, О. Кониського і Б.Грінченка /577/, Нечуя - Левицького, М. Костомарова /548, 558-559/, М.Грушевського, В.Винниченка, Олеса /684/, Смоль-Стоцького і Барвінського /704/. Особливо ненависний для марксистів є проф. М.С. Грушевський - найвидатніший український історик і перший президент УНР.

О. Ермоленко пише: "Найбільш реакційні погляди проповідував М. Грушевський - типовий представник буржуазно-націоналістичної історіографії, який свідомо викривляв історію України. Цей реакційний ідеолог українських буржуазних націоналістів у своїй багатотомній - "Історії України-Руси", в "Ілюстрованій історії України", а також в ряді публіцистичних статей, фальсифікуючи дійсну історію України, проповідував шовінізм і національну виключність. Він навмисно заперечував глибокі історичні зв'язки братніх російського і українського народів і, схилившись перед буржуазною культурою Зах. Європи, з метою ввергнути Україну в рабство іноземному імперіалізму, пропагував західницьку, австро-німецьку орієнтацію. Антинародні писання М. Грушевського завжди використовували і піднімали на щит всі найлютіші вороги народу, ці писання стали свого роду "теоретичною" основою для української буржуазно-націоналістичної контрреволюції. Представники пресої буржуазно-націоналістичної "школи" Грушевського - В. Липинський, С.Томашівський, Д. Дорошенко та інші вигодованці, агенти й ірні слуги іноземного імперіалізму завжди виступали як люті вороги трудящих. Послідовники і вивченики Грушевського у своїх паскудних писаннях постійно оспівували криваві злодіяння іноземних імперіалістичних загарбників" /723-724/.

Неправдивий, зовсім протилежний істині наклеп стає для цих авторів засобом, що може бути в сучасних умовах в Україні успішним, бо твори зневажених осіб сконфісковані й читачі цілком позбавлені можливості перевірити за першоджерелами - М. Грушевського та інших - ці наклепи на них.

Автори навмисне не роблять жадної різниці поміж окремими партіями українського руху. З цього випливає ціла низка шкідливих перекручень в оцінках окремих моментів української історії, визвольного руху та його течій. Народники перетворилися у них авторів на "виразників інтересів куркульства" /521,525/. Далі оцінки загострюються. РУН вже заслужила від Ф. Лося такого визначення: "... прикриваючись революційною фразою, на ділі провадила а н т и н а р о д н у шовіністичну політику, намагаючись о т р у ї т и свідомість робітників націоналізмом" /539/. "Народна Українська Партія", що виділилася з неї відкрито стала на шовіністичні позиції", - твердить Ф.С. Лось. Українська Соціал-демократична Спілка ніби "виступала проти пролетарського інтернаціоналізму і була пособником меншовиків в н а ц і о - н а л ь н о м у г н о б л е н н і" /590/. Ф.Лосеві взагалі не подобаються українські соціал-демократи, - він цілком ототожнює їх з націоналістами: "Українські соціал-демократи опортуністи виступили проти революційної боротьби селянства, оцінюючи селянський рух, спрямований проти поміщицьких латифундій, як рух реакційний. Українські н а ц і о н а л і с т и своєю м е р з е н н о ю політикою допомагали царизмові придушувати революцію" /615/. І це: "Революція 1905 р. викрила з р а д - н и ц ь к у роль українських націоналістів і показала, що українська буржуазія, так само, як і російська, ішла в союзі з царем, що вона являє собою контрреволюційну силу" /622/. "В роки реакції УСДРП ще більше показала своє буржуазне нутро і відкрито стала проповідувати націоналізм. УСДРП і "Спілка" не мали ніякого впливу на робітничий клас України" /645/.

І.Гуржій, С. Ктитарів, і О.Парасунько, наприклад, пишуть так про визвольний рух в Україні 1917-1923 рр.: "Маскуючись революційною фразеологією, називаючи себе "українськими соціал-демократами", дрібно-буржуазні націоналісти блокувалися з українською буржуазією і разом з представниками інших різновидностей, намагалися протиставити український народ російському і розколоти єдність дій трудящих мас України і Росії в боротьбі проти царизму і капіталізму! Таке свідоме політичне спрямування доводить Ф. Лося до абсурду: "Буржуазія всіх націй, в тому чис-

лі й українська, всіляко намагалась затукувати класові суперечності, відвернути робітників і селян від революційної боротьби з допомогою націоналістичної пропаганди, культивуючи національну ворожнечу між народами. В цьому напрямі особливо енергійно допомагали буржуазні українські націоналісти і бундівці. Вони так само, як і ліквідатори, виступали проти права нації на самовизначення" /629/.

Не тільки українські "націоналісти", але й всі інші особи й явища, не схвалювані більшовиками, паплюжаться, незалежно від того, чи стосується це до історії України, чи ні. Наприклад, Л.Троцький "підлий зрадник робітничого класу", а його газета "Правда" - то "брудний листок" /645 - цікаво, що назва газети не наведена/, в іншому місці його названо навіть "Іуда Троцький" /746 - не "Іудушка" - як писав Ленін/. Каутський, Троцький і Бухарін - "вороги пролетаріату" /755/, Каменев - "зрадник" /756/, позиція Бухаріна, Пятакова, Радека - "ворожа марксизмові" /761/. Гостро заплямовано партію російських есерів /630/, а також єврейський сіонізм і єврейську соціал-демократичну партію, як "реакційні", "націоналістичні", "опортуністичні" /705/.

Відповідно до загальної міжнароднополітичної лінії більшовиків під час писання й видання цієї книжки, неодноразово зневажається Західний світ і його науку, наприклад: "Буржуазні історики і археологи, головним чином, ідеологи німецького фашизму і англо-американського імперіалізму, прагнули і прагнуть принизити величезне історичне значення слов'ян, змальовуючи їх, як пізніх прихідців у Європу. Щоб виправдати агресивну політику своїх урядів, вони замовчують численні факти, які свідчать про життя слов'ян в Європі з давніх давен" /29/. "Американський спосіб життя" - це "злидні, коневірання, безправ'я, безробіття і жорстока експлуатація" /701/. США "першими стали на шлях імперіалістичних воєн" /743/, "США ... проводили найагресивнішу імперіалістичну політику" /744/, "найбільш, хижацьку політику проводили американські загарбники, які хотіли проникнути в Китай, поневолити китайський народ" /591/.

Ціла Українська Центральна Рада, на думку марксистів, була "буржуазна". До її складу ввійшли представники обуржуазнених поміщиків, української буржуазії міста й села, української націона-

лістичної інтелігенції. Керівну політичну роль у Центральній Раді відігравали: буржуазна партія т.зв. соціалістів-Федералістів /колишні "тупігці"/ і націоналістичні дрібнобуржуазні партії українських соціал-демократів і есерів. Лідерами Центральної Ради були махрові буржуазні націоналісти, керівники націоналістичної української контрреволюції - М.Грушевський, С.Єфремов, В.Винниченко, С.Петлюра" /779/.

Таким чином, політичне спрямування авторів-марксистів і емоційність їх висловлень не мають ознак властивих для наукових творів. Тому "Історія УРСР" набуває, особливо наприкінці її, характеру лише політичного памфлету. Метою цієї полеміки/яка стоїть зовсім поза наукою, під титулом наукової книжки, здискредитувати своїх минулих, сучасних і евентуальних противників, щоб читач не посмів ніколи повірити цим супротивникам большевизму, ані думати про них незле.

Ставлення до релігії

Хоч в УССР за конституцією вважається Церква відділеною від держави, а віра приватною справою кожного, - але автори "Історії УРСР" приклали всіх зусиль, щоб наповнити свою "наукову працю" атеїстичною пропагандою на історичному матеріалі.

Автор пояснює факт наявності віри у людей кам"яної доби в суто матеріалістичний спосіб : /за В.Леніном/ дає примітивні згадки про тотемізм, магію, анімізм /ст.15-16/. Опис релігійних уявлень і культу східніх слов"ян займає всього 10 рядків /36/. Про прийняття християнства в.кн.Сльгою тільки згадано /55/, а прийняття християнства всією державою в.кн. Володимира пояснено класово-політичними мотивами. Будьякої послідовно викладеної історії християнства в Україні, звичайно, в цій книзі нема. Але не раз зустрічаємо випадки проти релігії і її служителів : проти кн. Данила /105/ і Папи, проти митр.П. Могили проти уніятів, Католицької Церкви /360, 357/, митрополита кира Андрія Шептицького.

І.Бойко /196/ підкреслює ворожість митр.С.Косова й вищого духовенства до воз"єднання України з Москвою, але не пояснює це прагнення до самостійності, а лише тим, що "вони були зацікавлені в збереженні польсько-шляхетського режиму на Україні" /256/.

Але ворожість появляється і до протестантів: "Пропаганда містицизму і релігійного шракобісся особливо посилювалась після війни 1812 р., коли було створено "Біблейське Товариство", - пише Ф.О.Ястребов, - ця реакційна організація протягом багатьох років намагалась поширювати серед нас Біблію і Євангеліє, які отруювали свідомість народу духовою сивухою, проповідували рабську смиренність і покору перед "власть імудими" і обіцяли трудячим "краде життя" не на землі, а на небесах" /405/. Так подано історію християнства в Україні в науковому виданні Академії Наук УРСР.

Межі рецензії

В цій рецензії обмежусьмося аналізом тільки загальних специфічно властивих цій книзі, рис.

1. Зазначена - "Історія УРСР", принаймні цей її I-й том, не можна вважати історією УРСР. УРСР з"явилася тільки в 1919 році, а виклад цього тому доведено тільки до лютого 1917 року. Якщо цей I-й том слід вважати вступом до історії "УРСР", - то такий обширний вступ був би неприпустимий навіть тоді, коли б сама "Історія УРСР" була багатомовною. Зміст цього I-го тому "Історії УРСР" не відповідає заголовкові. Мета ж цього фальсифікату полягає у тому, щоб всю попередню історію України показати, як нібито передісторію, що з неї з історичною необхідністю розвинувся більшевизм в УРСР.

2. Дві третини цієї книжки присвячено викладові історії Росії й України сполучено й під більшевицьким кутом зору; остання її третина /розділ XI-XV/ це уже фактично не історія цих двох народів, чи навіть не історія Російської імперії кінця XIX - початку XX ст., - а звужений виклад майже виключно історії більшевицького революційного підпілля /напр., 641, 599, 648, 662-663 та ін./. Історію України таким чином перетворено тут на політичну історію більшевицької партії і поглядів її на український народ, пояснювана на прикладах з життя українського й російського народів.

3. З усіх зв'язків України з Заходом допущено тільки єдиний зв'язок - це з Марксом і Енгельсом.

4. В такому вигляді "Історію УРСР" можна вважати "науковим" твором тільки в межах панування большевиків і він слугуватиме керівним підручником тільки до часу існування теперішньої большевицької генеральної лінії.

Ще виразніше виступають думки наведені в поданій вище рецензії, коли зважити випадок, який трапився у журналі "Октябрь" з оцінкою П.Вершигори до "Історії УРСР", надрукованою у № 4, 1954, стор. 118.

Цей автор, друкуючи статтю на модну в той час тему "Братья по оружию" /О народных формах вооруженной борьбы русского и украинского народов/, написав коротку примітку, де дозволив собі висловити власну думку з приводу писання "історії без історії". Примітка була, як видно з дальшого розвитку подій, помилково надрукована. Очевидно, примітка П.Вершигори спричинила неабиякі неприємності редакційній колегії журналу "Октябрь", бо уже в наступному числі 5 /за травень/, стор. 191, читаємо спеціальну постанову колегії з приводу цієї примітки.

Тексти подаємо повністю.

" Так, например, в обтекаемой "Истории Украины" /изд.АН УССР, Киев, 1953 год/ сделана, на наш взгляд, негодная попытка нарисовать историю без истории, т.е. показать развитие народа без самой яркой страницы его ранней жизни, в которой было воплощено творчество народных масс, и в первую очередь трудового крестьянства, проявлявшего свой патриотизм в партизанско-казацкой войне. Эта книга - яркий пример, недостойный подражания, - чиновничье-перестраховочного творчества, не имеющего главного зерна исторического исследования - патриотизма".

"От редакции. В № 4 журнала "Октябрь", в статье П.Вершигоры "Братья по оружию", была напечатана ошибочная сноска, порочащая труд большой группы ученых - книгу "История Украинской ССР", том I, вышедшую в Киеве в 1953 году."

Редакционная коллегия "Октябрь", обсудив на своем заседании обстоятельства появления этой сноски и ее характер, считает необходимым заявить, что со стороны редакции журнала была допущена грубейшая политическая ошибка, выразившаяся в помещении на страницах журнала этой сноски.

Редколлегия установила, что подобный факт мог произойти только при нарушении нормального порядка в деятельности редакции, в результате чего сноска не была доведена до сведения всего состава редколлегии, в том числе и главного редактора, и пошла в печать за подписью заместителя главного редактора тов. Паде-рина и члена редколлегии тов. Казымова П.А.

Редколлегия приносит извинение коллективу авторов "Истории Украинской ССР" за то, что по вине редакции со страниц журнала был допущен этот грубый, безсознательный выпад, порочащий весь их труд.

Редколлегия приняла решение о наложении строгого взыскания на работников редакции, виновных в помещении этой сноски".

Д. С о л о в е й.

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА ПАРТІЇ Й УРЯДУ ССРСР В УКРАЇНІ У СВІТЛІ

ДЕЯКИХ НАЙНОВІШИХ ФАКТІВ

I. Вступні зауваження

Важко спокійно й максимально об'єктивно писати про факти, що стосуються сьогочасної історії України. Занадто вже близькі вони до нас у часі, занадто дражливі й болючі, щоб можна було з абсолютним спокоєм, без хвилювання говорити про них. Але й обминати їх ніяк не можна. Адже факти з'являються й зникають. І коли своєчасно їх не фіксувати з усією увагою й точністю, вони безслідно втрачаються для історії, в наслідок чого зменшуються шанси максимально правдивого висвітлення історичних явищ. Тому мусимо з цілковитою витримкою, пильністю й відповідальністю стежити за всіма навіть, здавалося б, малозначущими фактами життя, збирати, систематизувати й досліджувати їх. Це один з тих важливих моральних обов'язків перед Батьківщиною, що його українська еміграція має сумлінно виконувати, живучи у вільному світі. І це тим паче, що навіть цієї скромної можливості цілком позбавлені ті, що живуть на Батьківщині. Вони бо позбавлені там окупаційною владою свободи дослідів та можливостей вільно висловлювати свої думки.

Лев Троцький, що сам багато допоміг створенню та закріпленню в ССРСР системи найстрашнішої в цілому світі й за всіх часів диктатури, коли часливо вклизнув з її обіймів за кордон, встиг до того часу, поки підісланий тою диктатурою убивця не вкоротив йому життя, написати й надрукувати книжку "С т а л и н с к а я ш к о л а ф а л ь с и ф и к а ц и й" ^{1/}. Ми довідалися про існування цієї книжки із старого каталогу одного букініста, але не мали, на жаль, змоги її прочитати. Проте самий наголовок дуже ясний і промовистий. Бо хто-хто, а Троцький таки мусів якнайкраще знати лабораторію, методи й засоби, якими виготовлялася, озброювалася й завойовувала собі панівне становище в ССРСР советська диктатура. І ми є свідками того, як тепер в ССРСР і в Україні все, а в тому числі й підневільні наукові установи,

покликане для того, щоб спотворювати й фальшувати дійсність, сучасну й історичну, нищити неvigідні для диктатури факти, а коли їх не можна знищити - то ховати якнайдалі документальні їхні сліди, робити їх практично неприступними^{2/}.

Колись у стародавні віки дикий фанатичний натовп, підбурений такими ж дикими й фанатичними провідниками, знищив в Александрії бібліотеку з усіма неоцінними й невідтворимими її унікальними книжками-скарбами, що їх створив людський геній передущих століть чи навіть тисячоліть. Таку ж нищівну працю темних сил, але більш модернізовану, більш удосконалену і введену в певну цілеспрямовану систему ми маємо зараз за залізною заслоною, де цілком задавлена вільна думка, де нищеться все те, що може свідчити проти системи, викривати її фальш. Нищяться старі видання, часописи й книжки. Нищяться архіви й документи. Нищяться й ті, хто намагається їх зберігати.

Тому то особливої ваги для українських науковців у вільному світі набирає справа пильного вибирування фактів сучасності, які коли-не-коли стають тут відомі.

Півтора роки тому ми переписали собі для пам'яті такий уривок із статті С.Курішкова "Про міжнародне представництво Української РСР", що була надрукована у п'ятому числі "Вісника Академії Наук Укр.РСР за 1954 рік:

"Комуністична партія поклала в основу своєї політики в національному питанні рівність і суверенність народів Росії; право націй на вільне самовизначення аж до відокремлення й утворення самостійної держави, скасування всіх національних та національно-релігійних привілеїв, обмежень, вільний розвиток національних меншостей і етнографічних груп"^{3/}.

Скільки у цьому бездоказовому трафаретному твердженні правди / а це твердження безліч разів і в різних варіаціях повторюється в масі писань советських вчених і невчених / і в якій мірі ці гарні декларативні слова справді покладені в основу політики колишнього Політбюро, а теперішньої Президії ЦК КПСС та відбивають правдивий стан речей в СРСР - можна перевірити лише на конкретних фактах. На тих фактах, які є приступні для ознайомлення та перевірки кожній людині, що цікавиться об'єктивним вивченням да-

ного питання. Але ці то факти з наказу проводу КПСС старанно приховуються. Та на наше щастя і щастя вільної думки, не все добрим учням згаданої Троцьким "сталінської школи фальсифікацій" щастить швидко й цілковито ховати.

Розподіл усіх періодичних видань 1956 р. між панівною в ССРСР нацією та національними республіками меншин

Ось ми маємо в руках невеличку брошуру, що її видав "Внешторгиздат" у Москві. Має вона англійський наголовок: "Newspapers and Magazines of the U.S.S.R. for 1956. Mezdukarodnaja Kniga. Moscow". Розмір цієї книжечки - шістнадцятка, а сторінок має - 72. Добуто її в "Four Continent Book Corporation" /822 Broadway, New York 3, N.Y./, що спеціально провадить в США торгівлю советськими виданнями. Ця брошура-каталог являє собою перелік усіх центральних /себто - найважливіших/ видань газет та журналів кожної з 16-ти складових республік ССРСР, що виходять у 1956 році. Малозначні провінційні видання кожної республіки тут не враховані. Про кожне видання позначено, де, в якій республіці в ССРСР, воно видається, якою мовою і яка вартість річної передплати. Отже - це рекламне комерційне видання-проспект, але видання урядове, офіційне, бо інших в ССРСР немає.

Всього у цій брошурі показано 558 номерів назв газет та журналів. А як одно число показане двічі - 529 і 529-а, то всього в книжці дано 559 назв періодичних советських видань. Із цієї загальної по цілому ССРСР кількості, в РСФСР виходить 347 назв, що становить 62,3%. Видання ж інших 15-ти складових національних республік ССРСР обіймають 212 назв, або 37,7% загальної кількості.

За даними перепису 1926 року росіяни /великороси/ в ССРСР становили 52,9% ^{4/}. Та після приєднання до ССРСР українських та білоруських земель, що були під Польщею, українських земель, що були під Румунією та Надярщиною, а також територій малих балтійських держав - відсоток росіян в ССРСР знизився і, можливо, не перевищує тепер 50%. У всякому разі для кінця 1939 р. в но-

вих тодішніх межах ССРСР Ю.П. Мироненко кількість росіян в ССРСР рахує 51,6%^{5/}. Але після того до ССРСР були приєднані ще інші українські землі. У серпні 1940 до Укр.РСР були приєднані Північна Буковина, Хотинський, Ізмаїлівський та Аккерманський повіти Басарабії. А договором ССРСР з Чехо-Словаччиною від 20.УІ.1945 року до Укр.РСР приєднана Карпатська Україна^{6/}. Але будемо триматися трохи перебільшеного відсотку росіян в ССРСР, що його подає Мироненко для кінця 1939 р. - 51,6%.

Отож, коли б національна політика ЦК КПСС та уряду ССРСР не була колоніально-гнобительською й примусово-русифікаційною, то розподіл центральних періодичних видань мусів би бути наближено такий же, як і розподіл лідности: російських було б - 51,6%, а інших національних - 48,4%. Або щось дуже близьке до цього. Та в дійсності ми маємо кількість періодичних видань в РСФСР /"на русском языке"/ понад 10% більшу - 62,3%, а в національних /"неросійських"/ республіках понад 10% меншу - 37,1%.

Але й це не все. Переглянувши у цій брошурі усі назви журналів та газет по національних республіках, що творять ССРСР, та зробивши статистичний підрахунок, ми виявляємо, що із 212 назв періодичних видань 15-ти неросійських республік тільки 156, що становить вже тільки 27,9% всієї кількості по ССРСР, видається мовами народів тих національних республік. Що ж стосується решти періодичних видань, які виходять на територіях цих національних республік, то 50 назв видається російською мовою, а 6 мішаною: російською й місцевою - республіканською. Але фактично, як ми знаємо з практики /деякі конкретні приклади подамо далі/, це зводиться до того, що російська мова у тих двомовних виданнях посідає головне й виключне місце. Отож; без відчутної помилки можна вважати, що російською мовою друкуються усі 56 видань.

Таким чином, якщо н е р о с і й с ь к а л ю д н і с т ь в ССРСР на кінець 1939 р. становила 48,4% тепер, може й 50%, то центральні періодичні видання цих неросійських республік на місцевих республіканських мовах становить до загальної кількості цих видань по ССРСР менше третини - всього тільки 27,9% ! Оформивши все це в таблицю, матимемо таку цифрову ілюстрацію /Табл.І/:

Таблиця 1

Російські й неросійські центральні періодичні видання в ССРСР
у порівнянні з національним розподілом людности

М о в а	Періодичні видання в 1956 р.		Людність у %
	в абсолютних числах	у %	
Російська	403	72,1%	51,6%
Неросійська	156	27,9%	48,4%
Разом:	559	100,0%	100,0%

Ця табл. 1 наочно й беззаперечно свідчить, що для росіян /великоросів/, які становлять в ССРСР менше 51,6% загальної кількості людности ССРСР, видається 72,1% усіх центральних періодичних видань Союзу. Як бачимо, для Кремля "своя рука - влади́ка" ...

Для кращого зрозуміння істоти Кремлівсько-большевицької національної політики треба тут підкреслити ще й такий характерний момент. Хоча в РСФСР живуть мільйони неросіян /самих українців кілька мільйонів !/ і за даними, скажімо, перепису 1926 р. ці національні меншини в самій РСФСР становили 27%, проте на території РСФСР і за кошти РСФСР не видається ж а д н о г о п е р і о д и ч н о г о в и д а н н я н а м о в і т и х н а ц і о н а л ь н и х . І навпаки - 15 інших складових республік ССРСР під тисненням представників большевицького окупаційного апарату при неволі 26,4% своїх періодичних видань випускати російською мовою за свої і без того мізерні республіканські бюджетні кошти. Так виглядає в ССРСР "дружба народів" та їхня "рівноправність" під ленінсько-сталінсько-хрущовським керівництвом ЦК КПСС.

Та, на жаль, і це ще не все ! Коли уважно переглянути реєстр періодичних видань, то виявиться, що становище національних культур національних меншин в ССРСР ще в гіршому стані. Бо ж на мо-

вах цих національних ментин ССРСР, на територіях їхніх власних республік виходять переважно загальні газети та журнали.

Щодо фахових та наукових періодичних видань, то їх по цих неросійських національних республіках або зовсім немає, або друкується їх здебільшого російською мовою. Показником цього є періодичні видання Академії Наук. Із 16-ти складових республік ССРСР /окрім РСФСР, де є звичайно аж досить наукових періодичних видань/ тільки п'ять республік мають сякі-такі періодичні видання своїх Академії Наук, а саме Українська, Білоруська, Вірменська, Естонська та Латвійська. Інші 10 складових національних республік ССРСР періодичних видань своїх Академії не мають. Про видання Академії Наук Укр. РСР будемо говорити далі окремо. Про інші чотири дещо скажемо тут. Усі ці видання дуже нечисленні й дуже бідненькі. Все це "Известия" але й ті : а/в Естонії /ч.553/ видаються тільки російською мовою. б/ У Латвії /ч.499/ та у Вірменії /чч.525-528/ показані як двомовні, а фактично, треба думати, переважає або й цілком панує в них російська мова. Нам, наприклад, довелося якось бачити "двомовне" наукове видання з Укр.РСР: "Публікації Київської Астрономічної Обсерваторії", ч. 3 за 1950 і ч. 4-5 за 1953 р. На титульних сторінках написи подані українською й російською мовами, але в середині - усі статті були надруковані тільки російською мовою. Така там була "двомовність"! Далі обкладинки й титульної сторінки вона не пішла. Про інші випадки згадаємо далі. в/ У Білорусії "Известия Академии Наук" виходять білоруською мовою окремо /ч.421/ і російською мовою окремо /ч. 422/.

По інших 10-ти складових національних республіках, як вже сказано передніше, ніяких періодичних видань Академії Наук у каталозі-проспекті на 1956 р. немає. Про неперіодичні ж видання цих неросійських Академії Наук взагалі важко щось сказати. Не можна навіть твердити чи вони, ці видання, взагалі існують, чи їх немає зовсім. Бідні ж відомості про деякі видання Академії Наук малих неросійських республік ССРСР, що вийшли в світ, говорять, що їх друкується російською мовою. Як приклад

можемо подати назву одного видання, що на нього ми натрапили в каталозі, це : "Вопросы изучения русского языка. Сборник лингвистических статей. Ред. Х.Х. Махмудов. Алма-Ата, Акад. Наук Казахской ССР, Институт языка и литературы, 1955, стор. 474" ^{7/}. На назви інших наукових видань Казахської РСР ми не натрапляли. Тому можна думати, що ніби головне /якщо не виключне/ завдання Академії Наук Казахської РСР полягає в тому, щоб навчати казахів російської мови, русифікувати їх.

На жаль, для неперіодичних видань будь-яких більш-менш повних зведених каталогів по цілому ССРСР ми тут, на еміграції, не маємо. І не відомо, чи вони взагалі існують. Проте деяке уявлення дають каталоги організації Four Continent Book Corporation /822 Broadway, New York 3, N.Y., USA/, що її Департамент Юстиції США зареєстрував як чужоземного агента, бо ця організація є контрагентом "Международной Книги" у Москві. Отже, ці каталоги безперечно можна вважати репрезентативними для книжкового ринку цілого ССРСР та для його національної політики, особливо ж в частині наукової та технічної літератури.

Ми переглянули три каталоги цієї організації, які нам пощастило здобути. Зроблені на підставі цих матеріалів підрахунки, що є, звичайно, вибірковими даними, дають дуже сумну картину стану культурного розвитку народів 15-ти неросійських республік під московсько-більшевицькою диктатурою. Ці дані подаємо у табл. 2.

З цього підрахунку /що поданий у табл. 2/ видно, що із 1303 окремих видань, привезених з ССРСР, 1253, або 96,16%, видано російською мовою і лише 50, або 3,84%, мовами інших народів ССРСР. Між іншим, серед тих 50 видань 27, що становить до всієї кількості 2,07%, є мовою українською. При чому характерно, що серед видань наукових та технічних з усіх згаданих тут галузей знання /з агрономії, зоології, ботаніки, садівництва, лісництва, математики, астрономії, метеорології, фізики, хемії, геодезії, геології, палеонтології, гірництва, металургії, механіки, машинобудівництва, медицини, фізіології і т.д., і т.п./ з о в с і м н е м а є в и д а н ь н е р о с і й с ь к и х, хоча неросійських прізвищ серед авторів наукових праць дуже багато. Тут ми натрап-

Таблиця 2

Кількість книжок, що їх привезено з СРСР, в розподілі за мовою видань

/Дані каталогів 1955 року/

Назва каталогів Four Continent Book Corpora- tion	Характер літератури	Всього книжок	У тому числі мовою:								
			Народів союзних республік								
а	б	г	2	3	4	5	6	7	8	9	
List 2, May 1955, 23 pp.	Наукова й технічна літерат. з рідн. матеріалів знання	406	406	-	-	-	-	-	-	-	
List 2, November 1955, 22 pp.	" "	364	364	-	-	-	-	-	-	-	
List 3, October 1955, 27 pp	Мішана літер.	533	483	27	1	4	4	9	5	50	
Загальний відсоток: а/всогомт. б/у відсот- ках до гр. I		1303	1253	27	1	4	4	9	5	50	
		100,0	96,16	2,07	0,08	0,31	0,31	0,69	0,38	3,84	

ляємо, наприклад, на масу прізвищ українських, як от: Лисенко, Ярошенко, Козаченко, Дорменко, Павленко, Бируля, Лашенко, Шищенко, Малапенко, Руденко, Семенко, Проценко, Бутенко, Плевако, Напорко, Писаренко тощо. А також на кавказькі, скажімо, прізвища, як от: Абуладзе, Міколадзе, Мухелішвілі, Саградьян тощо. Але наукових праць на мовах народів СРСР - немає. Лише в третьому каталозі, де подано видання і науково-технічні, і красного письменства, і шкільну літературу, і ноти, і про спорт тощо, ми натрапляємо на 50 назв видань неросійських, серед яких 12 музичних видань - ноти. А серед них 7 видань українською мовою /шість із них присвячені "возз'єднанню"!/ , одне білоруською і чотири вірменською. Решта - здебільшого художня й дитяча література!

Нам пощастило натрапити також ще на каталог Russian American Book Agency "Vek" /602 West 139-th St., New York 31, N.Y. /. Це List 7, April 1954. За всіма даними, це теж контрагент чи відділ "Международной Книжки", бо каталоги складені так само й надруковані на такій же машинці, як і каталоги Four Continent Book Corporation, і зовнішньо абсолютно не відрізняються від них. Здобутий каталог є не повний /починається з 28 і кінчається 61 сторінкою/, але так одержаний в агенції. Він охоплює числа книжок від 492 до 1114, отже - всього 623 видання з різних /окрім гуманітарних/ наукових галузів. Усі ці видання привезено з СРСР, але всі вони тільки російською мовою. М о в а м и і н ш и х народів в СРСР у цьому каталозі - не має ж а д н о ї к н и ж к и !

Крім того, ми здобули ще два найновіші каталоги фірми A. Buschke - Books-Serial-Chess Literatur /80 East II-th St., New York 3, N.Y., USA/.

Перший з тих каталогів - List number 2/56 Russian Books - New acquisition - подає 79 назв книжок, наукових і технічних з різних галузів знання, що їх видано в СРСР. С е р е д н и х н е - має ж а д н о ї к н и ж к и мовами 15-ти неросійських республік, що перебувають у складі СРСР. Щоправда, є під числом 23 одна книжка, видана у столиці Азербайджану /Е.А. Пахомов: Монетные клады Азербайджана и других республик, краев и областей Кавказа. Выпуск VI. Баку, 1954, 92 стор./, але р о с і й с ь -

к о ю мовою. Так само є дві книжки під чч. 70 і 77, що їх вида-
но в столиці Укр.РСР, але обидві - р о с і й с ь к о ю мовою.
Одну з них видала Академія Наук Укр.РСР /Н.В. Медведєва:Нор-
мальна и патологическая физиология жирового и липоидного обме-
на, Киев, Институт физиологии АН Укр.РСР, 1955, 365 стор./, а другу-
Академія Архітектури Укр.РСР /В.А.Ткаченко: Архитектура Сана-
тория. Киев, 1954, 156 стор./.

Другий каталог - List number 3/56 Russian Books - подає
176 назв книжок, тех наукових і технічних з різних галузів знан-
ня, що їх привезено з ССРСР. Серед них ми знайшли під ч.58 одну
книжку литовською мовою /Т.Ivanauskas:Lietuvos Pauksčiai /Lithua-
nia's Birds / Vol. III, Vilno, 1955, 369 pp. /, і під ч.176
одну українською мовою/ О.З. Жмудський і О.М.Файдиш:Енергія
атомового ядра та її застосування. Київ, 1955, 96 стор./. Решта
книжок - російською мовою, хоч серед авторів чимало прізвищ гру-
зинських /Азарашвілі, Кухелашвілі/, українських тощо. А в тому
числі ми знаходимо:

а/ видання Академ.Наук Азербайджанської РСР - російською
мовою /чч.7,40,64/;

б/ видання Академ.Наук Укр.РСР - російською мовою /ч.22 -
А.С. Лазаренко: Определитель листовых мхов Украины. Киев, АН
Укр.РСР, Львовский научно-природоведческий Музей, 1955, 467 стор./

Таким чином, після уважного перегляду пости каталогів ви-
дань, що їх привезено із ССРСР до США, виявлено, що серед 2181
назви видань - 2129, або 97,6% загальної кількості, видано ро-
сійською мовою, а мовами інших народів ССРСР /а ті народи ста-
новлять майже 50% всієї людності ССРСР!/ видано тільки 52, або
2,4%. Причому, серед тих 52 назв лише кілька можуть претендува-
ти на науковість.

З усього цього бачимо, що з а к а м у ф л ь о в а н а
п р и м у с о в о - р у с и ф і к а ц і й н а к о л о н і я л ь -
н а п о л і т и к а к о л и к н ь о г о П о л і т б ю р а,
а т е п е р і ш н ь о ї П р е з и д і ї Ц К К П С С т а у р я -
д у С С Р С Р с п р я м о в а н а н а т е, щ о б м а к с и -
м а л ь н о г а л ь м у в а т и р о з в и т о к к у л ь -
т у р н а р о д і в С С Р С Р, о к р і м к у л ь т у р и в е -

ликоруської. Ця політика спрямована на те, щоб затримувати у тих народів розвиток їхньої наукової й технічної мови, й штучно тримати ті мови у стані недостатнього розвитку й відсталості. Отож, старий принцип шовіністичних російських бюрократів, що стояли у керма царської імперії - не давати змоги розвиватися в Росії іншим мовам, окрім панівної великоруської /згадаймо, для прикладу, "крилатий" вислів-розпорядження міністра Валуєва про українську мову: "Не было, нет и быть не может"/ - прекрасно засвоєний такими ж шовіністичними бюрократами з ЦК КПСС, що міцно за допомогою збройного терористичного апарату ЧК-ГПУ-НКВД-МВД-УГБ тримається більш як 35 років у керма большевицької колоніальної імперії - ССРСР.

Мізерна вага періодичних видань Укр.РСР у порівнянні з РСФСР

Тут ми говорили про становище у даній справі усіх 15-ти неросійських республік, разом взятих, у порівнянні з становищем РСФСР. Тепер перейдемо до Української РСР. Підрахунок центральних періодичних видань, зроблений за цією ж брошурою-каталогом, що є у нас базою, дає таку виразну цифрову картину, оформлену в табл.3.

З цієї цифрової ілюстрації бачимо, що із 52 назв центральних газет та журналів Української РСР лише 40, або 76,9%, видається українською мовою, а 12, або 23,1%, російською мовою. Якщо ж відомості по Укр.РСР порівняти із загальною кількістю періодичних видань по ССРСР, то виходить, що всі центральні періодичні видання Укр.РСР становлять тільки 9,3%, а видання українською мовою - ще менше: 7,2% загальної кількості видань по цілому ССРСР! І це в той час, коли за даними перепису 1926 р. українці становили 21,2% до загальної кількості людности ССРСР^{8/}, а за обрахунками для кінця 1939 р. в нових тодішніх межах ССРСР - 18,9%^{9/}. Але пізніше, після згаданого вже приєднання до ССРСР українських земель колишньої Румунії та Карпатської України, від-

В Українській РСР в 1956 р. видається:

Періодичних видань	Всього по Укр.РСР	У тому числі мовами:	
		українською	російською
газет	10	7	3
журналів	42	33	9
Разом: а/в абсолютних числах	52	40	12
б/у % до під- сумку по Укр. РСР	100,0%	76,9%	23,1%
в/у % до загаль- ної кількості по ССРСР	9,5%	7,2%	-

соток українців в ССРСР мусів знову трохи збільшитися і досяг, певно, 20%.

Таким чином, на долю українців, що становлять близько 20% людности ССРСР, припадає всього лише 7,2% центральних періодичних видань того ж ССРСР! Такі не підфарбовані красномовною со-ветською пропагандою, а дійсні /до їх кожен сам легко може пе-ревірити/ показники повністичної лєнінсько-сталінсько-хрущовсь-кої політики керівництва КПСС та уряду ССРСР в Україні.

Але ще більш похмуро виглядатиме справа, коли ми перейдемо до порівняльного розгляду кількості, скажімо, н а у к о в и х та ф а х о в и х періодичних видань по РСРСР та по Укр.РСР. /Загальні журнали - літературні, дитячі, а також фізкультури та спорту - до порівняльного розгляду не беремо/. Картину цього порівняльного для 1956 р. розподілу дає таблиця ч. 4.

У цій табл. ч. 4 звертаєть на себе особливу увагу такі мо-менти:

Таблиця 4

10/

Розподіл періодичних видань РСФСР та Укр.РСР на фахові групи

Номенклатура за каталогом по РСФСР /стор.5-43/	РСФСР		Укр.РСР		
	Всього	Числа за каталогом	Всього назв	У тому числі мовами	
				укр.	рос.
I. Соціально-економічні. Громадсько-політичні	45	20-64	5	2	3
II. Наукові	79	65-143	12	9	3
III. Народне господарство: Промисловість. Транспорт. Зв'язок. Торговля. Фінанси.	72	144-215	1	-	1
IV. Сільське господарство	18	216-233	3	3	-
V. Медицина. Охорона здоров'я	50	234-283	2	1	1
VI. Мистецтво. Архітектура	10	284-293	2	2	-
VII. Навчально-педагогічні	16	328-343	5	5	-
Разом: а/абсол.	290	20-293; 328-343	30	22	8
б/ у %	-	-	100,0	70,3	29,7

1/ В РСФСР по групі III /Народне господарство. Промисловість. Транспорт. Зв'язок. Торговля. Фінанси/ видається 72 фахових журналів, а в Укр.РСР тільки один, та й той російською мовою.

2/ В РСФСР по гр. V /Медицина. Охорона здоров'я/ видається 50 журналів, а в Укр.РСР лише два, та й з тих двох один російською мовою.

3/ В РСФСР по гр. II /наукові/ видається 79 журналів, а в Укр.РСР тільки 12, а з них 3 російською мовою.

Передніше з табл.3 ми бачили, що з усіх періодичних видань, які виходять на терені Укр.РСР українською мовою друкуються 76,9%, а російською 23,1%. А тут, де мова йде про наукові й фахові, картина міняється ще в гірший бік: фахових та наукових періодичних видань українською мовою в Укр.РСР виходить лише 70,3%, а російською вже 29,7%!

Але виявляється, що й це ще не все! Періодичні видання бувають різні, і, як ми бачимо й з цього каталогу-проспекту, одні виходять на рік 24 рази, інші 12, ще інші 6, а є і 4 рази. Крім того й обсяг кожного числа є різний. На жаль, цього обсягу в каталозі /наприклад, в друкованих аркушах/ не дано. Але натомість показано вартість передплати на 1956 рік, яка в основному пов'язана з розміром періодичного видання. А яка в цьому різниця - видно з такого прикладу. В Укр.РСР наукові й популярно-наукові українські видання /гр.II/ є з річною передплатою від дол.0.50 /напр. чч.:364,365,366,367/ і ще вище дол.6.00 /і то лише одно число - 339/. А в РСФСР російські наукові періодичні видання мають найменшу річну передплату дол.2.00 і дол.2.50 і то тільки дві назви /чч.114,86/, а найвища передплата сягає дол. 48.00. При чому цілих 20 номерів /81,87,92,93,94,95,96,98,100,101,112,116,121,122,123,128,130,135,136,139/ мають передплату вищу за дол. 10.00 і до 48.00.

Отже, якщо ми для прикладу візьмемо по РСФСР одну II-гу групу / наукові видання від ч.65 до ч.143 по каталогу/ та зробимо підрахунки й проаналізуємо їх та порівняємо з даними по Укр.РСР, то матимемо картину, що її ілюструє таблиця ч.5.

З цієї таблиці ч.5 видно, що усі наукові періодичні видання, які виходять в Укр.РСР, становлять 15,2% до такої ж кількості в РСФСР. Але кількість чисел цих наукових видань, що видаються в Укр.РСР, становить вже тільки 12,2% до такої ж кількості по РСФСР, а вартість їх ще менше - всього 4,7%.

Так взяли ми тут усі періодичні видання Укр.РСР. А значна ж частина їх /29,7%/ , як ми бачили, виходить російською мовою. Спробуймо ж глянути в якому співвідношенні будуть українські наукові періодичні видання до російських, але тільки тих, що

Таблиця 5.

Наукові періодичні видання РСФРСР та Укр.РСР в розподілі на кількість назв, кількість випусків та суму річної передплати

Назви показників	РСФРСР, рос. мовою	Україн. РСР			
		рос. мов.	укр. мов.	разом	
а	І	2	3	4	5
				абсол.	у % до РСФРСР /гр. 4 до гр. I/
Кількість назв наукових періодичних видань	79	3	9	12	15,2%
Кількість номерів/випусків/за рік.....	641	14	64	78	12,2%
Вартість річної передплати в дол.....	798.50	12.50	25.50	38.00	4,7%

виходять в РСФРСР та в Україні. Інших не будемо займати. Тоді здобудимо таку картину, що її ілюструє табл.6.

Ця табл. ч. 6 показує, що наукові періодичні видання у к - р а ї н с ь к о ю м о в о ю до таких же видань р о с і ї с ь к о ю м о в о ю /до речі, не всіх, що виходять в ССРСР, а тільки до тих, що друкуються на територіях РСФРСР та Укр.РСР/становлять : кількість назв - 11,0%, кількість номерів за рік - 9,8%, а в а р т і с т ю р і ч н о ї п е р е д п л а т и в с ь о г о л и ш е - 3,1%!

Такі вони, ці наукові видання українською мовою, дрібні в порівнянні з відповідними ж виданнями російською мовою, що виходять в основному на території РСФРСР плюс ті, що їх видається ще й в Україні. А до цього зауважимо, що, як показала нам передніше табл.ч.4, група II /наукові видання/ в Укр.РСР у порівнянні з РСФРСР є, між іншим, н е в найгіршому для українців стані!

Таблиця 6.

Наукові періодичні видання РСФСР та Укр.РСР в розподілі за мовою видання

Назви показників	Російською мовою			Українською мовою	
	РСФСР	Укр.РСР	Разом	Укр.РСР разом	
				абсо- лютні	у % до рос. мовою /гр.4 до гр.3/
а	І	2	3	4	5
Кількість назв	79	3	82	9	11,0%
Кількість нуме- рів за рік	641	14	655	64	9,8%
Вартість перед- плати за рік у дол.	798.50	12.50	811.00	25.50	3,1%

Адже по групі III /народне господарство/ вже зовсім немає періодичних видань українською мовою, а по групі У /медичина й охорона здоров'я/ є лише один журнал українською мовою. Значить показник дійсної ваги разом взятих наукових і технічних періодичних видань українською мовою, рівняючи з такими ж виданнями російською мовою, буде ще нижче за 3,1%. І це в той час, коли людність Укр.РСР /42 міль./ на 1.1.1954 р. становила до людності РСФСР /120 міль./ не 3,1%, а цілих 35% ^{11/}. А за найновішими даними, державний бюджет Укр.РСР на 1956 р., що його Верховна Рада Укр.РСР 24.1.56 затвердила в частині надходжень в сумі 29.460.249 тис.карб., до такого ж державного бюджету РСФСР в сумі 74.181.000 тис.крб. становить аж 39,7%!

Порівняння цих показників виявляє конкретні наслідки добре продуманої в Москві, добре організованої й добре закамуюльованої колоніальної національної політики Політбюра КПСС.

Як бачимо, це незвичайно яскраві ілюстрації, з яких також видно, що справа йде не про якийсь там випадок чи виняток з періодичними виданнями. Ні, все говорить про продуману й пляномірну проваджену гнобительську колоніальну політику керівництва КПСС, сперту на систему максимального економічного висиску та такого ж жорстокого гальмування культурно-національного розвитку українського народу в ССРСР, як і інших підбитих національностей, з метою винародовлення.

Так у світлі фактів виглядає ленінсько-сталінсько-хрущовська національна політика проваду КПСС в ССРСР. Політика керована з явним московсько-шовіністичним спрямуванням, що його важко цілком приховати, бо різки того спрямування скрізь настирливо вилазять. Ця аналіза, що її ми зробили тут, дає можливість зрозуміти, чому колишнє Політбюро, а теперішня Президія ЦК КПСС і контрольований ним уряд ССРСР ось вже 26 років ховають од людського ока всілякі матеріали й абсолютні цифрові дані про ССРСР та складові національні республіки. Ці бо абсолютні дані та різні матеріали можуть допомогти робленню цілком ясних обґрунтованих висновків, а їх то й боїться купка диктаторів з Кремля. Нечисті, безцеремонні й ганебні способи поведження в спільній державі з "меншими братами" примушують їх старанно ховати кінці свої праці в воду.

Україна позбавлена наукових та фахових періодичних видань

Д.Ф. Вірник у своїй пропагандивній книжці, що її року 1954 видано /в кількості 100 000 примірників!/ під маркою Інституту Економіки Академії Наук Укр.РСР, але російською мовою, пише:

"Советская Украина - край металлургии, каменно-угольной промышленности, машиностроения, химической промышленности, железной руды, марганца, нефти"...12/

А в іншому місці додає, що перед Другою Світовою Війною в Україні:

"... производилось около половины общесоюзной добычи железной руды, 61,2% выплавки чугуна, 47,1% выплавки стали и около 48% производства проката"...^{13/}

Все це відповідає, звичайно, правді. Але ... здавалося б, що таким важливим галузям народного господарства й такої великої республіки, як Україна, яка, як резонно каже Д.Ф.Вірник, "по численности населения не уступает Франции", мусіли б бути присвячені й відповідні українською мовою друковані періодичні видання. Але їх у розглядуваному виданні, каталозі-проспекті, немає. Немає тому, що вони не виходять. Бо провід КПСС зацікавлений не в розвитку української культури й науки, а тільки в максимальному визискуванні багатств України для потреб імперії. Видається в Україні лише журнал "Автоматическая сварка" /ч. 358/, але й він друкується російською мовою. Є ще один, як видно, теоретичний "Украинский химический журнал" /ч.397/, але й цей виходить російською мовою. Оце й все! І в той же час, як про це незаперечно свідчить даний каталог-проспект періодичних видань, для цих галузей народного господарства в РСФСР російською мовою видається /лише по розд.III/ кілька десятків журналів!

Вірник пише:

"Украина - один из крупнейших в СССР и в мире районов свеклосеяния и сахарной промышленности"^{14/}.

А в іншому місці у нього читаємо:

"В 1913 г. на Украине насчитывалось около 200 сахарных заводов, на которых было выработано 1.101.5 тыс. тонн сахара. Удельный вес Украины в общероссийском производстве сахара-песка в 1913-14 г. составлял свыше 80%."^{15/}

Але в Україні, разом з тим, періодичного видання, присвяченого цій, такій важливій, галузі промисловості - теж немає. Проте таке видання є в РСФСР /ч.190/, хоча вага цукрової промисловості РСФСР в теперішній час, мабуть, у п'ять разів менша за вагу української цукрової промисловості! У Москві /а не в Києві/ побудовано й Інститут цукрової промисловості.

Усі ці підкреслення ми робимо не із заздрости, що в РСФСР видається так багато різних фахових і наукових видань і не з ненависти до російського народу, бо ми далекі від цього. Видається - і добре. Нехай розвивається російська культура й наука. Але ми питаємо, чому таких періодичних видань не має український народ?! Адже він вагу загальнодержавних податків та загальнодержавних витрат несе на своїй спині не тільки не в меншій пропорції за народ російський, але, за цілою низкою даних, у значно більшій пропорції.

Де ж тут і в чому саме рівність і так голосно оспівувана "дружба братніх народів ССРСР", що про них пише Д.Ф. Вірник? Адже стоїмо ми перед фактами гвалтовного насилля й грабунку, економічного й культурного. Перед фактами яскравої несправедливості. Де і в чому тут розвиток України, українського народу, української культури? Що про них так багатомовно і так підкреслено пише Д.Ф. Вірник, виконуючи вказівки свого господаря й працедавця - проводу КПСС. Він /стор.179/ цитує "торжественно звучащие", як він пише, слова подарованого Україні Політбюром ВКП/б/ гімну :

"Живи, Україно, прекрасна і сильна,-
В Радянськiм Союзi ти пастя знайшла,
Мiж рiвними рiвна, мiж вiльними вiльна,
Пiд сонцем свободи, як цвiт, розцвiла.

Але нам ці "торжественно звучащие" слова після конфронтації їх з фактами дійсності здаються звичайним глузуванням циніків, які добре знають, що ніхто в країні не наважиться їм заперечувати.

Цей же Д.Ф. Вірник пише, між іншим, що року 1941 у 166 вищих навчальних закладах Укр.РСР вчилося 127.000 студентів. І що в Україні з'явилися нові категорії фахівців ^{16/}. А далі він подає ще й новіші відомості. Він пише, що року 1953-54 в Україні діяло 144 вищих шкіл, а в них разом із заочниками навчалося понад 275.000 студентів ^{17/}. Це ж підтверджує й начальник Головного управління вищих та середніх спеціальних учбових закладів Міністерства Культури Укр.РСР - О.Любченко. Він пише, що у

наступному 1954-55 навчальному році має діяти в Україні вже 147 вищих учбових закладів, і до до них має бути на перші курси прийнято 49.350 студентів, та ще має бути прийнято до 23.000 заочників та близько 3.000 на вечірні відділи ^{18/}.

Ясно, що така кількість студентів, які протягом більш як трьох з половиною десятирок існування Укр.РСР навчються у вищих школах України, мусіла б за цей період часу створити великий прошарок у к р а ї н і с ь к о ї інтелігенції, фахівців та науковців. І справді, вже року 1932, скажімо, в Україні було об'єднано в науково-дослідних закладах 10.063 наукових робітників, а року 1933 після "чистки від класово-ворожих елементів" їх лишилося ще 8.414 ^{19/}. А ще пізніше, року 1940-го, після всіляких сталінських чисток та сталінської ж "жовщини" з їхнім фізичним винищенням маси людей, наукових робітників в Україні залишилося вже тільки "понад 5.000" ^{20/}. Тепер же Д.Ф. Вірник пише, що /на грані, треба думати, 1954-го року/ в Україні нараховується 475 науково-дослідних установ, які об'єднують близько 15.000 вчених ^{21/}. А згаданий передніше О.Любченко у тій же статті цю Вірникову цифру ще більше уточнює. Він каже, що на порозі 1954-55 навчального року професорів та викладачів по інститутах та університетах України раховано 15.347. І це, нагадуємо тут, після безконечних "чисток", після розгромів ВУАН та різних науково-дослідних інститутів, після масових заслань та зничень українських наукових робітників ^{22/}. Таких зничень, яких у т а к і й ж е м і р і не зазнавали російські наукові кадри. І як можна зрозуміти з статті О.Любченка, ці 15.347 українських науковців це вже в основному молоді кадри без "вичищених стариків", але всеж їх більше 15-ти тисяч!

Що ж стосується фахівців, то Д.Ф. Вірник твердить, що "тільки за післявоєнні роки в Україні підготовлено понад 400.000 молодих фахівців" ^{23/}. І в правдивості цієї кількості ми не маємо сумніву. Адже в Україні діє сім університетів - у Києві, Харкові, Одесі, Дніпропетровську, Львові, Чернівцях та Ужгороді. Крім того, як це видно із згадок О.Любченка в його статті, в Україні діє велика кількість окремих від університетів фахових інститутів - машинобудівельних, металургійних, гірничих, будівельних, автодорож-

них, сільсько-господарського машинобудування, гідротехнічних, технологічних, політехнічних, торговельно-економічних, кредитово-економічних, комунального будівництва, медичних, ветеринарних, іноземних мов, педагогічних тощо. А всіх, як вже сказано передніше, 147 вищих навчальних закладів.

Таким чином, за даними книжки Д.Ф.Вірника, що вийшла під маркою Академії Наук Укр.РСР, та за статтею О.Любченка, що є високим урядовцем Міністерства Культури Укр.РСР, можна зрозуміти, що в Україні існує вже ціла армія сотень тисяч, а може й доброго мільйона різних фахівців та більш як 15.300 науковців та викладачів вищих навчальних закладів. Це так.

А де ж, спитаємо ми, українські /не територіально, а мовно/ періодичні видання для цієї армії?... Їх у каталозі майже немає. А те, що там є, то це не що інше, як тільки глузування й знущання над українським народом з боку ЦК КПСС та уряду ССРСР.

Про це, звичайно, не оголошується і не пишеться. А усі сліди цього приховуються. Нічого про це не згадує ні О.Любченко, ні велемовний Д.Ф.Вірник. Про все це можна лише випадково дізнатися, як випадково дізналися ми про деякі вражаючі факти, уважно аналізуючи відомості звичайного собі каталогу-проспекту періодичних видань ССРСР на 1956 рік.

Але чого ж тоді вартє твердження, хоча б і під маркою Академії Наук Укр.СРСР проголошене, про те, що "коммунистическая партия и русский народ проявили заботу о процветании и культуры украинского народа"?^{24/} Або, що "за годы советской власти Украина превратилась из отсталой и нишей страны в цветущую социалистическую республику с ... высокоразвитой наукой, культурой, искусством!"^{25/}

До речі, ці порожні твердження, що суперечать усім поданим передніше фактам, повторюються у книжці Д.Ф.Вірника десятки разів і на всі лади. Але чи стали ці твердження від безконечного повторювання більш доведеними? Звичайно - ні! "Фількіна грамота", якою сміливо можна назвати книжку Д.Ф.Вірника, залишається "фількіною грамотою", порожньою балаканиною. Щоправда, у цій книжці /для солідності!/ подано багато цифрових даних та відносних чисел. Але всі ті числа вирвані, часткові і без будь-

якого порівняння з РСФСР чи з ССРСР. В с і в о н и н а в - м и с н е п о д а н і в т а к о м у в и г л я д і , щ о н е п і д д а ю т ь с я н і я к і й п е р е в і р ц і . В о н и п р и з н а ч е н і н е д л я т о г о , щ о б ч и т а ч м і г з р о б и т и в і р н і в и с н о в - к и , а т і л ь к и д л я д е з о р і е н т а ц і ї т о г о ч и т а ч а , щ о б з а б и т и й о м у п а - м о р о к и . Ц я к н и ж к а В і р н и к а є з в и ч а й н и м с в і д о м и м о ш у к а н с т в о м , п р о - д у к т о м п р а ц і у ч н я " с т а л и н с ь к о ї ш к о л и ф а л ь с и ф і к а ц і й " , щ о й о г о / в к і л ь к о с т і 100.000 п р и м і р н и к і в / з у х в а л о п і д с у н у т о ч и т а ч а м у в и г - л я д і п у б л і к а ц і ї n a й v и щ o ї в У к р . P C P н а у к o в o ї у с т а н o в и . Ц е с в і д - ч и т ь л и ш е , д o я k o г o н и з ь k o г o р і в н я з e d e n a A k a d e m і я Н а у к У к р . P C P ! З e d e n a з a k a м у ф ь л ь o в a н o ю у k p a ї н o ф o б c ь k o ю н a ц і o n a л ь н o ю п o - л і т и k o ю Ц К K П C C т a й o г o e k c n o з и t y p o ю - K p o m л і v c ь k и м y p a d o м .

Єдине, що в книзі Вірника відповідає правді, так це те, що ЦК КПСС та уряд ССРСР дійсно в якійсь мірі дбають про піднесення економіки України, про підвищення продукційності її господарства. Але це робиться не в інтересах українського народу, а в цілях якнайбільшого та найефективнішого визиску України для потреб російської імперії, що ховається під ім'ям ССРСР. Інтереси ж самого українського народу, піднесення його життєвого рівня, розвиток його культури й науки - це речі, які не перебувають у плані їхнього зацікавлення, як не були інтереси робітників у плані турбот капіталістів у найчорніші періоди історії первісних нагромаджень, що їх описував Карл Маркс.

Факти лишаються фактами. С о т н і т и с я ч ф а x і в - ц і в т a т e x н і ч н o ї і н т e л і г e n ц і ї і м і н і м у м п і v т o p a д e c я t k a т и c я ч н a - у k o в ц і в У k p . P C P т e p o p и c t и ч н o ю c и - л o ю б o л ь ш e в и ц ь k o г o o k y п a ц і й н o г o a п a p a t y п o з б a в л e н і м o ж л и в o c t и k o - p и c t y в a т и c я з y k p a ї н c ь k o ї н a y k o - в o ї й т e x н і ч н o ї л і t e p a t y p и . A y k p a - ї н c ь k і н a y k o в і c и л и п o з b a в л e н і м o ж л и в o c t и з b a g a ч y в a т и y k p a ї н c ь - k y k y л ь t y p y , т в o p и т и y k p a ї н c ь - k y н a y k o в y л і t e p a t y p y , п p a ц ю -

вати над розвитком української наукової й технічної мови та термінології. Себто: позбавлені змоги робити усе те, що цілком вільно й нормально без будь-яких перешкод роблять їхні російські колеги. Адже російські фахівці, російська технічна інтелігенція, російські науковці мають до своїх послуг сотні російських /великоруських/ наукових та технічних періодичних видань. Вони вільно пикуть свої праці російською мовою, розвивають російську науку, удосконалюють російську наукову й технічну мову й термінологію, тощо.

Чому всього цього позбавлена українська наукова й технічна інтелігенція в самотійній, нібито, та вільній Укр. РСР?!

Отака насправді є національна політика Політбюра КПСС в Україні, коли зняти з неї манжару, розмальовану старанними його слугами.

Русифікаторська роль Наркомосу та Академії Наук Укр. РСР

Підпорядкованість Москві видих шкіл України

Передніше ми оперували відомостями про центральні періодичні видання в ССРСР за 1956 р. Дуже шкодуємо, що не маємо якогось подібного каталогу чи матеріалу, що стосувався б видання книжок. Але апріорі можна припустити, що з книжками справа така сама. Принаймні це наше припущення цілком підтверджують вибіркві дані /здобуті обстеженням шести каталогів видань, привезених з ССРСР до США/, що їх ми подали передніше, на початку нашої праці. Там ми виявили, що з 2.181 назви, привезених з ССРСР видань, українською мовою було лише 28, що становить 1,3% ! Крім того, для ілюстрації використаємо деякі відомості з-перед Другої Світової Війни, що їх подає Р.Паклен^{26/}. Переглянувши

чималий /на 320 стор./ взірцевий каталог книжок під назвою "Робітнича Бібліотека", книжок рекомендованих Нар. Коміс. Освіти Укр.РСР для складання робітничих бібліотек, він виявив, що видання писані українською мовою становлять у тому каталозі рекомендованих книжок - мізерію. А цей же каталог відбивав стан книжкового ринку на Україні та інтенцію самого Наркомату Освіти! Р. Паклен пише, що серед книжок з енергетики, авіації, деревообробної промисловости, чинбарства, комунальної справи, кооперації, рахівництва за його підрахунком було наблизно - 5% українською мовою і 95% російською. Що ж стосується інших його даних, то їх ми зводимо в таблицю ч. 7 і самі вираховуємо відсоток. /Див.табл.7/.

Таблиця 7

Книжки, рекомендовані Наркомосом Укр.РСР для робітничих бібліотек /Перед Другою Світовою Війною/

Галузі народного господарства	М о в а м и				разом кіль- кість
	українською		російською		
	кіль- кість	заува- ження	кіль- кість	заува- ження	
Харчова промисло- вість	2	томень- кі	36	у тому числі	38
Кам"яновугільна промисловість	1	"	9	25 кн. по 100	10
Металургійна пром.	-		32	стор. більш. розм.	32
Залізничний транспорт	1	"	71	у тому числ.42 більш як по 100 стор.	72
Разом: а/абсол. б/ у %	4 2,6%		148 97,4%		152 100,0%

Чи треба коментувати цю табличку ч. 7 ? Наркомат Освіти Укр.РСР для робітничих бібліотек в Україні рекомендує 97,4% книжок російською мовою і лише 2,6% книжок українською мовою! Причому, книжки українською мовою маленькі, популярні. Про культуру якою мовою дбав цей Наркомат Української РСР ?

Або ось кілька відомостей про найвищу наукову установу Укр. РСР - Академію Наук, що її так довго й ґрунтовно починаючи 1930-их років "чистили" представники московсько-більшевицької окупаційної влади, звільняючи її від українських елементів /"буржуазних націоналістів"/, а саму назву Академії звільнили від слова "українська". Із бібліографічної замітки про "Вісник Академії Наук Української РСР", ч. 5 за 1953 р. ми довідуємося, що кількість друкованих праць її за останні роки все зменшується і зменшується, а саме:

Роки	Кількість наукових праць Академ.Наук Укр.РСР	у % до 1950 р.
за 1950	210	100,0%
" 1951	180	85,6%
" 1952	135	64,3%

Само по собі це дуже показове явище; наукова праця членів Академії Наук Укр.РСР чомусь з року-на-рік занепадає. Очевидно, цьому не сприяє "атмосфера", створена в Україні окупаційною владою. А найголовніше те, що ця найвища в Укр.РСР наукова установа фактично провадить в Україні серед українського народу явно русифікаційну працю. Рецензент на ч. 5 "Вісника Академії Наук Укр.РСР" за 1953 р. про видання Академії інформує:

"З відділу технічних наук всі праці російською мовою. Серед наукових періодичних видань Академії Наук /список їх на останній сторінці/ всі видання російською мовою! Немає ні одного періодичного видання з українознавства. У видавничому плані Академії Наук всі праці російською мовою: П.П. Бфименко - "Первобытное общество", М.Підолічко - "Грибная флора грубых кормов", Воробйова - "Типы лесов Европейской части СССР". Далі йде перелік кількох праць з ботаніки та з технічних наук, і всі також російською мовою" 27/.

А ось друга бібліографічна замітка про серпневе /8-ме/ число "Вісника Академії Наук Укр.РСР за 1953 р.", в якому подано було бібліографію нових видань Академії Наук Укр.РСР. Рецензент відзначає, що:

"Із 18 наукових праць, які недавно вийшли в світ під маркою Академії Наук Укр.РСР, є тільки дві книги українською мовою: 1/ О.П. Черниш - "Володимирівська палеолітична стоянка. Матеріали про наслідки вивчення Володимирівської палеолітичної стоянки" і 2/ О.А. Коршиков - "Визначник прісноводних водоростей Української РСР". Решту - 16 наукових праць - надруковано російською мовою. Більшість із них на теми технічних та природничих наук".

Далі рецензент зауважує, що:

"Ботанічний Сад Української РСР /у Києві/ видав збірник своїх праць російською мовою /"Акклиматизация растений"/.

Що україністична праця:

"Краткое сообщение Института археологии" з доповідями і статтями БФименка, Шовкопляса, Довженка, Смішка, Богусевича, Даниленка, Підоплічки, Славіна та інших, також надрукована російською мовою".

Що:

"Академія Наук Укр.РСР видає "Украинский математический журнал", "Украинский химический журнал" та інші - російською мовою".

Що:

"У спискові популярних брошур із сільського господарства, що їх подає "Вісник", половина назв російською мовою" 28/.

Про інші видання Академії Наук Укр.РСР російською мовою /про працю Н.В. Медведєвої та А.С. Лазоренка/ ми вже згадували передніше.

Взагалі спроба зібрати й критично переглянути реєстр видань Академії Наук Української РСР /див.Додаток ч.2/ виявляє, що справжні наукові праці видаються переважно російською мовою, а псевдонаукова пропагандивна писанина, приз-

начена для затуманювання українських голів та для дискредитації української науки й культури - переважно українською мовою.

Яскравим прикладом такого псевдонаукового й шкідливого для українського народу видання є "Історія Української РСР, том I", що її видало /тиражем 70.000 !/ Видавництво Академії Наук РСР у Києві року 1953. Це книжка великої вісімки і на 784 стор. її, як видно, видало ще й російською мовою ^{29/}.

Редактором цього видання була колегія у складі: О.К. Касименка /гол.ред./, В.А. Дядиченка, Ф.Є. Лося, Ф.П. Шевченка і Ф.О. Ястребова. У писанні ж окремих розділів, крім членів редакційної колегії, взяли участь ще й такі наукові співробітники: К.Г. Гуслистый, І.Д. Бойко, К.І. Стецьк, М.А. Рубач, І.О. Гуржій, О.А. Парасунько, С.А. Ктитарев, О.Ф. Брмоленко, І.І. Компанієць, Й.Т. Щербина, І.Г. Шовкопляс, В.А. Богусевич і Г.М. Шевчук. Всього, як бачимо, 18 осіб. Але писали цю "Історію" не самі вони. Як сказано в передмові,

"у підготовці до видання "Історії Української РСР" брав участь увесь колектив наукових співробітників Інституту історії Академії Наук Української РСР".

Та й це ще не все і не головне. Головне ось що:

"В процесі підготовки "Історії Української РСР" науковий колектив Інституту історії дістав велику допомогу від Інституту Маркса-Енгельса-Леніна-Сталіна при ЦК КПРС, Інституту історії Акад. Наук СРСР, Інституту слав'янознавства АН СРСР, інститутів історії союзних республік /яких? - Д.С./, кафедр історії СРСР Академії суспільних наук при ЦК КПРС, Вищої партійної школи при ЦК КПРС, Московського державного університету"...

Як бачимо, у тих 18-ти наукових співробітників, що працювали над писанням і редагуванням цієї "Історії", було досить няньок чи, вірніше, наглядачів, керівників і цензорів. А яка після цієї "великої допомоги" вийшла у них "наукова праця", видно із тої наукової апаратури, що фігурує в книзі. Усіх покликують на джерела у цій досить грубенькій "Історії Української РСР" ми нарахували 146, а з тої кількості:

на твори Леніна	68	разів
" " Сталіна.....	47	"
" " Маркса й Енгельса	22	"
на Історію ВКП/б/, корот- кий курс.....	5	"
на ВКП/б/ в резолюціях.....	2	"
" "Правду" 1947 р.....	1	"
" "Большевик" 1947 р.....	1	"

Разом: 146 посилань.

Покликувань же на інші джерела ця, нібито, наукова праця не має ... Чому ? Та тому, треба думати, що цього вимагають основні настанови " сталінської школи фальшувань", які можна звести до таких основних вимог:

1. Максимально скрізь покликуватися на твори вождів партії з обов'язковим підкресленням їхньої геніяльності /див., наприклад, згадки про геніяльність творів Леніна й Сталіна на стор.: 560, 676, 713, 722 тощо/ та виключного їхнього значення. На стор. 538 ми, наприклад, читаємо:

"Виник лєнінізм - найвище досягнення російської й світової культури. Поява лєнінізму мала величезне значення для трудящих усього світу і для розвитку культури всіх народів нашої країни і в тому числі народу українського".

2. Систематично привчати читача до думки, що лише ці твори є основою всякої науки і що без них не можна написати не лише курсу історії, скажімо, України, а й твору з мовознавства, не врахувавши "вчення Й.В.Сталіна про мову" /див. стор.143/ чи навіть підручника з астрономії ^{30/}.

3. Максимально уникати покликувань на твори невождів партії:

а/ щоб серед тих посилань не губилися посилання на твори вождів;

б/ щоб не популяризувати творів, які є чужі партії, її ідеології й "генеральній лінії", та щоб не давати приводу читачеві розшукувати та читати ті твори.

4. Не зупинятися, де цього вимагають інтереси ВКП/б/ КПСС, перед жадним фальшуванням. Але робити це тонко, а свої твердження подавати читачеві у вигляді аксіом, що не підлягають будь-якому сумнівові, обговорюванню і перевірці. У цьому останньому випадкові ніякі точні посилання взагалі не припустимі, бо вони можуть спричинитися до швидкого й легкого розкриття фальшування.

Через це ми й знаходимо у цій "Історії Української РСР" масу важливих тверджень без будь-яких доказів, цитувань та точних вказівок, відки їх взято або на що їх оперто. Беремо такий приклад. Ф.О. Ястребов пише:

"Виступаючи проти демократичного централізму, /такого, який створили більшовики в ССРСР - Д.С./, Драгоманов по-націоналістичному намагався посіяти ворожнечу між російським, українським та іншими народами" /стор.508, підкрес.наше -Д.С./.

Як бачимо, обвинувачення проти М.П. Драгоманова, цього найвидатнішого українського політика й ученого другої половини ХІХ ст., висунуто тяжке. З воно, як видно, повторенням обвинувачення, що його висунув проти М. Драгоманова галицький москвофіл Площанський у чорносотенній російській газеті "Кієвлянин" в 1874 р., коли в Києві відбувався Археологічний Конгрес, на якому український гурт вчених відіграв визначну роль. Площанський твердив, що Драгоманов є "польським революційним агентом, шкідливим для "русско-слов'янської єдності"^{31/}. Це обвинувачення тоді було причиною звільнення Драгоманова з Київського Університету. Але чому це Ястребов, поновлюючи в іншому трохи сформульованні те чорносотенне обвинувачення не підкреслив його фактами? Чому він, щоб можна було його перевірити, не зробив точного покликання на джерело? Чому він не подав відповідної цитати, з якої видно було б, що Драгоманов дійсно "намагався посіяти ворожнечу між російським, українським та іншими народами?"

На підставі чого ж Ястребов висунув, а редколегія Інституту історії Академ.Наук Укр.РСР прийняла як своє, обвинувачення М. Драгоманова в тому, що він "намагався посіяти ворожнечу між

російським, українським та іншими народами"? Де його факти? Чому він не подає їх? А не подає він тому, що їх у нього немає. Його твердження - це просто його видумка. Така бо у нього "наукова метода", бо він же учень "сталінської школи фальсифікацій".

Другий співавтор цієї "Історії" - К. Гуслисті, у підрозділі "Утворення Російської централізованої держави та її значення в історії українського народу", виконуючи волю свого хлібодавця - КПСС, пише:

"Утворення Російської централізованої держави відіграло надзвичайно важливу прогресивну роль в історії українського й білоруського народів"...

Але:

"Це значення Російської держави в історичній долі українського народу всіляко замовчують українські буржуазні націоналісти, виходячи із своєї антинаукової, реакційної "теорії" про те, що Київська Русь була нібито "українською державою" ... 32/

Але чому це К. Гуслисту, історикові України, так болить, що "українські буржуазні націоналісти" вважають, що "Київська Русь - це українська держава? А тому, бачите, до:

"вони /ці українські "буржуазні націоналісти" - Д.С./заперечують історичну спадкоємність між Російською централізованою державою і Київською Руссю і по-наклепницькому зображають об'єднану політику Російської держави щодо українських і білоруських земель також - загарбницькою, як і агресивну політику інших держав" /стор.149/.

З цього бачимо, що головне в тому, що "буржуазні українські націоналісти" /а до них "Історія Української РСР" зараховує і М. Драгоманова і В. Антоновича і М. Грушевського, і В. Винниченка, і С. Петлюру і безліч інших/ заперечують спадкоємність, себто заперечують права "Російської централізованої держави" на територію Київської Русі, а це значить - заперечують право Росії володіти Україною, як своєю "невід'ємною частиною" та визискувати її, як вона, Росія, того хоче. Вони, ці "буржуазні націоналісти", як пише К. Гуслисті :

"фальсифікуючи історію України, затують зростання економічних, політичних і культурних зв'язків України з Росією, зростає постійне тяжіння українського народу до об'єднання з російським народом і не-

оцінимо роль російського народу в подаванні постійної допомоги українському народові в його визвольній боротьбі проти іноземного гніту" /стор.149/.

Поперше, про яку тут фальсифікацію іде мова? Адже не було й немає, певно, жадної колонії в світі, де б за останні століття не зростали економічні, політичні й культурні зв'язки з тою імперіялістичною державою, яка захопила ту колонію. Цього ніхто, очевидно, й не заперечує. Але чи це є виправдання для колоніалізму взагалі? Для його загарбництва й визиску? І чи це є виправдання для Росії /а тепер ССРСР/, що є найбільшою в світі колоніальною імперією? А якщо для Росії є виправдання, то чому нема його для інших "імперіялістичних акул"?

Подруге, про яку саме конкретно "неоцінимо ролю російського народу в подаванні постійної допомоги українському народові в його визвольній боротьбі" тут іде мова? Яку саме "прогресивну ролю в історії українського й білоруського народів відіграло утворення "Російської централізованої держави"? Адже не тільки М. Драгоманов, що почав був писати велику наукову працю про пропаший для України час після приєднання до Московського царства в наслідок угоди 1654 р. та не встиг, на жаль, тої праці цілком закінчити, а й Герцен, проти авторитету якого не наслідують підняти руки й автори "Історії Української РСР", писав у "Колоколі" в 1857 і 1863 рр. про "страждання України після Богдана Хмельницького через прилучення її до Москви", коли вона, Україна, потрапила "в царську кабалу" і "зазнала утисків - з кріпацтвом, з рекрутськими наборами, з безправством, з грабіжем і батою", та вимагав її незалежності ^{33/}. Чи, може, й Герцен тут фальшував? І його розмови про страждання України, про утиски й кнут - це його видумка?

Потретьє, для чого тут, та й в інших місцях "Історії", настирливо й провокативно відбувається підміна московської правлячої верхівки - російським народом? Адже цей російський народ не мав жадного голосу в управлінні деспотичним московським царством, а пізніше - абсолютною ро-

сійською імперією аж до 1905 року. Сам він був тоді підлеглим у руках російської дворянської правлячої верхівки, що стояла навколо царського трону і здійснювала з царем диктатуру в країні. А від 1905 до 1917 р. мав той російський народ дуже й дуже невеликий голос в управлінні російською державою, що й привело, кінець-кінцем, до революції з її жахіттями. Отже, всі ці заяви про "неоцінну" й "прогресивну" роль "російського народу" в житті українського - це звичайна фантазія авторів "Історії". Як видно, ця підміна правлячої верхівки російським народом в минулому потрібна для того, щоб і сучасні дії ЦК КПСС ототожнювати з діями російського народу та робити той російський народ /що фактично й тепер не має жадного голосу в управлінні державою, а лише комедійно змушений "одноголосно" голосувати за те, що йому накажуть/ відповідальним за всю політику Кремля, а в тому числі й національну з її нелюдським винищенням багатьох мільйонів "нацменів", а серед них і українців до 7,5 мільйонів за один лише період 1926-1939 рр. ^{31/}

Отакі аксіоматичні твердження, що їх подано читачам без будь-якої спроби обґрунтування й покликування на джерела, у цій "Історії" - безліч. Подамо тут ще кілька, не витрачаючи ні часу, ні місця на детальний критичний розбір їх. Демагогія й цинічна аморальність цих "наукових" тверджень занадто вже ясна для кожного, хто бодай трохи обізнаний з фактичними історичними даними. Автори "Історії" пишуть :

а/ "Українські буржуазно-націоналістичні історики /В. Антонович, М. Грушевський та ін./, фальсифікуючи історичні факти, твердили, що російський і український народи своїм походженням, характером, історією, культурою нібито докорінно відмінні, а націоналіст С. Смоль-Стоцький намагався довести, що навіть у мовному відношенні російський і український народи не є найближче спорідненими" /стор. 142/.

Ніяких, звичайно, конкретних даних, де, що і як сфальсифіковано - не подано, а навмисне сплутано /це у науковому виданні!/ два дуже відмінні поняття: "фальсифікація" і "твердження".

б/ "Твори В. Винниченка, О. Олеся, М. Грушевського і до них подібних відбивали ідейне розтління українсь-

кої буржуазії та її зброєносців. Вони були спрямовані на духовне роззброєння народу, на те, щоб відвернути маси від боротьби за свої корінні інтереси"/стор. 632/.

Всі ці твердження, а втому числі й те, де, коли і як конкретно В.Винниченко, О.Олесь, і М.Грушевський відвертали український народ "від боротьби за свої корінні інтереси" - нічим не підтверджені.

в/"Буржуазні націоналісти допомагали царизмові в придушенні революційного руху. Напередодні першої світової війни націоналісти, очолювані М.Грушевським, пішли на угоду з найлютішим ворогом українського національно-визвольного руху - кадетською партією виступали як вірні слуги царизму" /стор.684/.

Що російські націоналісти, найлютіші вороги українського національного визволення, всілякі Пурішкевичі, Маркози Другі, Савенки, Шульгини з Київлянина тощо допомагали царизмові у придушенні революційного руху й українського національного відродження - це відомо. Але хто саме з тих, що їх "очолював М.Грушевський", себто - з українців, допомагав царизмові і був вірним його слугою - конкретно не сказано й фактів не подано.

г/"Виразники інтересів української буржуазії і поміщиків, що обуржуазилися, українські націонал-ліберали, близькі своєю програмою до кадетів, були запеклими противниками визволення українського народу від соціального і національного гніту. Ідеологом націонал-лібералів був материй націоналіст - агент австро-німецького імперіялізму М.Грушевський, якого Ленін характеризував як махрового реакціонера. Грушевський з неприхованою ненавистю виступав проти дружби українського і російського народів, вороже ставився до їх спільної боротьби за свободу і незалежність". /стор. 685/.

Жадного з цих тверджень також ніякими науковими доказами не підперто. Ніяких конкретних фактів на виправдання їх не подано. Посилання ж в одному випадкові на голословне твердження Леніна - ніякий доказ. Ленін висунув Сталіна на чільне становище в партії, а ХХ з'їзд партії у лютому 1956 р. змушений був відхрещуватися від Сталіна, ставлення Леніна, як од фальсифікатора, маніяка й ката-психопата. Виходить, що Ленін не знав навіть своїх товаришів. Яку ж вартість має його г о л о с л о в -

н е твердження про М. Грушевського ?

г/"На чолі їх /українських соціал-демократів - Д.С./ стояли люті вороги українського народу, політичні авантюристи В. Винниченко і С. Петлюра, які всіма силами і всякими методами боролися за здійснення контрреволюційних прагнень української буржуазії".

Большевики вели нещадну боротьбу проти цього витонченого націоналізму, показували, що за його революційною фразеологією і вимогами "національної культури" і "національної незалежності" приховується експлуаторська політика української буржуазії" /стор. 685/.

Тут так само порожні демагогічні твердження без будь-яких конкретних доказів. Те саме треба сказати й про наступну цитату.

д/"Найбільш реакційні погляди проповідував М. Грушевський - типовий представник буржуазно-націоналістичної історіографії, який свідомо викривляв історію України. Цей реакційний ідеолог українських буржуазних націоналістів у своїй багатотомній "Історії України-Русі", в "Ілюстрованій історії", а також в ряді публіцистичних статей, фальсифікуючи дійсну історію України, проповідував шовінізм і національну виключність. Він навмисно заперечував глибокі історичні зв'язки братніх російського й українського народів і, схилившись перед буржуазною культурою Західної Європи з метою звергнути Україну в рабство іноземному імперіалізму пропагував західницьку, австро-німецьку орієнтацію ... Послідовники й вученики Грушевського у своїх паскудних писаннях постійно оспівували криваві злодіяння іноземних імперіалістичних загарбників" /стор. 723-724/.

І т.д. Про яку науковість можна тут говорити, безсторонній читач і сам добре бачить. Проте редколегія цієї "Історії" пише:

"До Великої Лютневої соціалістичної революції не було створено наукової історії українського народу. Українські буржуазні націоналісти - найлютіші вороги українського народу, - захищаючи інтереси пануючих експлуаторських класів, завжди прагнули підірвати й зруйнувати нерозривний союз українського, російського та інших народів нашої країни, фальсифікували історію України, прагнули отруїти свідомість трудящих мас шовінізмом.

... Радянські історики ... спрямували свою роботу на створення справді наукової історії українського народу" /стор. 6-7/.

Та хоча ми не знаходимо у цій справді ненауковій історії жадних посилань на джерела історичних відомостей,зате сторінки її ряснують іменами більших і менших "вождів". На жаль,редактори /можливо,не свідомо/ не додали до книги показника прізвищ,що їх згадано в їхній колективній праці. Тому довелося нам самим, перелистувачи книжку й зупиняючися на тих сторінках, де від цих прізвищ особливо рясно в очах, зробити бодай деякі підрахунки не вичерпні,звичайно, а вибіркові:

- а/прізвище Леніна тільки на 30 переглянутих сторінках зустрінуто 150 разів,
- б/ прізвище Сталіна тільки на 15сторінках зустрінуто - 57 разів,
- в/ прізвище Горького тільки на 10 сторінках зустрінуто 63 рази.

/Див.додаток ч.3/.

/Прізвищ інших "вождів" - Молотова,Жданова,Кірова,Кагановича тощо,що також частенько трапляються на сторінках цієї "Історії Української РСР", - ми не підраховували/.

Ми, звичайно, розуміємо,що Ленін і Сталін /як організатори збройної інтервенції московської червоної армії,яка силою своєї зброї в 1919-1920 рр. окупувала територію молодого незалежної Української Народньої Республіки - суверенної й народоправної держави українського народу, та встановила там завойовницьку окупаційну большевицьку диктатуру/ заслуговують на те, щоб їхні імення фігурували на сторінках історії України. Хоча, нам здається, мусіли б не так вже часто, не в такому освітленні фігурувати там та й не в цьому,звичайно,томі, бо він присвячений історії до жовтня 1917 року. Але ми ніяк не можемо зрозуміти,яке відношення до історії України, та до її,скажімо, культурного розвитку, та це й у період до 1917 року має,зрештою, симпатичний нам колись Максим Горький,що його аж так часто вже згадується на сторінках "Історії Української РСР"? Сам він,до речі, також жертва Сталінського большевицького деспотизму,який спершу зламав цьому колись видатному письменникові хребта,а потім і цілком знищив за відомою сатиричною формулою з Франкового "Цехмистера Купер"яна":

"Зараз тут його убиймо,
На паль посадімо,
По смерті ж його оплачмо
І святим зробімо".

Проте секрет цього явища, чому так часто зустрічається прізвище Горького в цій "Історії", з'ясовується на стор. 725, де ми, розкрили книгу, читаємо:

"Велику допомогу передовій українській літературі подав Горький.
... М. Горький нещадно викривав ідейну гнилість, реакційність творчості українських буржуазних націоналістичних письменників".

А ще яснішою стає справа, коли ми починаємо уважніше переглядати деякі підрозділи книги. Ось беремо, наприклад, підрозділ 3-ий, розділу X-го, що його написав Ф. О. Ястребов. Має він наголовок: "Розвиток української культури в першій половині XIX ст. І тут ми із здивуванням бачимо, що О. С. Пушкінові - "славі й гордості російського народу, геніальному родоначальникові нової російської художньої літератури" - присвячено в цій "Історії Української РСР" 81 рядок. А серед тих рядків ми читаємо :

"Пушкін оспівував Кочубея, Іскру і Палія - синів України, непохитно відданих українському і російському народам і сповнених ненависті до шведських баронів і польських магнатів. Поет затаврував підступного і бундючного зрадника українського народу, ворога Росії Мазепу, який продав свій народ - чужинцям" /стор. 449-450. Підкр. наше - Д. С. /.

Із цього уривку видно, чому тут так багато про Пушкіна. Далі, М. В. Лермонтову - "великому російському поетові" - віддано 19 рядків. А серед них ми читаємо такі, очевидно, дуже важливі для історії України слова :

"Любов поета до рідного народу з великою силою проявилася в поемі "Пісня про царя Івана Васильовича", у вірші "Бородіно" /1837 р./ та інших творах. У "Бородіно" могутньо звучить патріотичний заклик стати стіною на захист батьківщини від навали чужоземців, не на життя, а на смерть битися за рідну Москову" ./стор. 451-452. Підкресл. наше - Д. С. /.

У Лермонтова не знайшлося "Полтави" з Кочубеєм, Іскрою та "зрадником" Мазепкою, а тому до історії України "за волосся" при тягнуто "Бородіно" з підкресленням, що треба до смерті захищати "рідну Москву".

М.В. Гоголеві присвячено 38 рядків. Але навіть не згадано, що він українець, що родився в Україні, що любив її і що його писання російською мовою - це наслідок майже 200-річної колоніальної русифікаційної політики царського уряду. Натомість підкреслено, що "М.В. Гоголь - великий російський художник слова", що "Гоголь прославив російську літературу", що "Гоголь виступав як патріот, що гаряче любить Росію" і т.д. /стор.452. Підкреслення наші - Д.С./.

Все це, звичайно, так: Пушкін - геніальний російський поет, Лермонтов - великий російський поет, /Гоголь - дійсно прославив російську літературу/, але яке відношення все це має саме до "Розвитку української культури в першій половині XIX ст."?

Але це цікавіше. В.Г. Бєлінському, що, як пише Ястребов, "вважав за потрібне приділяти особливу увагу героїчним подвигам російського народу /стор.446/ та що "звеличував кращих представників російського народу, пишався високим досягненням його культури, вірив у велике майбутнє народу" і чий "погляд на історію були властиві й Шевченкові" - також лише у двох місцях присвячено 38 рядків /стор.446 і 459-460/. Проте - жадним словом не згадано за брутальні виступи цього В.Бєлінського проти Т. Шевченка, в яких він виявив себе, на жаль, ганебним російським великодержавним шовіністом, не згіршим за пізнішого Пурішкевича. Отож, разом віддано 176 рядків для в'яснення справ, які, скромно кажучи, дуже мало стосуються до в'яснення процесу "Розвитку української культури в першій половині XIX ст.", що є темою писання Ф.О.Ястребова. І разом з тим тут же І.П. Котляревському віддано 19 рядків /стор. 453/; П.П. Гулакові-Артемівському - 6 рядків /стор. 453/; Г.Ф. Квітці-Оснєнкові - 14 рядків /стор. 453-454/; Є.П. Гребінці - 7 рядків /стор. 454/. Лише Шевченкові "попастило" - йому в трьох місцях присвячено 98 рядків /стор.454,457,460/. Разом же згаданим тут українським письменникам віддано 144 рядки су-

проти 176 рядків, що їх віддано тут же російським письменникам!

Але й крім того можна знайти тут чимало такого, що ніяк не в'яжеться з темою й з історією України, бо скрізь у наведених даних підкреслено, що мова йде про російську науку, про російських вчених тощо. Проте автор навмисне напишає такими відомостями сторінки своєї праці. Ось, наприклад, один з таких уривків:

"Російська наука й техніка в першій половині XIX ст. йшли вперед, хоч феодально-кріпосницький царський уряд не дбав про їх розвиток, відпускав на наукові дослідження і технічні удосконалення зовсім незначні кошти. Незважаючи на ці вкрай несприятливі умови, російська наука в ряді випадків випередила науки інших країн щодо відкриттів і технічних винаходів, багато з яких при царизмі не дістало дальшого розвитку.

Серед математиків на весь світ прославився геніальний російський вчений М.І. Лобачевський /1793-1856 рр./, який створив нову геометрію, що почала згодом застосовуватися в різних питаннях природознавства ...

В галузі фізики й техніки виступали такі видатні вчені і винахідники, як Петров, Якобі, Черепанови, Аносов та ін.

В.В. Петров зробив ряд відкриттів в електрохімії й електрометалургії. Батько і син Ю.О. і М.Ю. Черепанови збудували в 1833-1834 рр. на Уралі першу в Росії залізницю, П.Н. Аносов відкрив спосіб виробництва булатної сталі, Б.С. Якобі й Е.Х. Ленц відкрили оборотність електромагнітного струму.

В хемії геніальний вчений К.М. Зінін /1812-1880 рр./ зробив відкриття світового значення він поклав початок синтезу анілінових барвників /стор. 458/ і т.д.

Нехай все це буде так. Але де тут і при чому тут "розвиток української культури в першій половині XIX ст.", що про нього мало б тут говоритися? Це просто якийсь нудний, бездарно по-писарському складений "синодик" з історії російської культури, силовіць всунутий в розділ "Історії Української РСР" в якому мусіло б говоритися про розвиток української культури. Але не менш несподіваним є й закінчення цього підрозділу. Автор пише:

"Перша половина XIX ст. ознаменувалась в Росії, і в тому числі на Україні, дуже значним зростанням усіх галузей передової /автор скромно пропустив -ро-

сійської - Д.С./ культури. Російська література, мистецтво, наука висунула ряд великих письменників, художників, учених, які по праву зайняли провідне місце у світовій культурі" /стор. 461/.

Та це не виняток. На подібні уступи часто-густо натрапляємо і в другому підрозділі, де говориться про "Розвиток української культури в другій половині XIX ст. "Щоб не бути голословними, подамо й тут цитати:

"Демократичні погляди на історію /Белінського, Чернишевського, Добролюбова - Д.С. / поділяв П.П. Шапов. Його історичні праці присвячені вивченню общини і народніх рухів в Росії. За свої демократичні переконання і виступи Шапов був засланий царським урядом в Сибір.

Відомий російський буржуазний історик С.М. Соловйов у 50-70-х роках написав багатотомну "Історію Росії" - з найдавніших часів, яка в наш час має довідкове значення. В основу цього історичного дослідження Соловйов поклав пануючу в офіційній науці ідеалістичну точку зору на російську самодержавну державу. У "Історії Росії" Соловйов ідеалізував історію російського царизму.

Погляди Соловйова і Чичерина, що близько стояв до нього, розвивав історик В.А. Ключевський. Він розглядав історію Росії в дусі буржуазного лібералізму. Ключевський проводив у своїх дослідженнях і лекціях і ідею відсутності в минулому Росії класової боротьби. Ліберально-буржуазна проповідь класового миру, прагнення до "надкласової" фактично буржуазної держави - характерна риса ідеології Ключевського, який згодом приклав до буржуазної партії кадетів" /стор. 558/.

Або ось ще:

"Високу оцінку К.Маркса дістала книга відомого російського економіста В.В. Берні-Флеровського "Становище робітничого класу в Росії". К.Маркс підкреслив методологічні хибки цієї книги і разом з тим відзначив, що вона є найзначнішою після праці Ф.Енгельса "Становище робітничого класу в Англії" /стор.559/.

Ми навмисне подали тут кілька докладних виписок із маси подібного матеріалу, щоб сам читач з'ясував собі, як далеко все це від історії України.

Отже, під маркою розвитку української культури, автор увесь час настирливо подає відомості про розвиток російської культури, а факти з історії розвитку укра-

їнської культури згадує лише між іншим, та й то, здебільшого, з ледве стримуваною ворожістю та з намаганням всіляко знецінити. Цікавим прикладом його наукової, ніби, методи може бути згадка про "Історію Русів", один з найцікавіших анонімних політичних памфлетів російською мовою писаних, але українського походження й спрямування, що був надрукований року 1846, десь через півстоліття після свого написання. "Історія Русів" - це своєрідний акт обвинувачення російському централістичному деспотизмові та його злочинним діям в Україні. Але Ф.О. Ястребов жадним словом не згадує про цю найважливішу особливість "Історії Русів", яка, до речі, зробила великий вплив на Шевченка. Ястребов пише:

"У цьому творі було позитивно оцінено возз'єднання з Росією, але разом з тим провадилася націоналістична ідея, що Київська Русь - це Україна і що історичний розвиток російського народу нібито пішов від України. Ця думка буда підхоплена націоналістичними істориками України і пізніше розвинута в працях буржуазно-націоналістичного історика М.Грушевського".
/стор. 459/.

Ніякими аргументами підперти своє твердження, що Київська Русь - не Україна, він, звичайно, не намагається. Це, мовляв, аксіома, приймайте читачі на віру. І, очевидно, молодий читач в Україні, де іншої літератури немає, як немає й наукової критики, приймає усю цю писанину на віру.

Ми є свідками, як російські більшовики в останні роки реабілітують багатьох раніше проскрибованих російських письменників і знову зараховують їхню творчість до своєї російської скарбниці культури. Перевидають, скажімо, Лескова, до його раніше називали реакційним, і навіть Достоевського, який написав найжорстокішу сатиру на більшовизм у його первообразі нечасщини /"Беси"/. Вони стараться тепер популяризувати його навіть в Україні. Як нещодавно повідомляла, наприклад, советська преса, у місті Києві, з нагоди 75-річчя з дня смерті Ф.Достоевського, в бібліотеках, учбових закладах та домах культури відкрилися книжкові виставки, присвячені його пам'яті ^{35/}. Так само російські більшовики амнестували те не так давно проскрибованих "контр-революціонерів" С.Сєкїна, Івана Бунїна тощо ^{36/}. Але

Ястребов і тепер без вагань викидає з історії української культури одного з найвидатніших діячів і творців її у ХІХ ст. - Пантелеймона Куліша, ганьбить і плюгавить його. Про Олесья, Винниченка тощо - ми вже не говоримо. Про них він згадує лише лайкою. Така, очевидно, настанова ЦК КПСС. Така "наукова" метода співробітників Академії Наук Української РСР. Такі д в і р і з н і м і р к и в о ц і н ц і застосовуються до російських і до неросійських /в даному разі до українських/ культурних діячів минулого. Цього бо вимагає колоніальна політика ЦК КПСС.

А ось підрозділ 9-ий розділу ХІ, що має наголовок "Розвиток української культури в другій половині ХІХ ст"... Це продовження попереднього підрозділу і написав його той самий автор - член редколегії, Ф.О.Ястребов. Тут також ми маємо довгий вступ про російських письменників, яким присвячено чимало місця:

М.Г. Чернишевському	30	рядків
М.Є.Салтикову-Щедрину	18	"
М.О.Некрасову	29	"
Л.М. Толстому	18	"
О.М. Островському	10	"
І.С. Тургенєву	15	"
А.П. Чехову	13	"
Г.І. Успенському	10	"
М.О. Добролюбову	15	"
Бєлінському, Чернишевському й Добролюбову	33	"

Разом: 191 рядків /стор.541-558/

І все це з такими обов'язковими підкресленнями, як от :

"Закарпатські українці прагнули до возз'єднання з усією Україною і до встановлення тісних взаємовідносин з б р а т н і м р о с і ї с ь к и м н а р о д о м . Прогресивна українська молодь Закарпаття в другій половині ХІХ ст. читала твори в е л и к и х р о с і ї с ь к и х і українських письменників О.С. Пушкіна, Т.Г. Шевченка, М.В. Гоголя, О.С. Грибоєдова" /стор. 550 - підкр.наше - Д.С./ і т.д.

Усі згадані передніше російські письменники безперечно є найвидатнішими представниками російської літератури й критики другої половини ХІХ ст. Ми цінуємо їхні таланти, як цінуємо й багатьох письменників Заходу, але ... при чому тут вони й "розвиток у к р а ї н с ь к о ї культури в другій половині ХІХ ст. "? Адже ніхто з них, а надто В. Белінський із своїм ганебним українофобством, нічим не завинили в розвитку української культури, щоб їм віддавати так багато уваги на сторінках історії України на шкоду дійсним творцям української культури.

Щоправда, на перший погляд справа у цьому підрозділі здається, ніби, трохи кращою. Тут відзначено також багатьох українських письменників, як от: Марка Вовчка, С.В. Руданського, Осипа-Юрія Федьковича, І.С. Нечуя-Левицького, П.Я. Рудченка /Панаса Мирного/, М.П. Старицького, І.І. Манжуру, Ольгу Кобилянську, М.М. Коцюбинського, І.Карпенка-Карого, Ів.Франка, П.А. Грабовського та Лесю Українку, а всім їм разом віддано за наближним підрахунок 360 рядків. Та це лише позірне враження. У великому уступі про Марка Вовчка, наприклад, майже половину віддано переказам змісту статей Добролюбова, чимало місця віддано згадці про Тургенева і рівняючи мало лишилося місця самій Марко Вовчок, і т.д. Скрізь автор цього розділу Ф.О.Ястребов шукає в першу чергу впливів російських письменників на українських, залежності цих останніх від перших. Далі, цілі сторінки /особливо 554-558/ він присвячує оглядові досягнень р о с і й с ь к о ї науки й культури. І тут знову починається у нього синодик з історії розвитку р о с і й с ь к о ї культури. І це в той час, коли багатьох імен, пов'язаних з розвитком української культури, багатьох важливих фактів з історії її розвитку, ми зовсім тут не знаходимо, або знаходимо згадки двома-трьома нічого не вартими словами чи навіть зі знецінюючими оцінками й брутальними лайками / В. Антонович, М. Драгоманов, М. Грушевський, П.Куліш, Я. Щоголів, Б.Грінченко і багато інших/. Натомість ми маємо тут і про "великого р о с і й с ь к о г о художника Б.І. Сурикова, що створив монументальні правдиві полотна на історичні теми / "Ранок стрілецької сироти", "Боярина Морозова", "Стенька Разін" та інші/" /стор. 552/. І про "знаменитого худож-

ника В.І. Васнецова /1848-1936/, що брав сюжети своїх картин з російських народних казок" /стор. 552/. І про "геніяльного російського композитора П.І. Чайковського /1840-1893/; а також видатних композиторів О.С. Драгомижського, О.М. Серова та інш.", що внесли "величезний вклад у скарбницю російської музики" /стор. 553/. Тут і про М.О. Балакірєва, М.П. Мусоргського, О.П. Бородіна, М.А. Римського-Корсакова, Ц.А. Кюї, які ... боролися при активній підтримці В.В. Стасова "за народність і образність російської музики" /стор. 553/. Тут і про хеміка Д.І. Менделєєва, що був "палким прихильником будівництва в Росії фабрик" /стор. 554/ і про "основоположника російської фізичної школи О.Г. Столетова" /стор. 554/ і про "відомого російського фізика М.О. Умова" /стор. 555/ і про П.Л. Чебишева, що "прославився в галузі російської математичної науки" /стор. 555/ і про математика О.М. Ляпунова /стор. 555/, і про астронома Ф.О. Бредіхіна /стор. 555/, і про К.А. Тімірязєва /стор. 555/, і про "геніяльного російського вченого" І.М. Сеченова /стор. 555/, якому присвячено аж 16 рядків, і про "великого російського ученого І.І. Мечнікова" цілих 17 рядків /стор. 556/ і про хірурга М.В. Скліфосовського, що "провів величезну роботу по організації лікарської науки в Росії" /стор. 556/ і про "російського вченого" О.С. Попова, винахідника бездротового телеграфу /стор. 556/ і т. д. і т.п. Усю цю масу /сотні!/ імен безперечно видатних російських мистців, вчених, винахідників тощо, але які часто-густо не мали ніякісенького відношення до розв'язку української культури, нанизано, неначе намисто, з обов'язковим додатком російський, російський, Росія ...

Навіть про ставетного математика Михайла Васильовича Остроградського /1801-1861/, що родився й виріс в селі Кобиляцького повіту на Полтавщині, Ф.О. Ястребов пише /ще в попередньому розділі/ як про "видатного російського математика" /стор. 448/. А в іншому місці підкреслює, що М.В. Остроградський "один з творців російської математичної науки" і що його праці "вперше в науці розв'язали проблеми математичного аналізу

і висунули російськ у математику на одно з перших місць у світі" /стор. 458/. Так пише Ястребов, історик української культури. Дарма, що советський же біограф Остроградського - Б.В. Гнеденко, за кілька років перед ним /в "Успехах математичних наук", т. VI за 1951 р. стор. 24/ писав, що Остроградський :

"Майже кожне літо проживав на рідній Полтавщині. Там він старався доскоду наговоритися українською мовою" ...

"Якщо він був на селі проти Нового Року, то любив згадувати милі йому це з дитинства звичаї; липав гостей, виходив під вікно своєї власної вітальні і гукав: "Благословіть цедрувати!" Далі, співав знайому йому це з дитинства колядку /цедрівку? -Д.С./ "Цедрик-ведрик, дайте вареник, грудочку кашки, кільце ковбаски, це цього мало, дайте це сала" 37/.

З біографії ж Остроградського ми дізнаємося, що він, читаючи російською мовою в Петербурзі лекції з математики, часто вживав українських слів, "коли хотів підкреслити основну суть своєї думки". Що улюбленим поетом Остроградського був Т.Г. Шевченко. Що Остроградський та Шевченко були щирими приятелями. І що Шевченко у своєму щоденникові за 13 /25/ квітня 1858 р. /після повернення з заслання/ згадує, як великий математик прийняв його як земляка й члена родини, що був довго в розлуці і т.д. 38/

З усього цього, здається, ясно, хто був М.В. Остроградський. Але замість того, щоб з'ясувати трагедію українського народу, у якого насильницька поліційна обрусительна система царської деспотичної Росії примусово забирала, грабувала його мозок, його інтелігенцію й таланти / М.С. Щепкіна, М.В. Гоголя, М.В. Остроградського і безліч інших/, лишаючи саму масу українського народу, в злиднях, у безправ'ї та визискові, Ф.Ястребов в " І с т о р і ї Української РСР" в розділі про розвиток української культури в XIX ст. спромігся написати лише кілька слів із підкресленням, що "М. В. Остроградський - видатний російський математик". Але чому російський? Тому, що він в межах тодішньої російської імперії писав і читав лекції російською мовою, бо силою московського поліційного режиму Україна тоді цілком позбавлена бу-

ла можливості мати свої національні школи та розвивати свою науку й культуру на рідній мові? Але тоді, з таким же правом, можна вважати Остроградського французьким вченим. Адже він науковий математичний вишкіл здобув у Парижі /в 1822-1828 рр./, не в Росії, і перші свої наукові твори писав французькою мовою ^{39/}

Але повернімося до розглядуваного другого розділу. Після згадки про багатьох отих російських учених, Ф.Ястребов тут же пише про О.Ф. Можайського та К.Е. Циолковського знов із підкресленням, що "Росія є батьківщина авіації" /стор.556/. А далі про "геніяльні праці В.І. Леніна", в яких дано "геніальний аналіз" і т.д. ^{40/}.

Яка була мета писати про все це саме в "Історії Української РСР", в розділі про розвиток української культури в ХІХ ст.? Мета, звичайно, одна і дуже далека від науки. Це просто собі звичайнісінька трохи замаскована ведикодержавна російська шовіністична пропаганда українською мовою для українського читача і, очевидно, студента, що має по цій "Історії" вивчати минуле свого многострадального народу. Бо видано ж її під маркою Академії Наук Укр.РСР і в кількості 70.000 лише українською мовою. А є ще ж наклад російською мовою, про що згадано передніше.

Ф.Ястребов - цей "начотчик", кажучи словами Льва Троцького, "сталінської школи фальсифікацій" - навмисне, всілякими засобами старається підкреслити бідність української культури й науки та багатство російської культури й науки та їхню якусь особливу вищість. Він усіма засобами намагається підказати й прищепити читачеві думку, що українська культура й наука нікчемні, недорозвинені, що вони не можуть існувати й розвиватися без російської культури й науки. Разом з тим він не розкриває перед читачем і не висвітлює йому причин, чому саме українці, що в ХVІІ ст. були головними учителями і організаторами школи й науки в Московському царстві, ніби стратили свою культуру. Він ніде більш-менш ясно не говорить про способи й наслідки колоніальної національної політи-

ки московського царату, а потім імперії. Не зупиняється він докладно над тим, до чого привело позбавлення українців своєї рідної школи всіх типів. Він жадним словом не згадує, що примусова русифікація, проваджувана в Україні більш двох століть поліційними засобами загальмувала розвиток української культури й науки і систематично впродовж тих століть відривала від українського народного пня освічені верстви, примушуючи їх, створеними в країні драконівськими умовами, віддавати свої сили, здібності й таланти на жертвник російської культури. Про цю московську політику обезголовлення української нації, яка продовжується і по сей день, він не згадує жадним словом. Жадного слова не сказав він про наслідки вікового економічного й духовного грабунку та про систематичне внесення в пригнічене українське суспільство морального розтління. Бо де ж серед вільного народу, морально не скаліченого окупантами, та в умовах нормального життя могли б з'явитися і діяти такі собі різні А. Савенки, В. Шульгини, проф. Д. І. Піхні, проф. Т. Флоринські, Ю. А. Яворські, В. Ф. Дудикевичі, Ф. О. Ястребови та інші? Академія Наук якого вільного, не розтопаного завойовниками народу могла б насміятися видати такий ганебний твір, як ця, нібито, наукова "Історія Української РСР", що цинічно глузує з нещастя свого народу? Адже Ф. О. Ястребов, співробітник Академії Наук Української РСР, перед теперішнім поколінням українського народу, віками гнобленого й духово та матеріально грабованого московськими імперіялістами, в цій "Історії" цинічно вихваляється багатством російської культури, що створилася не тільки в наслідок творчості самого російського народу, а й в наслідок придушення підбитих народів, а в тому числі й народу українського.

Щоправда, для об'єктивності, ніби, у першому розділі він написав:

"Царизм піддавав національному гніту всі неросійські народності, які населяли Росію. Він не зважав на існування українського народу. Жорстоко придушуючи українську культуру, царський уряд не допускав у школах викладання українською мовою /стор.446/.

Але це й все. А далі йде ціла злива про "зрадника" Мазепу /стор. 450/, про буржуазних націоналістів, звичайно українських, бо російських в природі не існує. Про те, що "величезне значення для розвитку української культури мали такі центри російської культури, як Петербург і Москва" /стор. 455/. Про те, що "в першій половині XIX ст. в російському і світовому театральному мистецтві зайняв Московський Малий театр, в якому виступав великий російський актор М.С. Цепкін /1788-1863 рр /" і що "зародження на Україні в першій половині XIX ст. професійного театру свідчить про величезне значення російської культури для розвитку на Україні театрального мистецтва" /стор.456/. Про те, що "українські живописці, скульптори, архітектори внесли свій вклад у скарбницю мистецтва всієї Росії" /стор. 457/. Про те, що "Шевченко любив і високо цинив російську мову, яка була його другою рідною мовою". Що "в 40-х роках він написав російською мовою поеми "Тризна" і "Слепая", драми "Никита Гайдай" і "Назар Стодоля" та ін. Пізніше, на засланні, він написав російською мовою багато творів, з яких дійшли до нас дев'ять повістей: "Наймичка", "Варнак", "Княгиня", "Художник", "Близнець", "Музикант" та ін. Російською мовою Шевченко вів також свій щоденник"... /стор. 454/. І знову скрізь навмисне попричіплювано російський, російський, російський ...

Все це, ніби, й правда. Але, як бачимо, не вся правда, а тільки половина та ще й тенденційно підібрана і з тенденційними підкресленнями. Друга ж і дуже важлива половина правди, а саме: виявлення та звільнення причин згаданих явищ - скрізь замовчане, відсутнє. Хоча ця справа давно науково висвітлена, а в тому числі й не засліпленими шовінізмом росіянами. Згадаймо для прикладу хоча б записку Російсь-

кої Академії Наук "Об отмене стесненій малорусского печатного слова", що побачила світ в перші роки ХХ ст. Але така вже "наукова" метода Ф.О. Ястребова, учня "сталінської школи фальсифікацій" та, очевидно, й цілої редкології.

Про розпорядження Валуєва /1863 р./ та про емський указ Олександра II /1876 р./ у Ястребова сказано всього лише кілька слів з тою метою, щоб не затримувати на цьому уваги читача:

"Циркуляр міністра Валуєва і закон 1876 р. категорично забороняли викладання в школах українською мовою" /стор. 540/.

Оце й все. А про те, які практично наслідки мали згадані два російські урядові акти заборон для розвитку української культури й науки, що не зважаючи на всі поліційні перешкоди російського уряду, почала була потроху розвиватися, як розвивається з труднощами трава на вулиці, щільно забрукованій тяжким камінням, - жадної згадки! Автор пригадав одним реченням про закриття "Південно-західнього відділу Російського географічного товариства", яке відбувалося в наслідок закону 1876 р., але не сказав ясно, чому його закрито. Навіть не згадав того, що воно було в Києві, що згуртувалися навкруги нього українські наукові сили, не назвав їхніх прізвищ. Не сказав також, що закриття його було, власне, одним з важливих моментів у придушенні поліційними засобами початків розвитку української науки навіть російською мовою, бо в умовах російської абсолютистичної монархії згадане Товариство могло користуватися лише з цієї урядової мови.

Натомість тут же підкреслено менш важливе, що не мало жадного практичного значення і тільки з метою ще раз підкреслити слово "російський":

"Проти заборони української мови в школах виступали передові російські педагоги К.Ушинський, В.Водовозов та інші, які вимагали, щоб шкільне навчання дітей на Україні проваджалося їх рідною мовою" /стор.540/41/.

Та пишеться далі, що :

"Не зважаючи на переслідування передової науки царизмом, найвидатніші вчені, які працювали на Україні, в

університетах Київському, Харківському, Новоросійському /заснованому в Одесі в 1865 р./, в другій половині XIX ст. внесли великий вклад в науку" /стор.540/.

В яку науку? - Ястребов навмисне не договорює, бо це ж його "наукова" метода. Розрахована на те, що необізнаний читач, позбавлений в совєтських умовах можливості користуватися з іншою, особливо ж із джерельною літературою, думатиме, що мова йде про українську науку. Адже це пишеться в "Історії Української РСР" і в розділі про "розвиток української культури". А насправді мова йде про російську науку в Україні. Бо українській науці закон 1876 р. створив цілком непереможні перешкоди поліційних та цензурних заборон і жандармських переслідувань. Проте Ф.Ястребов, який скрізь, де це йому потрібно, вивинав на перше місце слово "російський", тут, як і в багатьох інших випадках, це слово навмисне пропустив.

Уряд царської Росії вишукував собі для помочі, висловлюючися словами Катерини Другої, "прзрєнных малоросов" та інших "осведомителєй, доносителєй" тощо серед жителів України, які й виконували роль охоронців російського колоніального режиму в Україні. Прізвиська деякого з них ми вже передніше згадували. Зрозуміло, що й уряд совєтської Росії старається мати серед "прзрєнных малоросов" та різних "осадників" в Україні свою агентуру і не тільки з "простих людей", а й з "профєсорів" типу Ф. Ястребова. Але царська Російська Академія Наук погидувала б надрукувати під своєю маркою таку ж, скажімо, "наукову" працю на 588 стор., що вийшла в Києві "приватним" коштом року 1912 і автором якої був київський урядовець царської цензури Сергєй Шеголєв, "Украинское движение как современный этап южно-русского сепаратизма", а от Академія Наук та ще й Українській РСР видала цю "Історію Української РСР", як продукт своєї "наукової" праці !

Так "розвиває" українську науку найвища наукова установа в Укр. РСР - Академія Наук !

У Києві існує також Академія Архітектури Укр.РСР. Ще в 1946 р. виходив українською мовою "Вісник Академії Архітектури Укр.РСР". На число 2 цього "Вісника" ми натрапили у каталозі букініста Г.Сабова ^{42/}. Але в московському каталозі-проспекті

періодичних видань на 1956 р. цього "Вісника" вже немає, він не виходить. Натомість ми натрапляємо на книжку, видану цією Академією в 1954 р. російською мовою: "В.А. Ткаченко. Архитектура санатории, Киев, Академ. Архитектуры Укр. ССР, 1954, стор. 156, иллюстрации, план" ^{45/}.

Взагалі на відомості про видання Академії Наук та Академії Архитектури Укр. РСР важко натрапити, бо їх, як видно дуже мало виходить. А ті питання, що їх ці наукові установи мусіли б досліджувати, досліджувать чомусь російські вчені, і видають їх російські наукові установи і російською ж, звичайно, мовою. Ось, наприклад, в каталозі букініста Г. Сабова ми натрапляємо на такі україністичні видання російською мовою і не знаходимо українською мовою:

а/ Безсонов: Архитектура Западной Украины. Изд. Академ. Архитектуры СССР. 1946, стор. 92, со многими рисунками.

б/ В.Г. Пашуто: Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. Изд. Академ. Наук, Москва, 1950, стор. 328.

в/ Архитектура Андреевской церкви в Киеве. 1951, текст и таблицы /Місця видання і видавця каталог не подає/.

г/ Памятники русского права. Вып. I : Памятники права Киевского государства. Москва, 1952, стор. 287. /Видавця в каталозі не названо/ ^{44/}.

Виникає питання, чому такі українознавчі видання з'являються в Москві й російською мовою, і чому їх немає в Києві українською мовою ?

Все це лише зайвий раз говорить про те, що справу ми маємо тут не з випадком, не з винятком, а з системою, з відбитком справжнього становища в Україні, що його створили большевицькі окупаційні чинники. Все це наслідок плянної русифікаційної політики Політбюро КПСС, спрямованої на всемірне загальмування культурно-національного розвитку українського народу в ССР, як і інших підбитих національностей, з метою винародовлення.

Ця система плянної русифікації України вводиться не тільки для того, що в Наркоматі /а тепер Міністерстві/ Освіти чи Культури, а також і в Академії Наук Укр. РСР на всіх керівних постах діють тепер члени партії, які безпосередньо підлягають Політбюро-

ві КПСС в Москві та являються слухняними виконавцями його наказів, а це й тому, що Політбюро КПСС, не довіряючи своїм бюрократам в Києві, підпорядкувало московському Міністерству вищої освіти усі університети України. Крім того, Москві ж підпорядкувало воно більшість інститутів і навіть значну частину технікумів : частково московському Міністерству вищої освіти, частково різним спеціальним московським Наркоматам чи Міністерствам. А як завелика ця підпорядкованість видно з наступної таблиці ч. 8. Абсолютні дані для цієї таблиці ми беремо із сумлінно написаної статті В.Фелікса, який з свого боку взяв ці відомості з "Комсомольської Правди" за 22.V.1954 та з "Радянської України" за 17.VI.1954 ^{45/}.

Таблиця 8

Кількість студентів в Укр.РСР в 1954 році
та їх підпорядкованість

Типи шкіл	Підпорядкування		
	Москві	Києву	Разом
<u>Абсолютні дані:</u>			
Бузи	213.000	62.000	275.000
Технікуми	83.000	151.000	234.000
Всього	296.000	213.000	509.000
<u>Відносні числа:</u>			
Бузи	75,5%	22,5%	100,0%
Технікуми	35,5%	64,5%	100,0%
Всього	58,1%	41,9%	100,0%

Як бачимо з цієї табл.ч. 8, із 509.000 студентів вищих шкіл та технікумів України аж 296.000, або 58,1% підпорядковані безпосередньо Москві. А коли взяти самі вузи, то із 275.000 їхніх студентів 213.000 або 75,5% підпорядковані московським центральним. А це значить, що 75,5% студентів усіх вищих шкіл та

35,5% студентів технікумів Української РСР вчать в цілком з р у с и ф і к о в а н и х навчальних закладах, які, хоча й перебувають на території України, підлягають безпосередньо Москві. Москва керує цими навчальними закладами так, як це потрібно їй самій. Вона ж по своїй уподобі використовує випускників підлеглих їй вузів, надсилаючи їх по закінченні навчання туди, де це потрібно їй в цілях дальшої русифікації та в інтересах її власної економіки.

Проте підпорядкованість шкіл України московським наркоматам і міністерствам, які провадять серед української людности плянову русифікаційну роботу, не закінчується на вищих школах і технікумах України. Є ще в Україні якась не відома нам зараз кількість шкіл народної освіти, які також підлягають безпосередньо Москві, її контролі й керівництву. Про це ми довідуємося з виступу депутата Сталінської області О.В. Квітка на четвертій сесії Верховної Ради СРСР 26.XII.1955 р. Цей депутат, як повідомляє "Радянська Україна", порушив питання :

"про передачу шкіл народної освіти, які знаходяться у віданні Міністерства шляхів /СРСР/, у систему міністерств освіти союзних /національних/ республік "46/.

Та, мабуть, це питання не було позитивно розв'язане, бо ніяких повідомлень про це ми не знайшли.

Українських фахівців і науковців вивозять з України

Д.Ф. Вірник пише:

"Русские ученые принимают самое деятельное участие в работе Академии Наук и других научных учреждений Украинской ССР, а ученые Украины в свою очередь вносят значительный вклад в развитие науки в других советских республиках. Труды украинских ученых обогащают советскую и мировую науку "47/.

Як все це розуміти у світлі всього передніше поданого ? Цю "ідилію" можна вірно зрозуміти лише тоді, коли оперувати матеріалами реальної дійсності. А реальна дійсність говорить про те, що випускників вузів навіть із Західної України спрямовують за

межі України ^{48/}. Українські вчені та фахівці також змушені здебільшого їхати за межі України і своєю працею там допомагати розитковій російській культурі ^{49/}. А якщо вони потрапляють на території інших національних /окрім РСФСР/ складових республік ССРСР, то змушені там, крім того, ще й допомогати проведенню русифікаційної політики ЦК КПСС, бути вільним чи невільним знаряддям її.

Ось, наприклад, лише до самого Казахстану року 1954 вивезено з України десятки тисяч фахівців. Так О. Юрченко за даними советської преси подавав, що "київська експозитура Москви" для освоєння цілин та облогів у Казахстані "до кінця березня 1954 р. висилає 11.000 механізаторів сільського господарства" ^{50/}. "Українські Вісті" по закінченні березня згадують вже /за "Радянською Україною" від 31.III.1954/ про вивіз з України до Казахстану 22.000 ^{51/}. А Всеволод Голуб за даними ще пізнішими, за тою ж советською пресою, подає: "Ще перед жнивими /1954 р./ з України в примусовому порядку виїхало 40.000 молодих механізаторів" ^{52/}. А це вже становить 10% до тих 400.000 фахівців, що їх, як твердить Д.Ф. Вірник, підготовано за післявоєнні роки! Цю десятку частину забрали з України протягом одного півріччя 1954 року.

Таким чином десятки тисяч механізаторів сільського господарства - себто: трактористів, шоферів, комбайнерів, різних техніків і, очевидно, інженерів - надіслано до Казахстану. Формально - добровільно, а в дійсності - примусово. Але крім тих 40.000 механізаторів року 1954 надіслали туди з України ще й агрономів ^{53/} та медичних робітників ^{54/}, та, мабуть, ще й інших потрібних там фахівців.

Підкреслюємо, що це відомості лише за один не повний 1954 рік. Отож, масове виселення фахівців з України це ніяка фантазія. Це факти сперті на офіційні советські повідомлення. Нема чого, звичайно, заперечувати того, що серед цієї маси фахівців переважали нижчі категорії. Але між них була достатня кількість фахівців і вищих категорій, що їх теж треба вимірювати тисячами. Адже армія фахівців нижчих категорій без достатньої кількості керівного складу, без фахівців вищих категорій, нормально діяти

не може. Як не може діяти звичайна мілітарна армія без відповідного складу середніх і вищих кваліфікацій.

Ті ж із українських науковців та фахівців, що лишаються в Україні, змушені, за відсутності українських наукових видань, співробітничати в російських і російською мовою. А свої виклади по вищих школах провадити також здебільшого російською мовою, щоб не бути занесеними до страшних проскрипційних реєстрів "буржуазних націоналістів" та не стати в цей спосіб кандидатами на заслання до концентраційних таборів "на предмет вимірання там".

Тому твердження Д.Ф. Вірника про те, що "труды украинских ученых обогащают советскую и мировую науку" можна розуміти тільки в тому значенні, що вони, українські вчені, буди позбавлені можливості збагачувати свою українську науку, збагачують в першу чергу російську науку; бо змушені писати російською мовою.

Що ж до тих російських фахівців і науковців, що їх надсилають в Україну на місце українців, вивезених з України або тих, що через нестерпні умови національного протиукраїнського терору /під виглядом боротьби з "буржуазним українським націоналізмом"/ змушені тікати з Батьківщини, то вони, ті російські вчені, прибувши в Україну, провадять свою роботу, викладають по вищих школах України і пишуть свої статті й трактати лише російською мовою. /Прокрасною ілюстрацією до цього можуть бути подані передніше відомості про мову публікацій Академії Наук Укр. РСР за 1958 р./. Отже, ці прибулі в Україну російські вчені виконують тут тільки функції русифікаторів. Незалежно від того, чи хочуть вони цього, чи не хочуть. Своєю працею в Україні вони допомагають затримувати розвитку української наукової й технічної мови; допомагають затримувати розвитку української науки, твореної на українському національному мовному ґрунті.

Крім того, і це дуже важливо, ті росіяни, що їх надсилають або й вони самі приїздять в Україну і які скрізь тут в офіційно-

му житті користуються своєю рідною російською мовою, не перестають бути росіянами. Їхні діти теж залишаються росіянами /русскими/, бо до їх послуг тут, в Україні, організуються російські школи навіть там, де їх зовсім раніше не було /Львів, Чернівці тощо/. А ті українці, що їх вивезено за межі України і які змушені на місцях свого нового перебування скрізь в офіційному житті користуватися тільки з російської мови, а їхні діти позбавлені рідної української школи, поступово примушені асимілюватися, винародовлюватися.

Так зовсім прозаїчно виглядає ота, оспівувана трубадурами з А к а д е м і ї Наук Укр.РСР, "ідилічна" "взаємна допомога" в розвиткові культури.

Вищі й фахові школи русифіковано, український культурний розвиток придушено

Д.Ф. Вірник пише :

"За эти годы /мова йде, як видно, про роки після другої Світової Війни - Д.С./ только в западных областях УССР открыто 25 высших учебных заведений; в том числе первый в истории Закарпатья Государственный университет в Ужгороде с четырьмя факультетами

В 12 вузах Львова учится 21 тыс. студентов - детей рабочих, колхозников, интеллигенции" 55/.

А далі він додає :

"Коммунистическая партия и Советское правительство проявили особую заботу о развитии советской науки и культуры в западных областях Украинской ССР. Во Львове организован филиал Академии Наук УССР в составе 4 научно-исследовательских институтов, открыт филиал Музея В.И. Ленина. Советское государство щедро отпускает средства на развертывание научной работы львовских учреждений. За годы советской власти Львов стал крупным научным и культурным центром Советской Украины. Во Львове насчитывается 1.500 ученых, в том числе 12 действительных членов и членов-корреспондентов Академии Наук, свыше 70 докторов наук и около 500 кандидатов наук и доцентов. Кроме того, каждый областной город Западной и Закарпатской Украины быстро превращается в вузовский и научно-исследовательский центр" 56/.

Віriamo, що все це так. Що Д.Ф. Вірник подає правдиві відомості про кількість вузів, про кількість вчених тощо. Але у нього лишається тільки не з'ясованим чомусь, яку саме "советскую науку й культуру" розвиває у західних областях Укр.РСР "КПСС та советское /читай : кренлівське/ правительство". Чомусь лишається у нього не з'ясованим, чи тут мова йде про російську "советську науку й культуру", чи про українську "советську науку й культуру".

Д.Ф. Вірник не подає, наприклад, відомостей про те, скільки професорів та викладачів, які курси і якою саме мовою читають у вищих навчальних закладах західних областей України. Бо ж "советської мови" у природі таки немає! А це дуже шкода, що він про це мовчить! Бо для ясного й правдивого висвітлення справи це конче потрібно. Адже ж із практики /яку ми у свій час зблизька й наочно спостерігали/ до смерті наркома освіти М. Скрипника влітку 1933 р. вищі школи України поволі українізувалися, чи дерусифікувалися. Кількість викладів у них українською мовою збільшувалася, не зважаючи на упертій спротив різних одвертих і таємних русифікаторів і великодержавних шовіністів серед професури, що з презирством і ворожістю ставилася до української мови. До того ж часу /до 1933 р./ з'являлися українською мовою все в більшій та в більшій кількості й підручники для студентів вищих шкіл. Ці підручники були як перекладні з чужих мов, так і оригінальні. Але після Постишевського розгрому України, що його було здійснено за вказівками Політбюро ВКП/б/ та Йосипа Сталіна, після смерті М. Скрипника й чистки КП/б/У виклади українською мовою по всіх негуманітарних факультетах вищих шкіл зникають. Це ми безпосередньо спостерігали в Харкові і так було за свідченням інших осіб по інших містах України. Немає сумніву, відбувалося це в наслідок тої "допомоги ВКП/б/ й уряду ССРСР", що про них так красномовно пише Д.Ф. Вірник. Адже в ССРСР без санкції й контролю партії й уряду ніде й нічого не може відбутися. З того часу /1933 р./ припиняється й писання та друкування українською мовою й підручників для вищих шкіл Укр.

Р С Р. Лише дещо залишено в інститутах для кафедр української мови, української літератури тощо. Але залишено тільки для декорації. А разом із припиненням по вищих /особливо ж по технічних !/ школах України викладів українською мовою зникаютьдесь і тисячі професорів - українців та авторів українською мовою писаних наукових праць та підручників для вищих шкіл. А вже за один той 1933 рік і лише кадри, скажімо, наукових робітників, що працювали по науководослідчих установах Укр. РСР, внаслідок "чисток від класововорожих елементів", зменшилися, як ми згадували передніше, на 1649 осіб, або на 16,4% ! А для підготування ж цих 1649 осіб потрібні ж були довгі роки. І відбиралися ж для цих кадрів найбільш талановиті люди. А це ж була втрата лише протягом одного року ! І ця втрата була ані початком, ані кінцем винищення, а лише одним з яскравих епізодів. Бо лише від року 1932 до року 1940, як ми вже згадували передніше в розділі 4-му, покликуючися на джерела, в Україні кількість наукових робітників зменшилася з 10.063 до 5.000 !

Але повернімося до справи викладової мови у вищих школах Укр.РСР в даний момент. Тут ми виявляємо дивні речі. Ось, наприклад, група французьких студентів року 1954 побувала в Харкові. Вони не мали часу /ім, власне, свідомо не дали його/, щоб докладніше ознайомитися з працею Університету, а разом з тим і з основною викладовою мовою. Але з розповіді одного з учасників цих дуже коротких відвідин виходить, що студенти Харківського Університету боялися навіть вільно говорити українською мовою. Він пише:

"Ми мали зустріч з харківськими студентами. Це були переважно студентки. Вони почувалися чомусь дуже несміливо. Коча стіни університету були їм ніби давно знайомі, всеж вони якось боязко поставали вздовж стіни, не говорячи нічого ні між собою, ні до нас. Минув якийсь час, доки вони попали в контакт з нами. За п'ять хвилин я був серед них і ставив їм питання по-українському. Вони відповідали по-російськом у. Серед нас панувала якась холодна атмосфера, не було в розмові ніякого захоплення. У той час, як в Московському Університеті студенти почувалися господарями, тутешні виглядали немов сиротами.

Виходило так, що в Харкові я зустрів більше російського ніж українського. У Московському Університеті розмова з українцями була цікавіша, ніж тут. Я почав висловлювати студенткам моє здивування з приводу цього. Я їм сказав, що я дуже цікавлюся всім українським, бо в паризькому Інституті Східних мов, де виклад ведеться 43-ма мовами, я собі обрав українську й російську мови і тому так цікавлюся всім українським. Це трохи оживило всіх студенток. Вони почали розпитувати мене чи я зивчаю українську літературу, які твори читав тощо" ...

І лише після довгих розмов студентки посміливішали, розповідає автор.

"Вони попросили, щоб я розповів їм про Францію, почали ставити запитання. Тепер усі ми говорили вже з захопленням і українською мовою" ... 57/

Чи не дивне це явище? Якою ж мовою відбуваються виклади в цьому державному університеті Української РСР?! І чому це студенти в Україні бояться навіть розмовляти українською мовою? Очевидно тому, що вживання української мови є ознакою захворюння "буржуазним націоналізмом", для "лікування" від якого людину десь серед ночі можуть схопити і вивезти за межі України до далекої Півночі, на якусь там Воркуту чи Колиму?

Чи можливе було б таке явище, коли б цей Харківський Університет був дійсним українським культурним осередком, а не російською примусово насадженою тут фортецею русифікації? Чи можливе було б це явище, коли б Укр.РСР користувалася дійсною, а не паперовою суверенністю? Чи можливе було б таке явище, коли б в СРСР була справжня дружба народів, справжня культурна співпраця цих народів? Чи можливе було б таке явище, коли б в Україні не діяв режим московсько-большевицької окупації та придушення всього українського під маркою боротьби з "буржуазним націоналізмом"? - Для кожної логічно думаючої людини ясно, що все це було б неможливе.

Але коли передніше констатований факт все ж таки існує в природі, коли його спостережено, то він говорить лише про безсум-

нівну наявність в Україні під машкарою самостійности й суверенности Укр.РСР тяжкого колоніального режиму національного пригноблення, хоча й всіляко декоративно замаскованого для зовнішнього людського ока, та утримуваного в середині країни найбезогляднішими тоталітарними методами військово-поліційного терору й винищування елементів, що роблять /або навіть тільки здатні робити !/ будь-який спротив тому режимові.

Дивна хвороба "буржуазного націоналізму", од якої росіяни мають якийсь чарівний імунітет /секрет його, очевидно, знають тільки в Москві !/ гніздиться чомусь в Україні та по інших 14-ти складових національних республіках та по автономних неросійських республіках РСФСР і в наслідок цієї дивної хвороби від якої застраховані росіяни, перманентно і за всіма даними тисячами гине по концентраційних таборах молода українська інтелігенція 58/.

Так от, про згадані передніше справи, які допомогли б правдивому висвітленню діїсної ситуації в Україні, Д.Ф. Вірник мовчить, хоча він взагалі не відзначається "короткословієм". Але момент русифікації вищих шкіл, як в Західній, так і в цілій Україні підтверджують не лише всі факти, що ми їх зібрали тут. Зафіксовано це й в офіційному документі, який з'явився в момент деякої розгублености в Москві під час боротьби в партії за владу в перші місяці після смерти Сталіна. В наслідок чого на короткий час виявився параліч, і деяке послаблення дії терористичного апарату Москви. Маємо тут на увазі постанову пленуму ЦК КП України з червня 1953 р., в якій сказано:

"Пленум визнав незадовільним керівництво ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР західними областями України. Пленум відмітив, що Бюро ЦК і колишній секретар ЦК КП України т. Мельников у своїй практичній роботі допустили перекручення лєнінсько-сталінської національної політики нашої партії, які виявилися в порочній практиці висунення на керівну роботу в західних областях України працівників переважно з інших областей УРСР, а також у фактичному переведенні з складання у західньо-українських вузах на російську мову" 59/.

Як ілюстрацію до цього В. Фелікс, на підставі аналізу офіційних оголошень в пресі Укр. РСР про вступи до вузів у 1953 р.,

подає такі наслідки своїх підрахунків :

"По цілій Україні зрусифіковано, тобто переведено на російську мову - 77,7% усіх вузів і 38,7% усіх технікумів. У самому Києві зрусифіковано 81,0% усіх вузів і технікумів. У Західній Україні зрусифіковано всі вузи /100%/ і 82% технікумів".

Може ці підрахунки не є абсолютно точні й бездоганні, їх бо зроблено на підставі вибіркової методи, але вони безперечно дуже близькі до відбиття правдивого становища. А до цих своїх висновків автор додає ще й таке дуже важливе зауваження:

"Українізованими в абсолютній більшості є лише сільсько-господарські та педагогічні види школи Укр. РСР, але й то далеко не всі. Українізація переважає на провінції, а не у великих містах" 60/.

Слідом за постановою пленуму ЦК КПУ з червня 1953 р., міністер культури Укр.РСР К.З. Литвин, як повідомляла "Радянська Україна" за 20. червня 1953 р., виступив на зборах партосередку Міністерства культури Укр.РСР з доповіддю, в якій говорив про справу "усунення серйозних недоліків і помилок, на які вказав червневий пленум ЦК КПУ". Він зазначив, що "викладання у вузах і спеціальних середніх учбових закладах р о с і й с ь к о ю м о в о ю " має бути усунено 61/.

А редакція "Радянської України" у переловиці за 28.червня 1953 р. писала :

"Як відзначив червневий пленум ЦК КПУ, в б а г а т ь о х в у з а х У к р а ї н и, зокрема західних її областей, недооцінювалося значення української мови, і викладання більшості предметів провадилося р о с і й с ь к о ю м о в о ю ... Важливий обов'язок керівників вузів, партійних організацій - рішуче покінчити з недооцінкою української мови в вузах, налагодити викладання рідною мовою "62/.

Як бачимо, у всіх цих виступах говорилося дуже обережно, не називаючи справжнього винуватця й організатора гвалтовної русифікації української людности та затримки розвитку української науки, себто - Політбюро ВКП/б/ з московського Кремля, але всеж сам факт русифікації й шкоди ними офіційними документами відзначено цілком ясно.

Але так говорилося й писалося в Києві дуже не довго, лише влітку 1953 р. Бо у Москві після смерті Сталіна швидко все наб-

рало "норми". Московський апарат примусу почав знову діяти безвідмовно. Несміливі й обережні голоси в КП України проти русифікаційної в Україні політики ЦК КПСС замовкли, люди принишкли. І все лишилося по-старому. Ніякої дерусифікації по вищих школах України не розпочалося.

Так само Д.Ф. Вірник нічого не говорить про те, якою в основному мовою писана та підручна література, що нею змушені користуватися студенти. Ось, наприклад, у передніше згаданій вже статті О. Любченко говорить, що "пляном на 1954-55 навчальний рік передбачено видати 450 назв підручників і підсобників для вузів і технікумів України". Проте, якою мовою вони мають бути видані, і він мовчить. Чи всі українською, чи всі російською і які саме, чи, може, це якось інакше?

Ось, скажімо, існують в Україні інститути для вивчення чужих мов. Де, спитаємо ми, добрі українські підручники для цих українських інститутів? Де солідні, науково складені українські словники чужих мов? А минуло ж 35 років од часу встановлення в Україні московсько-більшевицької окупаційної влади. Народилися й вирости вже нові покоління. Де бодай середньої якості українсько-французький та французько-український словники, де українсько-німецький і німецько-український словники? Щоправда, року 1929 ДВУ видало було досить добрий, хоча й не дуже великий "Німецько-український словник" І. Шаровольського, упорядкований "за вказівками І-го Відділу ВУАН". Але він з'явився не в наслідок піклування окупаційної більшевицької влади. Навпаки, вона швидко його знищила за "буржуазний націоналізм", роблячи погром самої ВУАН, назва якої також зникла з ужитку й змінилася іншою. Так само під час другої Світової Війни вийшов чималий "Українсько-німецький словник" Я. Рудницького й З. Кузелі, але вийшов він за межами України. В Україні ж окупаційна влада, що так хвалиться своїм піклуванням про українську культуру за 35 років не спромоглася /фактично - не схотіла/ й цього зробити.

Подастило тільки з словником англійської мови та й то, мабуть, чи не тому, що року 1946 в Україні діяла американська місія УНРРА. Бо тільки року 1948 /після 28 років більшевицької

влади в Україні! / вперше був виданий більш-менш солідний /на 50.000 слів/ "Англо-український словник" М.Л. Подвезька, а потім його ж "Українсько-англійський". Оце й все за три з половиною десяти років !

А де підручники, писані українською мовою для маси фахових інститутів та вищих шкіл Укр.РСР, що про них згадував О.Любченко, і нарахував він їх аж 147 ? Цих підручників, за дуже малим винятком, немає. До складання їх і друкування свідомо не допускають, бо це не входить в "генеральну лінію партії".

А цей факт, що є гальмом розвитку української наукової й технічної мови, гальмує також процес навчання української молоді, створює для неї зайві труднощі й перешкоди, ставить її в гірші умови, рівняючи з молоддю російською. О.Любченко у своїй статті в "Радянській Україні" згадав, між іншим, про помітну кількість незадовільних оцінок за перший семестр 1953-54 р. на перших курсах кількох інститутів. Він подав такі приклади : ^{63/}

Кількість незадовільних оцінок на перших семестрах перших курсів року 1953-54:

1. Рівенський педагогічний інститут	11,7%
2. Білоцерківський інститут іноземних мов.	13,0%
3. Одеський технологічний інститут.	14,7%
4. Полтавський інститут інженерів сільсько-господарського будівництва	18,0%

На жаль, О. Любченко не зазначає у своїй статті, який відсоток студентів першого курсу внаслідок невстигастости "одсівається" по всіх видах школах України, та не порівняв він цього з даними про виді школи РСФСР. А це було б дуже цікаво ! Не намілювся він одверто сказати й про причини цього прикрого явища, бо писав він статтю вже в 1954 році. Проте за рік до цього, влітку 1953 р. та сама ж "Радянська Україна" у своїй передовиці за 28 червня могла ще відверто констатувати :

"Російською мовою видавалася також більшість підручників для вищої школи, особливо з спеціальних дисциплін. Цілком природньо, що ці обставини утруднювали навчання для тисяч студентів, негативно позначилися на їх успішності " 64/.

Та Д.Ф. Вірник про все це мовчить. Йому не випадає про все це говорити, бо це сплутало б усі його карти. Більш того, йому не дозволили б тепер цього надрукувати ^{65/}. Крім того, якби він тепер це написав /а це ж було не влітку 1953 р. !/, то перестав би бути членом Академії Наук Укр.РСР та директором Інституту Економіки АН Укр.РСР і зник би, "в невідомому напрямку".

Та для нас досить і того авторитетного визначення, що його зробив червневий пленум ЦК КПУ в 1953 р., а потім ще й повторили міністер Литвин та редактор "Радянської України" у своїй передовиці. До всього цього ми додамо ще й такі відомі нам ілюстрації-факти, що стосуються саме областей Укр.РСР. Перший факт: РАТАУ 24.XII.1955 повідомило, що у Львові вийшов "Минералогический сборник" ч. 9 р о с і й с ь к о ю м о в о ю ^{66/}. Як видно, це один із щорічних фахових наукових збірників, що їх вийшло вже чисел за 9, набуть, років. Другий факт: "Наукові записки Львівського Державного Університету ім.Ів.Франка за 1949 р. Випуск 4: Астрономія, як свідчить нам проф. Х.Рябокінь, що переглядав цю публікацію, мають наголовок українською мовою, а статті в середині - всі п о р о с і й с ь к и. А ось третій факт : ми тримаємо вже в своїх власних руках "Астрономический сборник. Випуск второй. Издательство Львовского Государственного Университета, 1954". Велика вісімка, стор. 73. Вийшов він як черговий випуск "Ученых записок Львовского Государственного Университета имени Ивана Франко, том XXXII. Ответственный редактор проф. М.С. Эйгенсон". На одному листку наголовок збірника подано також і українською мовою /для годиться !/, але далі усі дев'ять статей на 70 сторінках і зміст збірника /отже - все!/ подано виключно р о с і й с ь к о м о в о ю.

Вражає у цій останній книзі ще й таке: на обкладинці і на наступних титульних сторінках /російською та українською мовами/ вгорі позначено:

МВО СССР

Львовский Государственный Университет им.Ив.Франко

МВО ССРСР - це значить: "Министерство Высшего Образования ССРСР". Виходить, що Університет ім.Ів.Франка у Львові підпорядкований не міністерству в Києві, а безпосередньо міністерству в Москві ! Отакі дивні речі ми виявляємо в самостійній, нібито, Українській РСР ! Зрозуміло, що викладають у цьому Львівському Університеті професори надіслані в основному з Москви і, звичайно, російською мовою, що й підтверджують ці "Ученые Записки" Львівського Університету, видані в грудні 1954 р., як і ті, що їх видано було в 1949 р., як том XV, про російську мову видань яких ми маємо цілком певні відомості. І це у Львові, в Західній Україні, де росіян до другої Світової Війни не було взагалі. Що це має означати ?!

На останку згадаємо ще четвертий факт /згаданий вище/ про видання у 1955 р. російською ж мовою книжки "А.С. Лазаренко : Определитель листовных мхов Украины", що має марку "Львовского научно-природоведческого Музея".

Закінчуючи про все це скажемо, що разом з тим ніде не натрапляли ми на сліди жадної наукової праці українською мовою з цих же самих галузів знання, щоб їх було видано не то що в Західній Україні, а й на території цілої Укр.РСР. Таким чином ми з повним правом можемо повторити тут слова Леніна, що український народ "пограбований в розумінні освіти, світла й знання" /Ленін, т. 19, стор.113/, але в даному разі пограбований вже не урядом царської Росії, а його ж партією - КПСС, що здійснює тепер диктаторську владу в ССРСР.

Русифікацію супроводжує російська колонізація

Передніше ми поставили питання, що означає така русифікація, наявні сліди якої виявлені в західних областях Укр.РСР, де раніше російських етнічних елементів взагалі не було. Для нас особисто відповідь на це питання цілком ясна, бо подібні явища ми спостерігали зблизька на власні очі. Це означає, що така у широкому й глибокому розмірі проводжувана русифікація супроводжується великою колонізацією, яку спорто на грубу й брутальну

військову московсько-большевицьку силу, дуже, звичайно, далеку від будь-якої дружби народів, що про неї так гарно розповідає Д.Ф. Вірник. Але для об'єктивності подамо деякі свідчення з чужих джерел, які, либонь, на особливі симпатії до українців та їхніх визвольних змагань не хворіють.

Так, наприклад, польська емігрантська газета "Остатнє Вѣдомосці" за 8.1.1956 р. подала таку інформацію:

"У Львові ... польська людність є виперта на окраїні міста, а центр його зали-
ли росіяни".

"У Дрогобичі ... в місті чути часто польську й українську мову. Натомість по селах, колхозах і совхозах переважають спроваджені з глибини Советського Союзу росіяни та наддніпрянські українці"...

Дивним здається спершу це останнє повідомлення про "росіян, спроваджених із глибини Советського Союзу", які переважають на селесах, але, мабуть, і в ньому немає фальшу. Бо про це говорять також і художні твори радянських письменників. Наприклад, "Львівська Правда" згадувала про п'єсу львівського письменника Михайла Бірюкова, яку виставляли у львівському театрі. Назва тої п'єси - "На високій полонині". У ній розповідається, що "невістка Федора - костромська колгоспниця, прибула в Карпати, щоб помагати гуцулам будувати нове життя" ^{67/}. А "Радянська Україна" за 24.IX.1955 вмістила рецензію на повість Івана Цюпи - "На зустріч долі", з якої читач довідується, що росіянин Володимир Рязанцев, демобілізувавшись /а це разом з тим говорить, яке військо стоїть у Західній Україні/, залишився працювати в Західній Україні та "розповідав там трудівникам /українцям, звичайно -Д.С./ про мрії їхнього земляка - Івана Франка" ^{68/}. Хоча ці факти подані в "ідилічному" освітленні і з виразною тенденцією /прибули, мовляв, щоб навчати темних українців !/ і взяті вони з літературних творів, але немає сумніву, що вони відбивають реальні життєві факти: колонізацію Західньої України великоросами з РСФСР.

Так само паризький журнал "Україна", що його редагує проф. Ілля Боршак, ще року 1949 подавав, між іншим, таке:

"Ми побачили в московському ілюстрованому тижневику "Огонек" /ч.25/ гарно виконану світлину з підписом: "У колгоспі ім.Дімітрова, Закарпатської області Укр.РСР, під час обідньої перерви ланковий колгоспу читає колгоспникам газету". Гарний красвид, гарні українські дівчата й хлопці сидять навколо читця, який має в руках розгорнуту газету, що її заголовок так добре вийшов на світліні. А заголовок цей - "Закарпатская Украина". Значить в колгоспі К а р п а т с ь к о ї У к р а ї н и, яка ніколи не належала до ССРСР, селянам читають р о с і й с ь к у газету" 69/

Але з газети "Наше Слово" ми щойно довідуємося, що зараз у Закарпатській області видається російською мовою "Советское Закарпатье" 70/. Як видно, з поступом русифікації назва "Закарпатская Украина" /1949 р./ виявилася вже занадто "націоналістичною" і її замінено на "Советское Закарпатье" /1956 р./...

Та знову продовжимо витяг із газети "Остатне Вѣдомости":

"Всі нафтові споруди /у Дрогобичі -Д.С./ доглядають окремі військові формації. Команда і штаб тих військ знаходиться в Дрогобичі, в новому будинку, спорудженому біля старої оборонної дільниці. Ціла Лішнянська вулиця і дільниця зайнята під касарні. Присутність цих советських військ безупину нагадує про окупацію" ...

"У Стрию закінчено будову модерної централі для пересилання газу. Через неї переходять газопроводи до Києва і до Мукачева на Карпатську Україну. У цій централі на всіх провідних посадах та в бюро працюють р о с і я н и "...

"Військові відділи й советські воєнки є найбільш упривілейованою частиною населення Дрогобича та Стрия" і т.д. 71/

А Вірник, автор книжки "Украинская ССР", що вийшла під маркою Академії Наук Укр.РСР, отже - в офіційному урядовому виданні, пише в ідилічних тонах:

"...на нафтяних, газових, озокеритних промислах Прикарпаття вместе с українцями трудяться рабочие и инженерно-технические работники - р у с с к и е , а з е р б а й д ж а н ц ы и т.д. Здесь в трудовом героизме нефтяников Бориславщины с особой силой проявляется творческая дружба рабочих разных национальностей"... /стор. 124-125/.

Як видно, поява руських, азербайджанців тощо у західних областях України, де їх раніше ніколи не було, відбулася в такій кількості і стала так мулити людям

очі, що Вірник змушений писати про це, але надавати цьому фактові фальшивого ідилічного забарвлення. До речі, зазначимо тут, що у тому ж фальшиво-ідилічному стилі Вірник згадує про працю багатьох інтонаціональних робітників і по інших місцевостях України. Їх, очевидно, навмисне привозять скуди у великих кількостях для підсилення процесу русифікації української людності, в той час як сотні тисяч тої корінної української людності вивозять до інших районів С С С Р. Вірник, наприклад, пише :

"На Каховском Гидростроительстве /на півдні України - Д.С./ плечем к плечу работают представители многих десятков национальностей С С С Р, организуя трудовые "бригады дружбы народов"... /стор. 153/.

Мета створення цього "вавилонського столпотворіння" - цілком ясна. Партія та уряд С С С Р навмисне намагаються перемішувати різні національності, щоб прискорити процес русифікації, а разом з тим, щоб побільше наповнювати території національних республік, а в першу чергу - Україну, о с а д н и к а м и, як це недавно ще робили урядуючі шовіністичні польські кола в Галичині та на Волині, з метою полонізації цієї чужонаціональної для них території та для зміцнення на ній гнізд своїх колонізаторів, які разом з тим були б для уряду своїми "очима й вухами".

І все подане Вірник пише із солоденьким, а на тлі справжньої дійсності - просто провокативним приспівом, що :

"Русский народ - наш старший брат. Он сплачивает вокруг себя всю дружную семью народов СССР" /стор.152/.

Що :

"Благотворное влияние русской социалистической культуры испытывают на себе все отрасли социалистической культуры украинского народа. /стор. 175/.

Що :

"Расцветает свободная жизнь трудящихся западных областей Украины" /стор.165/.

Але разом з тим не забуває він безконечно повторювати й й підкреслювати рефрен, що :

"Украинская ССР - неотъемлемая и составная часть СССР" /стор. 5/.

Або :

"Украинская ССР - составная и неотъемлемая часть СССР" /стор. 176/ і т.д. /Підкреслення скрізь наші/.

Нарешті, подамо це одно свідчення людини, яка прибула з Ужгороду зовсім недавно, десь після 1952 р. Цей свідок добре знає старий і новий Ужгород та його життя. Він уважно придивився до тих змін, що відбувалися там у повоснні роки. Ось його власні слова :

"Столиця Карпатської України - Ужгород нараховував до війни близько 35.000 мешканців. Тепер там живе до 100.000. Збільшення населення Ужгороду пояснюється виключно встановленням в Карпатській Україні советської влади. Із центральних і південних областей ССРСР, як і з України сюди прибули з своїми родинами тисячі советських, здебільше партійних працівників, канцеляристів советських установ, технічних сил для місцевих промислових підприємств, професійних робітників з усім потрібним "для реорганізації капіталістичного господарства на соціалістичний лад". Деяким з них, а власне тим, що посіли відповідальні становища, дали модерні квартири в три, чотири і навіть шість кімнат, а всяка дрібнота розташувалася так, як вона жила у себе дома : в одній-двох кімнатах помістилось по п'ять, шість осіб. Навіть, коли взяти на увагу, на яких 4.000 місцевих громадян, вивезених дотепер із Ужгороду, належали в своїй більшості до "капіталістичних шарів населення", тобто мали просторі помешкання, то й тоді можна собі уявити гостроту мешканевої кризи в Ужгороді".

А далі він говорить про військо.

"Ужгород завжди був прикордонним містом і вже раніше тут було п'ять касарень, у тім числі касарні на Доманиській вулиці, збудовані чехами. Із встановленням советської влади загальна кількість касарень зростає до 12. Багато будівель, що раніше були в приватному посіданні, перетворено в касарні...

Якщо говорити про загальну кількість війська в Ужгороді, то його є 10-12 тисяч. В цю кількість не входять війська, розміщені в околицях міста, в 12-ти кілометровім радіусі /приблизно 5.000 чоловік/".

До речі, про те, що Закарпаття після закінчення другої Світової Війни перетворене на постачальну базу для советських військ, що воно зараз переповнене советськими військовими залогами і що кордони того Закарпаття особливо пильно охороняються, пише і Зигмунд Нагорскі у бостонському щоденникові " The Christian Science Monitor " за 4.IV.1956 у статті під наголовком "Стратегічна советська база" ^{72/}.

На останку автор статті про "Советський Ужгород" подає ще одну дуже цікаву деталю:

... "в кожній установі, в кожній канцелярії на шість осіб персоналу, що прибув із глибинних районів ССРСР, припадає лише дві особи з місцевого населення " ^{73/}.

Отож, русифікація західних областей Укр.РСР супроводжена колонізацією росіянами, а ця остання підперта військовою силою. Такий висновок із цих повідомлень.

Це, звичайно, лише випадкові інформації, що дійшли із-за залізної заслони, і на які нам пощастило натрапити. Але як вони пасують до фактів, зібраних і згрупованих передніше ! І, очевидно, мав цілковиті підстави урядовий бюлетень департаменту закордонних справ в Оттаві /Канада/, коли року 1954 писав:

"Такі міста, як Київ і Харків .../а ми додамо, що навіть міста Західної України - Д.С./ швидко русифікуються і виглядає, що советські провідники на в-мисне зводять до мінімуму український національний елемент, обмежуючи його щораз більше до сільських місцевостей " ^{74/}.

Але й це не зовсім точно. Як ми щойно читали передніше, русифікації в західних областях Укр.РСР підпадає й українське село. Над цим працюють спеціально надіслані туди для керівної роботи тисячі партійців ^{75/}. Натомість тисячі місцевих людей кудись вивозять за межі України і десь розпоршують, а частково, як свідчать деякі факти /про них будемо говорити в іншому місці/, просто винищують. Ця акція, за всіма даними, переводиться в дуже великих розмірах. Принаймні нещодавно в одній із статей в "Социалистическом Вестнике" Р.А. /як видно, сам редактор Р.Абрамовіч/ писав, що із новоприєднаних до ССРСР після другої

Світової Війни територій, а в тому числі із Закарпатської України, з Буковини, Басарабії й Прикарпатської Русі /як довідався він із певних джерел, що їх не схотів назвати/ до концтаборів ССРСР "безперервним потоком вивозять від чверти до третини всієї людности" ^{76/}.

Ми подали тут лише кілька штрихів, щоб загальна картина, яку ми словно намалювали передніше стала яснішою. Проте докладніше висвітлювати це питання зараз не входить у наше завдання. Ця бо тема потребує спеціального окремого й ґрунтовного дослідження. Залишаємо це на майбутнє.

Підсумки

1. Із аналізу підрахунків, зроблених на підставі реєстру усіх центральних періодичних видань 16-ти національних республік ССРСР, що їх подає урядово виданий у Москві каталог-проспект цих видань на 1956 рік / Newspapers and Magazines of the U.S.S.R. pr 1956 /, видно, що :

а/ На долю росіян, які становлять в ССРСР не більше 51,6% людности, припадає 72,1% усіх періодичних видань, а на долю усіх інших 15-ти національних республік, людність яких становить більше за 48,4% - припадає всього лише 27,9% кількості періодичних видань цілого ССРСР. Але серед тих періодичних видань, що припадають на частку цих 15-ти національних неросійських республік ССРСР п е р е в а ж а ю т ь з а г а л ь н і видання і зовсім мало, а по багатьох просто немає, н а у к о в и х т а ф а х о в о - т е х н і ч н и х. Окрім того, всі видання національних неросійських республік своїм обсягом значно менші відповідних видань РСФСР. Це наочно свідчить про те, що національна політика Політбюро КПСС та уряду ССРСР свідомо й планово спрямована на те, щоб затримувати культурний розвиток цих народів, не допускати до розвитку їхньої наукової й технічної мови та до появи відповідної літератури, штучно тримати ті мови в стані недостатнього розвитку й постійної відсталости й тим полегшувати процес русифікації.

б/ Хоча українська людність становить близько 20% загальної кількості людности ССРСР /а по відношенню до людности РСФСР - 35%/

періодичні видання українською мовою становлять утрое менший відсоток, а саме - 6,3% загальної по цілому ССРСР кількості їх. А коли взяти для порівняння наукові й технічні видання, то вага цих видань українською мовою ще зменшиться.

в/ Кількість наукових та фахових видань є основним показником висоти культурного розвитку народу. Порівняння ж групи наукових періодичних видань в ССРСР російською та українською мовами виявляє яскраву картину справжньої національної політики Політбюра КПСС щодо України: наукові видання українською мовою до таких же видань російською мовою своєю вартістю річної передплати на 1956 р. становить всього лише 3,1% ! Такі ці українські видання мізерні своїм обсягом, рівняючи з російськими. І це в той час, коли людність Укр.РСР /42 міль./ до кількості людности РСФСР /120 міль./ становить у д е с я т ь р а з і в більший відсоток - 35% ! А в частині приложення кількості людських зусиль для праці в народньому господарстві ССРСР та в частині вартості випродукованих матеріальних благ Укр.РСР становить навіть більше 35% того, що дає РСФСР для всесоюзного балансу. Принаймні щойно ухвалений на 1956 р. бюджет Укр.РСР в частині прибутковій /29.460.249 тис./ до такого ж бюджету РСФСР /74.181.000 тис./ становить 39,7%.

г/ Що ж стосується, скажімо, групи періодичних видань, які присвячені таким важливим галузям народнього господарства, як промисловість, транспорт, зв'язок, торгівля, фінанси, то вага цих видань українською мовою р і в н я є т ь с я н у л е - в і , б о т а к і в и д а н н я у к р а ї н с ь к о ю м о в о ю з о в с і м в і д с у т н і !

II. Інші матеріали, що їх взято з інших джерел, будши систематизовані й піддані критичній аналізі у цій студії ще більш підтверджують, що :

а/ Культурний розвиток України на ділянці науковій та фахово-технічній пляново й майже цілковито загальмований.

б/ Наркомат , а тепер Міністерство Освіти й Академія Наук Укр.РСР в руках ЦК КПСС є фактично знаряддями русифікації України, що видно з мови видань Академії Наук та з інших фактів їхньої діяльності.

в/ Кількість вищих шкіл в Україні, що їх русифіковано, сягає 77,7%. Нерусифікованими залишено лише деякі, переважно провінційні і менш важливі.

Цих успіхів в русифікації досягнуто в першу чергу тим, що 75,5% усіх вищих навчальних закладів, а в тому числі всі університети, і 35,5% технікумів /спеціалізованих та технічних шкіл/ самостійної й суверенної за конституцією Укр.РСР підпорядковані безпосередньо Москві.

г/ Затримування українського наукового й культурного розвитку /на українській мовній основі/ та русифікація вищих шкіл України відбуваються на всю потужність, що їй лише може виявити большевицький окупаційний апарат примусу й терору. Але відбувається не просто, а в супроводі безупинної пропаганди про, ніби то, "благоприятное влияние социалистической культуры великого русского народа на развитие украинской культуры" /Д.Ф. Вирник: Укр. ССР, стор. 26/.

г/ Русифікація української людности супроводжується масовим вивозом за межі Української РСР українських фахівців, науковців, а також значних контингентів селянства й робітництва та привезенням в Україну росіян - фахівців, науковців, партійців-адміністраторів, військових тощо.

Такою насправді виявляється не театрално загримована й галасливо вбрана, а справжня, роздлігнена й показана у своїй дійсній природній наготі типово-колоніальна національна політика колишнього Політбюро, а теперішньої Президії КПСС на терені національних республік, а в Україні зокрема. Такою у світлі зібраних тут фактів є насправді дружба, рівноправність і суверенність народів ССРСР.

Додаток ч. 1.

РЕЄСТР ГОЛОВНИХ /ЦЕНТРАЛЬНИХ/ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ УКР.РСР
НА 1956 РІК.

- Зауваження:
- 1/Розподіл журналів на групи за змістом у каталозі-проспекті зроблений лише для РСФСР. Для України ми зробили цей розподіл самі на підставі лише назв, а тому він подекуди може, звичайно, виявитися не абсолютно точним.
  - 2/Розподіл періодичних видань на мовні групи зроблений на підставі позначень в каталозі-проспекті, якою мовою видається.
  - 3/Перед кожною назвою періодичного видання ми залишили черговий номер, що ним це видання позначене в каталозі-проспекті. Це полегшить розшук його в тому каталозі, в разі хто зацікавиться.
  - 4/Після кожної назви періодичного видання, щоб не писати "тижневик", "місячник" "квартальник" тощо, ми в дужках подаємо кількість випусків на рік.
  - 5/Порівнюючи ці відомості про періодичні видання в Укр.РСР за 1956 р. з інформацією, що з'явилася в місячнику "Вперед" ч.І /62/ за 1956 /стор.8:"Мова науки в УССР"/ про наукові періодичні видання в Україні в 1955 р., виявляємо:
    - а/року 1956 вже не виходять /їх немає в каталозі/ такі журнали у к р а ї н с ь к о ю м о в о ю : 1/ кварталник "Український фізичний журнал", що почав був /як це зазначив оглядач "Впереду"/ виходити щойно з другої половини 1955 р. та - 2/ кварталник "Геологічний журнал".
    - б/Навпаки, журналів р о с і й с ь к о ю м о в о ю в 1956 р., виходить, рівняючи з реєстром, що його подав оглядач журн."Вперед" за 1955 р. більше, а саме: є не назване ним "Врачебное дело" гр.У /та "Офтальмологический журнал" гр. II/.

А. ЖУРНАЛИ. /42 назви, чч. 358-399 за каталогом-проспектом/

Група I /Соціально-економічні. Громадсько-політичні/:

а/Російською мовою:

б/ Українською мовою:

376.Коммунист Украины /12/
391.Советская Украина /12/

363.Перша серія -суспільно-політична/Брошури-лекції Т-ства для поширен-

ня політичних та наукових
знань Укр.РСР/ /24/

377.Комуніст України /12/

392.Соціалістична культура /12/

Група II. /Наукові/ :

а/ російською мовою:

383. Офтальмологический
журнал /4/
396. Украинский математический
журнал /4/
397. Украинский химический
журнал /6/

б/українською мовою :

- 362.Ботаничний журнал /4/
365.Третя серія-природознав-
чо-наукова /Брошура-лек-
ція Т-ства для поширення
... / /12/
367.П'ята серія -науково-тех-
нічна /12/
368.Вісник Академії наук Укр.
РСР /12/
372.Доповіді Академії наук Укр.
РСР /6/
379.Мікробіологічний журнал
/4/
388.Прикладна механіка /4/
395.Український біохемічний
журнал /4/
399.Фізіологічний журнал /6/

Група III /Народне господарство:промисловість, транспорт, зв'язок, торгівля, фінанси/:

а/ Російською мовою:

358. Автоматическая сварка /6/

б/Українською мовою :

Немає

Група IV. /Сільське господарство/

а/Російською мовою:

Немає

б/Українською мовою:

- 364.Друга серія - сільсько-
господарська /Брошури-лек-
цій Т-ства для поширення.../
/12/
381.Механізація сільського гос-
подарства /12/
398.Соціалістичне тваринництво .
/12/

Група V. /Медицина й охорона здоров'я/:

а/ Російською мовою:

370. Врачебное дело /12/

б/Українською мовою:

- 386.Педіатрія, акушерство й гі-
некологія /6/

Група VI. /Мистецтво.Архітектура/ :

а/Російською мовою:

Немає

б/Українською мовою:

359.Архітектура й будівництво /6/
380.Мистецтво /6/

Група X. /Учбово-педагогічні/ :

а/Російською мовою

Немає

б/Українською мовою:

366.Четверта серія - література, педагогіка, мистецтво /Брошури-лекції Т-ства для поширення .../ /12/
373.Дошкільне виховання /12/
378.Література в школі /6/
390.Радянська школа /12/
398.Українська мова в школі /6/

Група неврахованих :

Окрім передніше поданих 30-ти журналів, в каталозі-проспекті по Укр.РСР названо ще 12 /2 рос. і 10 укр./ дитячих, літературних, загальних тощо. Їх ми не врахували в позначені вгорі групи. Дасмо конкретний їх перелік :

а/Російською мовою:

361.Барвінок /12/
385.Пионерия /12/

б/Українською мовою:

360.Барвінок /12/
369.Вітчизна /12/
371.Дніпро /12/
374.Жовтень /12/
375.Зміна /12/
382.Наука й життя /12/
384.Пионерия /12/
387.Перець /24/
389.Радянська жінка /12/
394.Україна /12/

Б. Г А З Е Т И. /10 назв, чч.348 - 357 за каталогом-проспектом/

а/Російською мовою:

351.Правда Украины /300/
356.Сталинское племя /265/
357.Юный ленинец /52/

б/Українською мовою:

348.Зірка /52/
349.Літературна газета /52/
350.Молодь України /265/
352.Радянська Україна /300/
353.Радянська культура /52/
354.Радянська освіта /52/
355.Радянський спорт /104/

Додаток ч. 2.

СПРОБА БІБЛІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЮ ТА РОСІЙСЬКОЮ
МОВАМИ НАУКОВИХ ТРАНАЖ, КО ВИШЛИ В УКРАЇНІ, ТА
УКРАЇНІКИ, КО ВИШЛИ В УКРАЇНІ ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ
В ОСТАННІ РОКИ.

А.Київські видання українською мовою :

I. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ.

1.О.К. Касименко /гол.ред./, В.А. Дядиченко, Ф.Є.Лось, Ф.П. Шевченко, Ф.О. Нестребов/редактори/: Історія Української РСР. Академія Наук Укр.РСР, Інститут Історії. В-цтво АН.Укр.РСР, Київ, 1953, 784 стор., велика вісімка, тираж 70.000.

2.О.М. Апанович, відп. редактор, кандидат істор. наук: Переяслав-Хмельницький і його історичні пам'ятки. Акад. Наук Укр.РСР, Інститут Історії. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1954, 121 стор., мала вісімка, тираж 10.000.

3.В.В. Усенко: Вплив Великої Жовтневої соціалістичної революції на розвиток революційного руху в Закарпатті в 1917-1919 рр. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1955 .

4.Українські революційні демократи про дружбу українського народу з російським. Збірник статей. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1955, 164 стор.

5.Г.Заставенко: Розгром німецьких інтервентів на Україні в 1918 р. Київ, 1948, /стор. 78/.

6.М.Супруненко: Велика жовтнева соціалістична революція на Україні. Укрполітвидав, Київ, 1948, 117 стор.

7.М.Супруненко: Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни. Держполітвидав Укр.РСР, 1951, /стор. 272 + ?/.

8.В. Чирко: Об'єднаний рух на Україні за створення СРСР. Держвидавполітлітератури, Київ, 1954, 152 стор.

9.В.Ілько: Боротьба трудящих Закарпаття за возз'єднання з Радянською Україною /1939-1944 рр./. Ужгород, 1954.

10.В.К.Осечинский: Галичина під гнобленням Австро-Угорщини в епоху імперіалізму. Львів, Кн.-зурн. видавництво, 1954, 187 стор.

11.С.Кихтев: Комуністи Донбасу в період підготовки і переведення Великої Жовтневої соціалістичної революції. Держполітвидав Укр.РСР, Київ, 1954, 314 стор.

12.Підготовка Великої Жовтневої революції на Україні. /збірник документів/. Держполітвидав Укр.РСР, 1955, 941 стор.

13.В.Руднев: Українські буржуазні націоналісти - агентура міжнародної реакції. Держполітвидав, Київ, 1955.

14. А.Г.Слюсарський: Слобідська Україна. Історичний нарис XVII-XVIII століть. Харківське книж.-газетне видавництво, 1954, 278 стор.

15. Нариси розвитку народного господарства Української РСР. Збірник. Київ, 1949, /180 + ?/.

II. ІСТОРІЯ УКР. ЛІТЕРАТУРИ ТА НОВОЗНАВСТВО.

16. О.І.Білецький /гол.ред./, М.Д.Бернштейн, М.К.Гудзій, О.Є.Засенко, З.П.Мороз, М.П.Пивоваров: Історія української літератури, том I: Дожовтнева література. Акад. Наук Укр.РСР, Інститут Літератури ім. Т.Г.Шевченка. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1954, 732 стор., мала чвертка, тираж 50.000.

17. Нарис історії української радянської літератури. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1954.

18. С.І.Білецький /ред./: Братерство культур. Збірник матеріалів з історії російсько-українського культурного єднання. /Публіцистичні та літ.-критичні твори представників російської та української культури - Бєлінський, Герцен, Чернишевський, Добролюбов, Салтиков-Щедрін, Серов, Стасів, Чайковський, Рєпін, Станіславський, Шевченко, Франко, Панас Мирний, Леся Українка, Коцюбинський тощо/. З портретами видатних діячів та ілюстраціями на окремих сторінках. Київ, 1954, 456 стор.

19. І.К.Білодід, проф.: Нова і стиль роману "Вершники" Ю. Яновського. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1955.

20. В.Довбищенко, Ю.Бобошко: Про мистецтво театру. Театр та драматургія найвидатніших діячів російської та української літератури та мистецтва. Редактор І.Чабаненко. Київ, 1954, 515 стор. В-цтво "Мистецтво".

21. Г.Їжакевич: Питання російсько-українських мовних зв'язків. В-цтво АН Укр.РСР, Київ, 1954, 104 стор.

22. П.Павлій, М.Родіна та М.Стельмах - упорядчики, редактори - М.Рильський та К.Гуслисті: Українські народні думи та історичні пісні. /Збірник містить основні вибрані тексти українських дожовтневих і радянських народних дум та історичних пісень, в яких змальовуються такі історичні явища, як боротьба проти національного та соціального гноблення, кріпацтво, рекрутчина, чумацтво, наймицтво, а в радянські часи - індустріалізація країни, колективізація сільського господарства та ін./ Акад. Наук Укр.РСР, Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Київ, 1955, 654 + 46, ілюстр.

III. ФІЗИКА

23. О.З.Жмудський і О.М.Файдик: Енергія атомного ядра та її застосування. Науково-популярна бібліотека. Київ, Держвидавтехлітература Укр.РСР, 1955, 96 стор., мала вісімка, тираж 25.000.

Б. Київські видання російської мовою.

I. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ УКРАЇНИ

1. Харьков в Великой Октябрьской социалистической революции. Сборник документов. Харьков, 1947, /166 + ?/.
2. Воссоединение украинского народа в едином Украинском Советском государстве. Укрполитиздат, 1949, /49 + ?/.
3. Археологические исследования древнего Киева. Отчеты и материалы /1938-1947/. Раскопки на территории Михайловского монастыря, Десятинной церкви, соборов Выдубицкого, Софийского і др. Академия Наук Укр. РСР, Институт Археологии. Киев, 1951, 252 ст.
4. С.М. Короливский, ред.: Победа великой октябрьской революции и установление советской власти на Украине. Киев, 1951, 511 ст.
5. Л. Славин, ред.: Древний город Ольвия. История и культура Ольвии от VI в. до нашей эры и до V в. нашей эры. С приложением известий древних авторов об Ольвии. Акад. Наук Укр. ССР. Совет научно-технической пропаганды. Киев, 1951, 96 ст.
6. Касименко и др., ред.: История Украинской ССР в 2-х томах. Том I: От первобытно-общинного строя до второй русской революции. Киев, 1953, 340 ст.
7. В. Дядиченко и др., ред.: Освободительная война 1648-1654 гг. и воссоединение Украины и России. С предисл., 17 иллюстр., картами освободительной войны 1648-1654 гг. Территория Украины, воссоединенной с Россией во второй половине XVII в. и прилож. Акад. Наук Укр. ССР, Институт Истории, Киев, 1954, 352 стр.
8. Н. Супруненко: Коммунистическая партия - вдохновитель и руководитель борьбы украинского народа за образование и укрепление украинского советского государства. Госиздатполитлитературы УССР, Киев, 1954, 226 ст. /Череклад з української мови. Доповнене видання/.
9. Б.М. Апанович: Исторические места событий освободительной войны украинского народа 1648-1654. Акад. Наук Укр. ССР. Институт Истории. Киев, 1954, 104 ст., 17 иллюстр. и карта. Тираж 20.000.
10. Д.Ф. Вирник: Украинская ССР. Краткий историко-экономический очерк. Акад. Наук Укр. ССР, Институт Экономики. Госиздатполитлитературы, Москва, 1954, 182 ст., мала вісімка, тираж 100.000.
11. Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР. Институт Экономики Акад. Наук Укр. ССР, изд. АН ССР, Москва, 1954, 554 ст.

II. ІСТОРІЯ УКР. ЛІТЕРАТУРИ

12. А. Белецкий, М. Бернштейн и др., ред.: История украинской литературы в 2-х томах. Том I: Досюльська література. /Литература эпохи феодализма и развития капиталистич. отношений, литература эпохи развития капитализма, империализма и пролетар. революции. Акад. Наук Укр. ССР, Институт литературы имени Шевченко, Киев, 1954, 758 ст., иллюстр.

III. АРХІТЕКТУРА

13. Архитектура Андреевской церкви в Киеве. Текст, 21 табл., 12 x 9, 1951. /Ні про автора, ні про видавництво, ні про місце видання відомостей не маємо/.

14. В.А. Ткаченко: Архитектура санатория. Академия Архитектуры Укр.ССР. Киев, 1954, 136 ст.

IV. ГЕОЛОГІЯ

15. Н.В. Логвиненко: Ископаемые угли Украины. Изд. Харьков. Института. Харьков, 1953, 121 ст.

V. АСТРОНОМІЯ

16. М.С. Эйгенсон, проф., ответств. ред.: Астрономический сборник .Выпуск второй. /Ученые записки Львовского Государств. Университета им. Ивана Франко, т. XXXII/. МВО СССР, Государственный Университет им. Ив. Франко. Изд. Львовского Госуд. Университета, /Львов/, 1954, 73 ст., вісімка.

VI. ПРИРОДОЗНАВСТВО

17. А.С. Лазаренко : Определитель листовых мхов Украины. Акад. Наук Укр. РСР, Львовский научно-природоведческий музей. Киев, 467 ст., иллустр.

18. Минералогический сборник, № 9, Львов, 1955.

VII. МЕДИЦИНА

19. Н.В. Медведева : Нормальная и паталогическая Физиология жирового и липоидного обмена. Академия Наук Укр. ССР, Институт Физиологии. Киев, 1955, 365 ст.

V. МОСКОВСЬКІ ВИДАННЯ УКРАЇНИКИ

1. С. Безсонов: Архитектура Западной Украины /и Галиции с Буковиной/. Эпоха XI-XVIII вв. Академия Архитектуры СССР, Москва, 1946, 94 ст., 54 иллустр.

2. В.Т. Палуто : Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. Изд. Акад. Наук СССР, Москва, 1950, 328 ст.

3. Памятники русского права. Вып. I : Памятники права Киевского Государства. Москва, 1952, 287 ст.

4. П. Гудзенко, А. Касименко и др., ред.: Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы в 3-х томах. Том I: Украина накануне освободительной войны: 1620-1647 гг. Том II: Освободительная война украинского народа и борьба за воссоединение с Россией : 1648-1651 гг. Том III : Завершение борьбы украинского народа за воссоединение с Россией. Переяславская Рада 1651-1654 гг. Москва, 1954, стр. XXXVII + 557 + 644.

5. А. Баранович, Л. Галоненко и др., ред.: Воссоединение Украины с Россией 1654-1954. Сборник статей. Акад. Наук СССР, Институт истории. Москва, 1954, 440 ст. с 2 картами-рис. Вид Московского Кремля с Красной площади. Вид Киева с северной стороны. Портрет Б. Хмельницкого в красках.
6. А. Козаченко: Воссоединение Украины с Россией. К 300-летию Переяславской Рады. С кратк. хронологией. Пособие для учителей. Учпедгиз, Москва, 1954, 108 ст.
7. И. Греков, В. Королюк, И. Шиллер: Воссоединение Украины с Россией в 1654 г. Изд. Акад. Наук СССР, Москва, 1954, 112 ст.
8. А. Зернов: Начало книгопечатания в Москве и на Украине. Сборник работ по книгопечатанию. Ред. Кучменко. Вып. I. Москва, 1947, 104 ст.
9. И. Марьяненко: Прошлое украинского театра. 1954, 249 ст.
10. Б. Д. Греков: Киевская Русь. 1953, 566 ст.
11. Тезисы о 300-летию воссоединения Украины с Россией /1654-1954 гг./. 1954.
12. Б. Итенберг: "Южнороссийский союз рабочих" - первая пролетарская организация в России. 1954, 88 ст.
13. Н. И. Ляликов: Советская Украина. Госиздат географической литературы, Москва, 1954.
14. Образование Киевского центрального государства 1328-1533. Карта в 2-х частях, 1:2, 500,000.
15. А. Белецкий, М. Добрынин и др.: Очерки истории украинской советской литературы. /От периода иностран. военной интервенции и гражд. войны 1917-1920 гг. до послевоенного периода 1946-1952 гг./ С приложением украинских текстов, стихотворений, приведенных в очерке в русском переводе. Акад. Наук Укр. ССР, Институт литературы им. Т. Шевченко. Москва, 1954, 448 ст.
16. Установление советской власти на местах в 1917-1918 годах. Сборник статей. Госполитиздат, 1953. /Місце видання не позначене, а посилання є на стор. 439 + ?. Серед статей згадано "А. П. Лещенко: Борьба за установление советской власти в Харькове"/.
17. А. В. Лихолат: Разгром националистической контрреволюции на Украине /1917-1922/. Госиздат политической литературы, Москва, 1954, 656 ст., вісімка, тираж 30.000.
18. А. Т. Дуброва: Украинская советская социалистическая республика. Географгиз. Москва, 1954, 55 ст.
19. А. Нестеренко: Очерки истории промышленности и положение пролетариата Украины в конце XIX в и в начале XX стол. Госполитиздат, 1954, 308 ст.
20. Г. Н. Черданцев, проф., Н. И. Никитин, проф., Е. А. Тутихин, доц. /ред./: Экономическая география СССР /Усі республіки, окрім РСФСР/. Госучпедгиз. Министерства Просвещения РСФСР, Москва, 1954, 427 ст.

Зауваження

1. Цей реєстр видань не претендує на повноту. Його складено:

а/ на підставі безпосереднього огляду деяких роздобутих книжок; у цих випадках ми позначили тираж цих книжок.

б/ На підставі перегляду цілої низки каталогів книжок тих американських фірм, що спеціально торгують привезеними з ССРС книжками.

в/ На підставі посилань по деяких книжках, що видані в ССРС; у цих випадках, не знаючи кількості сторінок названої книжки, ми подавали найвище число сторінки, що його було згадано в посиланнях, і додавали до того числа знак питання.

г/ На підставі згадок у пресі.

2. Групи "Київські видання" / А і Б/ є умовні. До них віднесено:

а/ Видання, що вийшли й по інших містах Укр.РСР /Львів, Харків, Ужгород/;

б/ видання, що вийшли за межами України, але у тих випадках, коли є позначення, що їх виготовлено під маркою українських установ, скажімо - АН Укр.РСР.

Додаток ч. 3

Сторінки "Історії Української РСР", які при перелистуванні звернули на себе увагу великою кількістю згадувань прізвищ Леніна, Сталіна та Горького.

Л Е Н І Н :		С Т А Л І Н :		Г О Р Ь К И Й :			
Сторінки	скільки разів	Стор.	Скільки разів	Стор.	Скільки разів		
480	- 5	670	- 5	505	- 7	560	- 3
496	- 5	671	- 3	526	- 4	561	- 6
508	- 3	676	- 3	528	- 5	631	- 10
523	- 7	677	- 5	574	- 4	708	- 3
524	- 5	680	- 5	575	- 2	715	- 4
525	- 12	685	- 5	629	- 3	716	- 7
526	- 6	706	- 3	642	- 2	725	- 9
528	- 4	708	- 3	644	- 2	727	- 4
531	- 3	714	- 4	646	- 4	732	- 9
560	- 6	717	- 3	661	- 5	737	- 8
582	- 4	746	- 3	670	- 3		
583	- 8	754	- 5	676	- 4		
590	- 4	755	- 3				
596	- 7			677	- 5		
626	- 5			678	- 3		
646	- 5	Стор. 30, разів 150		777	- 4		
648	- 6						
				Стор. 15, разів 57			
						Стор. 10, разів 63	

Бібліографічний показник

1/ Вид. "Гранит", Берлін, 1938, стор. 290; Про історичні фальшування Сталіна і його школи заговорили тепер навіть найближчі його помічники. Див., наприклад, А.Н. Микоян. "Речь на XX съезде КПСС", Госполитиздат, Москва, 1956, стор. 34-36.

2/ Див., наприклад, критичні статті: а/ Д. Чижевський. Советська історія української літератури ; б/ Б. Крупицький: "Богдан Хмельницький і советська історіографія" / "Український Збірник", кн. 3 і " Ukrainian Review", кн. 1/годо.

3/ Цитовано за "Сучасною Україною", ч. 15 /92/ за I.VIII. 1954, стор. 3.

4/ The Population of the Soviet Union: History and Prospects by Frank Lorimer, p. 51, Table 22.

5 / Ю.П. Мироненко. Население СССР и его национальный состав, "Еженедельный обзор важнейших событий в СССР", ч. 50, Мюнхен, 1955, Институт по изучению СССР, стор. 18, табл. I.

6/ Д.Ф. Вирный. Украинская ССР, Краткий историко-экономический очерк, Гиз. Полит. Литературы, Москва, 1954, стор. 94, 96.

7/ Див. каталог крамниці А. Buschke, 80 East 11th Str. , New York 3, N.Y. USA, що провадить продаж видань з СССР, List no 2/56, no 31 .

8/ Див.: F. Lorimer , стор. 51, табл. 22.

9/ Цит. праця Ю.П. Мироненка, стор. 18, табл. I.

10/ Видання РСФСР у розподілі на зазначені групи подано за каталогом-проспектом. Видання з Укр. РСР цього розподілу в каталозі не мають і його ми зробили самі. Конкретний перелік усіх цих видань див. п. 10: Додаток ч. 1.

11/ Ю.П. Мироненко в статті " Население СССР и его национальный состав" подає на дату 14.III.1954 для РСФСР - 120.000.000 осіб, а для України - 44.100.000 /Див.: "Еженедельный обзор важнейших событий в СССР", ч. 50 за 1956. Вид. Институту для вивчення СССР,

стор. 22/. Та ми для України беремо тільки 42 міль, за заявою О.Кириченка. Якщо ж для Укр.РСР взяти цифру Ю.Мироненка /44,1 міль./, то тоді людність Укр.РСР до людности РСФСР становитиме ще більший відсоток - 36,7%.

12/ Академия Наук Украинской ССР, Институт Экономики. Д.Ф. Вирнык : Украинская ССР. Краткий историко-экономический очерк. Гос.Изд-тво Политической Литературы. Москва, 1954, мала вісімка, стор. 182. Див. стор. 6.

13/ Там же, стор. 76.

14/ Там же, стор. 6.

15/ Там же, стор. 30.

16/ Д.Ф. Вирнык : Украинская ССР, стор. 82.

17/ Там же, стор. 168. Порівняй з даними нашої табл.8 у п.5.

18/ О.Любченко. Вищі учбові заклади України перед новим навчальним роком, "Радянська Україна" ч. 158, 9981 за 6.VII.1954.

19/ Дм. Соловей. Голгота України, частина I: Московсько-большевицький окупаційний терор в УРСР між першою та другою світовою війною. Вінніпег, накладом "Укр.Голосу", 1953, стор. 226.

20/ К. Гуслистий, Л.Славін, Ф. Ястребов /редактори/: Нарис історії України. Академія Наук Укр.РСР, Інститут Історії й археології України. Накладом "Українського Життя" /Торонто/, 1944, стор. 209.

21/ Д.Ф. Вирнык: Украинская ССР, стор. 170.

22/ Див. ,наприклад, Дм. Соловей: Голгота України, стор.217-243.

23/ Д.Ф. Вирнык, стор. 169.

24/ Там же, стор. 82.

25/ Там же, стор. 5.

26/ Проф.Роберт Паклен. Біла книга, Національна й соціальна політика советів на службі московського імперіялізму. На основі автентичних урядових советських даних, Вид."Укр.Політик", стор. 44.

27/ "Українська наука під московсько-большевицьким гнітом, "Свобода", ч. 185 за 2.IX.1953, стор. 8. Підкреслення наше.

28/ "Русифікація української науки під советами", "Свобода", ч. 242 за 21.XI.1953, стор. 2. Підкреслення наше - Д.С.

29/ Принаймні в каталозі Telberg Book Co. /544 Sixth Ave., New York 11, N.Y., USA/List 723A, No.67 ми натрапили на книжку: "Академия Наук Украинской ССР, Институт Истории: История Украинской ССР в двух томах. Т. I: От первобытно-общинного строя до второй Русской революции. Ред. Касименко А. и др. с предисловием, Киев, 1953, 840 стор. "Інше кількість сторінок і позначення назви першого тому /чого немає на українському виданні/ говорить, що це таки інше видання й російською мовою.

30/ Див., напр., стор. 6, 7, 9, 11, 12, 14, 120, 127, 128, 210, 332, 432, 505, 506, 511, 515 у книзі: П.И. Попов, К.Л. Баев, Б.А. Воронцов-Вельяминов, Р.В. Куницкий "Астрономии", Учебник для физ.мат. факультетов педагог. институтов, Гос. Учебно-Педагог. Из-ство Министерства Просвещения РСФСР, Москва, 1953.

31/ М.П. Драгоманов: Вибрані твори, том I. Прага, 1937, Накладом Комітету українських поступових товариств Америки, стор. 72. Підкресл. наше - Д.С.

32/ Цікава деталь : як правило, у цій "Історії Української РСР", яка претендує на назву наукової формула "Російська держава" пишеться завжди з великої, а "українська держава" з маленької літери.

33/ М.П. Драгоманов. Вибрані твори, том I, Прага, 1937, стор. 13, 24, 331.

34/ Див., наприклад, нашу працю в "Українському Збірникові", кн. 2, грудень 1955 : "Українське село в роках 1931-1933".

35/ "Українські Вісті", ч. 14 /1000/ за 23. лют. 1956, стор. 10; В.Александрова. 75-летие со дня смерти Достоевского, "Соц. Вестник" № 2-3 /690-691/ за 1956 р.

36/ "Український Прометей" ч. 50 за 15.XII.1955, стор. 3. Реабілітують "реакціонерів".

- 37/ Цитуємо за : Х.Рябокін /Університет Міннесоти/. М. Остроградський - великий український вчений. У недільному виданні "Свободи" ч. 5 /30/ за 1.лютого 1953 р.,стор. 3-4.
- 38/ Див. там же.
- 39/ Там же .
- 40/ Про геніяльність праць Леніна пишеться аж в кількох місцях,напр.,:стор. 560,713,722 тощо. Згадується також і про геніяльність праць Сталіна,напр.: стор. 676.
- 41/ К.Д. Ушинський, до речі, був українцем /Див.:"Україн. Збірник" кн. 3, стор. 80, прим. 11.
- 42/ "Каталог книжок українських і карпаторусских.Список № 3. Книгарня Г.Сабова / George Sabo, Slavic Books, Rt.I,Box 903 Highlands, Lakeland, Fla / . Див. ч. 306.
- 43/ Див. передніше згаданий каталог А.Вусчке,List 2/56 під 2/56 під ч. 30.
- 44/ Див. той же каталог Г.Сабова під чч.251,190,252,192.
- 45/ В.Фелікс: "Мельніковщина" продовжується,"Вперед",ч.10/47 за жовтень 1954,стор. 2.
- 46/ "Радянська Україна",ч. 304 /10434/ за 27.XII.1955,стор.2.
- 47/ Д.Ф. Вирник,стор. 170.
- 48/ Див.,наприклад,"Вперед",ч. 6 /34/,стор. 4.
- 49/ Див.,напр.,про українських вчених по інститутах в Москві в статті Петра Шаєнка,3 науки і техніки, "Укр.Прометей",ч. 8 за 1956,стор. 4.
- 50/ "Мета", ч. 4 /8/ за 1954, Деякі підсумки та висновки.
- 51/ "Укр.Вісті" в Н.У. ч. 33-34 /808-809/, 1954,стор. 6.
- 52/ "Вперед", ч. 12 /49/, 1954,стор. 3.
- 53/ Див.,напр.,"Сучасна Україна",ч. 9 /86/ за 9.У.1954, стор. 4: "3 советської преси".
- 54/ Див.,напр.,"Українські Вісті" в Н.У.,ч.40 /815/ за 20.У.1954, стор. 4,про виїзд із самого Дніпропетровська "58 медичних робітників".

55/ Д.Ф. Зирник: Укр. ССР, стор. 168.

56/ Там же, стор. 172.

57/ Юрко Туркевич. Я був в Україні в 1954 році, "Вперед", ч. 10 /59/, жовтень 1955, стор. 7-8.

58/ Див., наприклад, матеріали зібрані в книжках:

а/ Семен Підгайний. Українська інтелігенція на Соловках, Спогади з 1930-1941. В-цтво "Прометей", 1947, вісімка, стор. 93.

б/ Дмитро Соловей. Голгота України, частина I; Московсько-большевицький окупаційний терор в УРСР між першою і другою світовою війною, В-тво "Україн.Голос", Вінніпег, 1953, вісімка, стор. 288.

в/ Данило Лобай. Непереможна Україна, факти про боротьбу Москви з українським націоналізмом на культурному фронті по другій світовій війні, вид. КУК, Вінніпег, 1950, вісімка, стор. 240.

59/ Цитовано за статтею В.Фелікса. Розвиток політичної революції на Україні, "Вперед", ч. 6/34, вересень 1953, стор. 4. Підкресл.наше.

60/ Там же, стор. 4.

61/ Там же, стор. 4.

62/ Цитовано за: В.Фелікс - "Мельниковщина" продовжується, "Вперед", ч. 10 /47, за жов. 1954. Підкресл.наше.

63/ "Радянська Україна", ч. 153 /9981/ за 6.VII.1954, стор.3.

64/ Цитовано за: В.Фелікс. "Мельниковщина" продовжується.

65/ Див., наприклад, докладні відомості про советську цензуру: About Censorship: Interviews with 2 Russian Newsmen who fled to West /"U.S. News & World Report", January 13, 1956, pp.68-76/.

66/ "Свобода". Вісті з України, ч. 20 за 2 лют.1956, стор.4.

67/ "Сучасна Україна" ч. 12 /89/ за 20.VI.1954, стор. 4, Підкресл.наше.

68/ "Свобода" /Нью Джерсі/ Іван Цюпа, ч. 229 за 29.XI.1955, стор. 7.

69/ "Наше Слово", Лондон, ч. 40 за січень 1956, стор. 4.

70/ "Україна, українознавство і французьке культурне життя", Париж, ч. I за 1949, стор. 57. Підкресл. наше.

71/ "Свобода", ч. 15 за 26.I.1956, стор. 3., Вістки про Львів, Дрогобич і Стрий. Підкреслен. наше.

72/ "Свобода", ч. 69 за 12.IV.56, стор. 2. В. Нес-вич.- Стратегічна советська база.

73/ Ф.І. Советський Ужгород, "Український Збірник, кн. I, 1954, Мюнхен, стор. 78-79.

74/ "Україн.Голос" /Вінніпег/, ч. 38 за 22.IX.1954, стор. I. Підкресл. наше.

75/ Ось, наприклад, "Укр.Вісті" в Н.У. ч. 100 за 15.XII.1949 за радянською пресою повідомили, що у Львові над проведенням конкретної політичної акції працює 14.000 агітаторів.

76/ "Соц.Вестник", ч. 2 за 1954, стор. 39. Підкреслення наше.

Від Редакції

Цінний нарис Д.Соловоя про національну політику уряду ССРСР в справах науки і видавництва в Україні, на бажання високошановного автора, залишаємо в літературнім оформленні самого автора.

Українські видання Інституту,

У роках 1954, 1955 та 1956 вийшли друком :

1. "Український Збірник" книга 1, з таким змістом:

П. Курінний : Большевицька агресія проти України /1917-1921/.

Б. Мартос : Завоювання України большевиками.

О. Юрченко : До питання советизації національних республік ССРСР /На досвіді України/.

Г. Ващенко : "Визволення" Західної України большевиками /Офіційні документи і дійсність/.

І. Ф. : Советський Ужгород /Спостереження очевидця/.

Г. Костюк : Останні дні життя академіка М. Грушевського /за советською пресою і спогадами сучасників//1934-1954/.

С. Ю. Процьк : Принципи пільового господарства в ССРСР та їх здійснення в Україні.

С. Нагай : Житлове будівництво і побутові умовини в ССРСР.

П. Лютаревич : МТС в Україні /За даними низової та центральної звітності/.

2. "Український Збірник" книга 2, з таким змістом:

Є. Гловінський : Фінанси Української ССР в системі фінансів ССРСР.

Б. Крупницький : Назена і советська історіографія.

О. Гірш : Умовні рефлексі і деспотія.

А. Лебідь : Проблема меліорації земель України й Криму.

Д. Соловей : Українське село в роках 1931-1933.

П. Лютаревич : Цифри й факти про голод в Україні.

О. Кульчицький : Пубертальність і адолесценція в очах советських виховників і психологів.

3. "Український Збірник", книга 3, з таким змістом:

О. Юрченко : Опанування України большевицькою диктатурою в світі сучасних советських джерел.

Д. Чижевський : Советська історія української літератури.

Б. Крупницький : Богдан Кмецьницький і советська історіографія.

М. Семчишин : Система шкільної освіти в сучасній Україні.

Є.Гловінський: Проф.д-р В.П. Тимошенко /до 70-ліття з дня народження/.

І.Мірчук: "Братання" слов'янських народів на тлі большевицької дійсності.

Я.Вакулєнко: До питання освоєння цілинних і перелогових земель в ССРСР, тощо.

4. "Український Збірник" книга 4, з таким змістом:

Є.Гловінський: Структура рільництва України й повесні зміни.

Н.Ворончук: Стан харчування людности в ССРСР.

П.Котович: Ідеї сучасної української совєтської драматургії.

М.Васильїв: До питання про природу совєтського господарства й соціального устрою.

Василь Плиш: Сучасний стан медичної допомоги населенню в УССР та оцінка його стану за джерелами совєтської медичної преси.

П.Льтаревиц: Історія одного повстання на Полтавщині та українське підпілля в роках 1920-1926.

О.Архимович: Зернові культури в Україні.

5. "Український Збірник" книга 5, з таким змістом:

В.Голубничий: М.Волобуєв, В.Доброгаєв та їх опоненти.

А.Поплєйко: Економіка сучасної України.

В.Плиш: Співка Визволення України.

І.Крилов: До питання про освітньо-виховавчі ідеали СВУ.

А.Кравченко: "Добровільні" переселенці.

Н.Ю.Пушкарський: Як горів Київ.

Анотації і рецензії:

І.Кисіль: Цукрова промисловість в Україні.

Ф.Кордуба: Brigadier C.N. Barclay "The New Warfare".

Українські Збірники англійською мовою

6. "Ukrainian Review" книга I, з таким змістом:

О.Юрченко: Опанування України большевицькою диктатурою у світлі сучасних совєтських джерел.

С.Ю. Процюк: Принципи планового господарства в ССРСР та їх здійснення в Україні.

Є.Гловінський: Фінанси Української ССР у системі фінансів ССРСР.

Д.Чижевський: Советська історія української літератури.

Б.Крупницький: Богдан Хмельницький і советська історіографія.

М.Семчишин: Система шкільної освіти в сучасній Україні.

Я.Вакуленко: До питання освоєння цілинних і перелогових земель в ССРСР.

Є.Гловінський: Проф.др.В.П. Тимошенко /до 70-ліття з дня народження/.

І.Мірчук: "Братання" слов'янських народів на тлі большевицької дійсності.

7. "Ukrainian Review" книга 2, з таким змістом:

Є.Гловінський: Структура рільництва України й повоенні зміни.

О.Архимович: Зернові культури в Україні.

Н.Ворончук: Стан харчування людності ССРСР.

М.Васильів: До питання про природу советського господарства й соціального устрою.

В.Плющ: Сучасний стан медичної допомоги населенню в УССР та оцінка його стану за джерелами советської медичної преси.

П.Котович: Ідеї сучасної української советської драматургії.

П.Льтаревиц: Історія одного повстання на Полтавщині та українське підпілля у роках 1920-1926.

З М І С Т

		Стор.
<u>Є.Гловінський.</u>	ХХ З'їзд КПСС і совєтська господарча система	5
<u>В. Плющ.</u>	Соціальноє страхування та соціальноє забезпечення у ССРСР	17
<u>В.Голубничий.</u>	Сучасний стан чорної металургії України	54
<u>В.Дубровський.</u>	Найновіша совєтська концепція історії України	71
<u>Д.Соловей.</u>	Національна політика партії й уряду ССРСР в Україні у світлі деяких найновіших фактів	109
	Українські видання Інституту	196

Крім того вийшла друком книга проф. Н. Полонської-Василенко "Українська Академія Наук" /нарис історії/ , частина I, 1955, стор. 152.

Ротаторним способом вийшли такі монографії:

Г. Сова: До історії більшовицької діяльності, 1955, стор. 107.

М. Ковалевський: Опозиційні рухи в Україні й національна політика СРСР - 1920-1954, 1954, стор. 73.

І. Майстренко: Кризові процеси в советській економіці, 1955, стор. 116.

С. Нагай: Водопостачання і каналізація, 1955, стор. 110.

П. Феденко: Україна після смерті Сталіна, 1956, стор. 84.